

Onderwijssecretariaat van de
Steden en Gemeenten van de
Vlaamse Gemeenschap v.z.w.

Leerplan Secundair Onderwijs

Optie **Gezondheids- en
welzijnswetenschappen**

Onderwijsvorm **Technisch secundair
onderwijs**

Graad **Derde graad**
Leerjaar **Eerste leerjaar
Tweede leerjaar**

Leerplannummer **O/2/2004/265**
*Vervangt leerplan O/2/2003/265
vanaf 1 september 2004 in het eerste leerjaar
vanaf 1 september 2005 in de beide leerjaren*

Onderwijssecretariaat van de
Steden en Gemeenten van de
Vlaamse Gemeenschap v.z.w.

Leerplan Secundair Onderwijs

Dit leerplan werd herwerkt voor:

- Vak(ken)
- TV Opvoedkunde
2002/74//3/E/SG/1/III//D/
 - TV Toegepaste wetenschappen
2003/37//3/I/SG/1/III//D/
 - TV Verzorging
2004/73//3/O/SG/1/III//D/
 - PV Praktijk Verzorging/ Opvoedkunde
2004/73//3/O/SG/1/III//D/
 - Stage Verzorging/ Opvoedkunde
2004/73//3/O/SG/1/III//D/

Optie **Gezondheids- en
welzijnswetenschappen**

Onderwijsvorm **Technisch secundair onderwijs**

Graad **Derde graad**
Leerjaar **Eerste leerjaar**
Tweede leerjaar

Leerplannummer **O/2/2004/265**
*Vervangt leerplan O/2/2003/265
vanaf 1 september 2004 in het eerste leerjaar
vanaf 1 september 2005 in de beide leerjaren*

Inhoudstafel

Woord vooraf	3
Lessentabel	4
Leerplan bestemd voor	5
1 Het leerplan	6
1.1 Ontwikkeling	6
1.2 Goedkeuring	6
1.3 Verplichting	6
1.4 Pedagogische vrijheid	6
2 De leerlingen	8
2.1 Toelatingsvoorwaarden	8
2.2 Beginsituatie voor de studierichting	9
2.3 Leerlingenprofiel	9
3 Het onderwijs	14
3.1 Pedagogisch project	14
3.2 Opdrachten van het gewoon voltijds secundair onderwijs	15
3.3 Visie op de derde graad	18
3.4 Specifieke klemtonen in het TSO	18
4 Algemene doelstellingen voor de studierichting	19
5 Algemene didactische wenken	21
5.1 Uitgangspunten	21
5.2 Organisatie: samenwerking en werkvormen	21
6 Leerplandoelstellingen, leerinhouden, didactische wenken en hulpmiddelen	23
TV Opvoedkunde	25
TV Toegepaste wetenschappen	40
Toegepaste Chemie	41
Toveregepaste Fysica	53
TV Verzorging	80
PV Praktijk Verzorging/ Opvoedkunde	103
Praktijk	103
Veldonderzoek en geïntegreerde onderzoeksopdrachten	112
Stage Verzorging/ Opvoedkunde	115
7 Informatie- en communicatietechnologie (ICT)	123
7.1 Instructie, differentiatie en remediëring met behulp van ICT	
7.2 Informatie verwerven en verwerken met ICT	
7.3 Communiceren met ICT	
8 Het Gelijke Onderwijskansenbeleid	125
8.1 Preventie en remediëring van studie- en gedragsproblemen	
8.2 Taalvaardigheidsonderwijs	
8.3 Intercultureel onderwijs (ICO)	
8.4 Oriëntering bij instroom en uitstroom	
8.5 Leerlingen- en ouderparticipatie	

9	Taalbeleid	127
	9.1 Lessen en lesmateriaal taalgericht maken	
	9.2 Enkele tips	
10	Evaluatie	129
11	Leermiddelen	133
12	Bibliografie	135
13	Bijkomende informatie	154
	13.1 Algemeen	
	13.2 Nuttige adressen	
14	Bijlagen	159
	14.1 Instructiekaart beoordelingscriteria voor tekstmateriaal	
	14.2 Instructiekaart leesvaardigheid	
	14.3 Instructiekaart luistervaardigheid	
	Colofon	164

Woord vooraf

Dit leerplan wordt ingevoerd bij de aanvang van het schooljaar 2004/2005.

Het werd ontwikkeld door de leerplancommissie van het OVSG. Het bestaande leerplan werd geëvalueerd en herwerkt volgens nieuwe inzichten. Zo bevat dit leerplan de neerslag van een jarenlange onderwijservaring. Het houdt niet alleen een verplichting tot realisatie in, maar is tevens een inspiratiebron voor de leerkracht, voor de vakwerkgroep en voor de pedagogische organisatie van de derde graad.

OVSG

Onderwijssecretariaat van de
Steden en Gemeenten van de
Vlaamse Gemeenschap v.z.w.

Ravensteingalerij 3 bus 7
1000 Brussel
tel. 02 506 41 50
fax: 02 502 12 64
E-mail: info@ovsg.be
www.ovsg.be

**Onderwijssecretariaat van de Steden en Gemeenten van de
Vlaamse Gemeenschap
OVSG
VZW
Ravensteingalerij 3 bus 7 - 1000 Brussel**

Lessentabel

De lessentabel is terug te vinden op de site van OVSG, www.ovsg.be onder Publicaties.

De lessentabel is indicatief. Zie ook hoofdstuk 'Autonomie van de school'.

Leerplan bestemd voor de derde graad TSO eerste en tweede leerjaar van de derde graad van het Technisch Secundair Onderwijs

Studierichting Gezondheids- en Welzijnswetenschappen

Dit leerplan bevat de doelstellingen, leerinhouden en didactische wenken voor de vakken van het fundamenteel gedeelte:

FUNDAMENTEEL GEDEELTE	1ste lj.	2de lj.
TV Opvoedkunde	2	2
<i>Psychologie</i>		
<i>Pedagogiek</i>		
<i>Sociale en communicatieve vaardigheden</i>		
TV Toegepaste wetenschappen	3	3
<i>Toegepaste chemie</i>	2	2
<i>Toegepaste fysica</i>	1	1
TV Verzorging	5	5
<i>Thema 1 + Thema 2</i>	3	3
<i>Thema 3</i>	2	2
PV Praktijk Opvoedkunde/Verzorging	5	5
<i>Praktijk</i>	2	2
<i>Veldonderzoek en geïntegreerde onderzoeksopdrachten</i>	3	3
Stage Opvoedkunde/Verzorging	3	3
COMPLEMENTAIR GEDEELTE	1	1

Het leerplan is opgebouwd als graadsleerplan. De volgorde is niet bindend, de leerkracht kan zelf oordelen wat in het eerste of in het tweede leerjaar van de derde graad behandeld wordt. Bij die keuze kunnen o.a. interesse en ervaringen van de leerlingen, de actualiteit, het stagegebeuren... een rol spelen.

Indien bepaalde vakken in beide leerjaren niet door dezelfde leerkracht gegeven worden, is samenwerking en grondig overleg noodzakelijk, om zo te komen tot longitudinale leerstofplanning.

1 Het leerplan

Een leerplan is een document dat de essentiële gegevens bevat voor de concrete onderwijspraktijk. Het is afgestemd op een welomschreven leerlingengroep en het somt de algemene en specifieke doelstellingen en aansluitende leerinhouden op voor één of meer vakken of vakgebieden. Bovendien geeft het wenken voor de didactische aanpak en verschaft het gegevens die nuttig zijn voor de realisatie van het leerplan.

Ontwikkeling

Het leerplan wordt ontwikkeld door de inrichtende macht of door de overkoepelende onderwijsorganisatie, i.c. het OVSG, in samenwerking met representatieve leden van de inrichtende machten.

Onderwijs vertrekt vanuit expliciete doelstellingen. Het leerplan bevat algemene en specifieke doelstellingen voor het vak. Het is de taak van de leraar om de doelstellingen om te zetten in concrete lesdoelstellingen.

Goedkeuring

De gemeenschapsinspectie beoordeelt het leerplan op basis van vastgelegde criteria en adviseert de minister van onderwijs met betrekking tot de goedkeuring. De beoordeling slaat in hoofdzaak op de algemene en specifieke doelstellingen, de leerinhouden en op de aanwezigheid van een aantal elementen zoals de didactische wenken en de aanbevelingen voor de vakevaluatie. Deze elementen behoren tot de pedagogische vrijheid en zijn niet het voorwerp van de goedkeuring. De gemeenschapsinspectie neemt er kennis van maar beoordeelt ze niet.

Na de goedkeuring door de minister van onderwijs verwerft een leerplan een officieel statuut. Men kan stellen dat een goedgekeurd leerplan een contract is tussen de inrichtende macht en/of de onderwijsorganisatie en de Vlaamse Gemeenschap.

Verplichting

Alle scholen zijn verplicht een goedgekeurd leerplan te gebruiken voor elk onderwezen vak. De gemeenschapsinspectie controleert het gebruik van het leerplan en de realisatie van de basisdoelstellingen.

De uitbreidingsdoelstellingen (U) zijn niet verplicht.

Pedagogische vrijheid

De didactische aanpak (waaronder evaluatie) behoort tot de vrijheid van de inrichtende macht. Dit impliceert dat de school en haar leraren deze vrijheid zinvol invullen en er hun verantwoordelijkheid voor opnemen. De gemeenschapsinspectie gaat eventueel na hoe de school met deze vrijheid omgaat.

Graadleerplan

Het leerplan werd voor de graad uitgeschreven. De doelstellingen zijn consecutief, thematisch of volgens de vaardigheden opgebouwd. De volgorde in de opbouw is niet bindend voor de leraar of de school.

Voor de concrete invulling van het eerste en het tweede leerjaar van de graad ligt de bevoegdheid bij de school. De vakgroepen moeten overleggen en bepalen wat tot de invulling van het eerste en het tweede leerjaar behoort.

Ruimte voor eigen inbreng

Het volume aan leerinhouden is beperkt gehouden. De leraar moet niet onder tijdsdruk werken, maar heeft ruimte voor variatie in didactische werkvormen (zoals groepswerk, leren opzoeken, computergebruik, excursie, experimenten) en voor vakoverschrijdend werken. Er is ruimte voor de eigen inbreng en creativiteit van de leraar en de school om o.a. thema's en projecten te ontwikkelen.

2. De leerlingen

2.1 Toelatingsvoorwaarden

De toelatingsvoorwaarden voor het gewoon voltijds secundair onderwijs worden opgesomd in de omzendbrief SO 64 van 25-06-1999 betreffende de organisatie van het voltijds secundair onderwijs.

2.1.1 Eerste leerjaar van de derde graad T.S.O.

Kunnen als regelmatige leerlingen worden toegelaten:

- de regelmatige leerlingen die het tweede leerjaar van de tweede graad van het algemeen, het technisch of het kunstsecundair onderwijs met vrucht hebben beëindigd;
- de regelmatige leerlingen die het tweede leerjaar van de derde graad van het beroepssecundair onderwijs met vrucht hebben beëindigd;
- de houders van het getuigschrift van de tweede graad van het secundair onderwijs, uitgereikt in het algemeen, het technisch of het kunstsecundair onderwijs door de examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap, onder de volgende voorwaarde:
 - gunstig advies van de toelatingsklassenraad over de keuze van de studierichting;
 - de regelmatige leerlingen van het buitengewoon secundair onderwijs, onder de volgende voorwaarde: gunstige beslissing van de toelatingsklassenraad.

Voor de optie topsport TSO moeten de leerlingen bovendien voor het betrokken schooljaar een topsportstatuut A of B hebben verkregen van de selectiecommissie voor de betrokken sportdiscipline overeenkomstig het topsportconvenant dat op 25 maart 1998 is gesloten tussen de onderwijs- en de sportsector. Deze toekenning houdt geen garantie in dat de topsportrichting het schooljaar nadien verder kan worden gevolgd.

2.1.2 Tweede leerjaar van de derde graad T.S.O.

Kunnen als regelmatige leerlingen worden toegelaten:

- de regelmatige leerlingen die het eerste leerjaar van de derde graad van het technisch secundair onderwijs met vrucht hebben beëindigd, in dezelfde studierichting;
- de regelmatige leerlingen die het eerste leerjaar van de derde graad van het technisch secundair onderwijs met vrucht hebben beëindigd in een andere studierichting van hetzelfde studiegebied, onder de volgende voorwaarde: gunstig advies van de toelatingsklassenraad;
- de regelmatige leerlingen die het eerste leerjaar van de derde graad van het algemeen, technisch of kunstsecundair onderwijs met vrucht hebben beëindigd in een studierichting van een ander studiegebied, onder de volgende voorwaarden:
 - gunstige beslissing van de toelatingsklassenraad na kennisname van advies van de delibererende klassenraad van de studierichting die de leerling in het eerste leerjaar van de derde graad met vrucht heeft gevolgd;
 - bedoelde gunstige beslissing is gebaseerd op ernstige medische, psychische, sociale of onderwijskundige redenen.

Voor de optie topsport TSO moeten de leerlingen bovendien voor het betrokken schooljaar een topsportstatuut A of B hebben verkregen van de selectiecommissie voor de betrokken sportdiscipline overeenkomstig het topsportconvenant dat op 25 maart 1998 is gesloten tussen de onderwijs- en sportsector.

2.2 Beginsituatie voor de studierichting

Gezondheids- en Welzijnswetenschappen is een nieuwe TSO studierichting die leerlingen moet voorbereiden op hogere studies binnen de gezondheids- en welzijnssector en de sociaal-pedagogische sector. De studierichting heeft dus geen onmiddellijk beroepsvoorbereidend karakter maar zal de leerlingen wel in contact brengen met de beroepen en voorzieningen uit deze sectoren met het oog op het maken van een gefundeerde studiekeuze in het hogeschoolonderwijs binnen de studiegebieden Gezondheidszorg, Sociaal-agogisch werk, Onderwijs en de 4de graad van het BSO Ziekenhuisverpleging en Psychiatrische verpleging.

Dit heeft belangrijke consequenties voor de inhoud van de vakken van het fundamenteel gedeelte en de organisatie van praktijk en stage.

2.3 Psychologisch profiel van de leerlingen ¹

Leerlingen van de derde graad doen hun intrede in de late adolescentiefase (17 tot 22 jaar) ook wel de jong-volwassenheid genoemd. Na de periode van veelvuldig en overvloedig experimenteren met heel wat keuzemogelijkheden zullen deze jongeren stilaan meer gerichtere en stabielere keuzen maken en gaan zij over tot het aangaan van ('volwassen') verplichtingen met betrekking tot maatschappelijke posities, zoals bijvoorbeeld beroeps- en/of studiekeuze, en van persoonlijke relaties, zoals bijvoorbeeld een vaste relatie, een stabiele vriendenkring,

2.3.1 De cognitieve ontwikkeling

Het denken verandert drastisch tijdens de adolescentie en heeft (normaliter) tegen het einde van de adolescentie een 'volwassen' vorm bereikt. Concreet betekent dit dat het abstractievermogen, het probleemoplossend denken, alsook het construeren van logische combinaties het hoogste ontwikkelingsniveau bereiken.

Jongvolwassenen hebben een grote interesse voor datgene wat niet waarneembaar is. Inhoudelijk betekent dit dat zij in staat zijn hun mening te vormen over maatschappelijke onderwerpen, zoals wereldproblemen, milieu, oorlog, culturele verschillen,... Zij kunnen zich een voorstelling maken van een probleem zonder dat dit probleem zich in hun directe omgeving voordoet. Zij kunnen actief nadenken over efficiënte en realistische oplossingen voor mogelijke of toekomstige problemen.

Bovendien wordt het denkproces van jongvolwassenen gekenmerkt door het vermogen om probleemoplossend te denken. Concreet betekent dit dat zij in staat zijn om voor een (abstracte) probleemstelling verscheidene oplossingen te bedenken, deze mogelijkheden naar waarde en efficiëntie in te schatten en tenslotte de meest accurate oplossing te beargumenteren. Dit alles kunnen ze zonder dat het probleem of de mogelijke oplossingen zich ervoor daadwerkelijk dienen voor te doen of uitgevoerd moeten worden. Jongvolwassenen hebben het vermogen probleemstellingen inzichtelijk te benaderen en oplossingen te formuleren met de nodige bewijsvoering. Hun denkvermogen wordt dus wetenschappelijk van aard.

Verder kunnen deze jonge mensen ideeën, eigenschappen, factoren,... op een logische wijze combineren om zo tot een duidelijk allesomvattende gedachte, mening of oplossing te komen. Hun gedachtegang is holistisch en logisch van aard. Jongvolwassenen benaderen

problemen of vraagstellingen in hun totaliteit en proberen zo ruim mogelijk het spectrum van componenten te analyseren om tot een zo volledig mogelijke oplossing of mening te komen.

Tot slot dient vermeld dat jongvolwassenen zeer gericht met hun aandachtscapaciteit kunnen omgaan. Deze vaardigheid betreft een tweetal richtingen. Enerzijds zijn deze jongeren in staat hun aandacht over verschillende zaken tegelijkertijd te verdelen. Anderzijds kunnen ze hun aandacht zeer selectief op een bepaalde taak richten. Concreet betekent dit dat zij meerdere zaken tegelijkertijd kunnen doen (bijvoorbeeld naar twee mensen tegelijk luisteren) en dat zij hun aandacht selectief kunnen richten naar één taak zonder dat andere stimuli aandacht krijgen (bijvoorbeeld de krant lezen met de radio aan).

Met het geheel van al deze vaardigheden zijn jongvolwassenen in staat op efficiënte wijze informatie te verwerken, deze informatie te relateren aan reeds bestaande informatie om ze tenslotte op gegeneraliseerde, abstracte en wetenschappelijke wijze te gebruiken.

De vakoverschrijdende eindtermen 'leren leren' ondersteunen dit groeiproces. In de derde graad worden de leerinhouden complexer en de contexten ruimer. Het geleerde moet toepasbaar en transferabel zijn op een grotere variëteit van situaties. Bovendien vertoont het leerproces een groeiende graad van zelfstandigheid.

2.3.2 De morele ontwikkeling

De cognitieve veranderingen eigen aan de adolescentieperiode hebben een belangrijke invloed op de morele ontwikkeling. Wanneer jongeren het einde van de adolescentie bereiken, worden ze zich meer bewust van morele en ethische vraagstukken. Zo zijn jongvolwassenen in staat om meer genuanceerd en gedistantieerd na te denken over ethische en morele kwesties. Zij kunnen zich een oordeel vormen over wat recht en billijk is en over wat sociale rechtvaardigheid omvat.

In eerste instantie zullen jongeren zich oriënteren naar waarden die binnen een bepaalde gemeenschap gedeeld worden. Met andere woorden bij het vormen van een moreel oordeel wordt uitgegaan van de sociale orde, de maatschappelijke afspraken en de regels binnen de samenleving. Concreet betekent dit dat jongeren zich bij hun morele oordeelvorming baseren op het waarden- en normensysteem dat geldend is binnen het gezin, hun leeftijdsgroep en de cultuur waarin zij leven. Correct handelen betekent dan datgene te doen wat anderen (in de eerste plaats leeftijdgenoten, maar ook ouders, leerkrachten,...) verwachten. Conformisme evenals het ondersteunen van de sociale orde is wat als ethisch en moreel correct wordt beschouwd.

In dit laatste komt geleidelijk verandering. Het vermogen na te denken over morele vraagstukken krijgt een andere dimensie. Jongvolwassenen oriënteren zich op meer universele ethische principes, waarbij zij zich bewust zijn dat dit mogelijks een conflict met zich meebrengt tussen de ethische kant van de vraagstelling enerzijds en de juridische kant anderzijds. Jongvolwassenen ontwikkelen autonome morele principes. Deze principes hebben waarde en geldigheid onafhankelijk van de maatschappelijke maatstaven en onafhankelijk van de persoonlijke relaties en gebruiken binnen de leeftijdsgroep en de jeugdcultuur. Dit betekent niet dat deze jongeren zich afzetten tegen wetten en sociale regels, want veelal komen deze overeen met wat als ethisch en moreel gefundeerd wordt beschouwd. Wanneer wet en sociale regels botsen met ethische principes, zal het principe echter de bovenhand halen en zal men handelen naar het principe. Het vermogen om morele vraagstukken ruimdenkend te benaderen is zeer duidelijk zichtbaar in heel wat ethische debatten, zoals bijvoorbeeld het euthanasiedebat, het abortusdebat,...

Binnen de zoektocht naar identiteit of, met andere woorden de zoektocht naar een 'ik', dat constant blijft tussen alle afwisselingen in de persoonlijke omgeving, wordt het nadenken over morele vraagstukken zeer belangrijk. Het geeft de jongere een eigen moreel en ethisch referentiekader. De jongvolwassene heeft sterk behoefte aan dit eigen waardesysteem, in het bijzonder nu hij/zij de waarden die hem/haar door de ouders werden bijgebracht in twijfel trekt.

Verder kunnen we stellen dat de morele ontwikkeling door bepaalde omstandigheden bevorderd kan worden. Vooral een gevarieerde sociale stimulatie zou hier een belangrijke stimulans zijn. Met andere woorden jongeren zouden verschillende sociale rollen moeten kunnen vervullen. Een belangrijke voorwaarde hiertoe is dat jongeren in staat gesteld worden tot een bepaalde groep te behoren. Dit laatste geldt zowel binnen het gezin, de peergroep als de school of de werksituatie. Tevens is het belangrijk dat jongeren betrokken worden bij beslissingsprocessen. Zij kunnen daarbij algemeen aanvaarde morele conventies kritisch benaderen om zo tot de vaststelling te komen dat niet één oordeel geldend is.

Vanzelfsprekend zal in eerste instantie door de jongeren vanuit gegaan worden dat éénieder op een eigen manier over de zaken denkt. Jongeren vertrekken dus op dat ogenblik niet van aanvaarde conventies, maar laten zich vooral leiden door de gevolgen van hun gedrag. In de verdere ontwikkeling van het moreel redeneren zal de morele beoordeling opnieuw plaatsvinden vanuit centralere morele uitgangspunten. Deze zijn niet meer de conventies die de ouders, de peergroep of de school overdragen. Ze zijn geïntegreerd door de jongere zelf. Jongvolwassenen hebben hun morele waarden en normen dus aanvaard als zijnde geldig en universeel ethisch.

Een participatief schoolklimaat draagt bij tot deze ontwikkeling door elke jongere te vormen tot een democratisch denkende, voelende en handelende persoon. Dit omvat onder meer de volgende aspecten:

- emancipatorisch: elke jongere opleiden tot zelfstandigheid en mondigheid;
- maatschappelijk: de betrokkenheid van elke jongere bij het sociale gebeuren bevorderen;
- ethisch: jongeren vormen tot openheid voor en vaardigheid in waarde-analyse en waardeverheldering.

2.3.3 De psychosociale ontwikkeling

Naar het einde van de adolescentie toe zijn jongeren in staat duurzame relaties aan te gaan. In de eerste plaats kunnen deze relaties tot stand komen omdat jongeren begrip hebben voor de wijze waarop anderen denken en voelen en tevens aanvaarden dat dit anders kan zijn dan de wijze waarop zij zelf denken en voelen. Jongvolwassenen hebben immers inzicht in de uniciteit van elkeen en in het feit dat elkeen gekenmerkt wordt door een eigen levensgeschiedenis. Een gevolg hiervan is dat jongeren zich realiseren dat het niet altijd mogelijk is de beweegredenen en motieven van anderen te onderkennen. Bovendien zijn jongvolwassenen zich ook bewust van de relativiteit van standpunten, beweegredenen en maatstaven. Binnen vriendschappen wordt de gezamenlijkheid van standpunten gerelativeerd. De vroegere onvoorwaardelijke groepsloyaliteit vormt stilaan geen voorwaarde meer voor een duurzame relatie. Men kan stellen dat jongeren van 17-18 jaar eerder streven naar een evenwicht tussen afhankelijkheid en onafhankelijkheid binnen hun relaties, in het bijzonder binnen hun partnerrelatie. Afhankelijk geeft daarbij aan dat jongeren beseffen dat zij in hun relaties steun vinden en dat ze deze relaties nodig hebben voor hun verdere ontwikkeling. Onafhankelijkheid bestaat uit het groeiend besef dat men anderen de ruimte dient te geven en zelf ook de ruimte dient te krijgen om andere relaties te ontwikkelen.

Jongeren en hun ouders:

Ook voor ouders wordt het duidelijk dat jongvolwassenen een grotere zelfstandigheid vertonen. Zij ruilen de rol van afhankelijk kind in voor de rol van een autonoom beslissende jongere. Concreet betekent dit dat jongeren zelf opvattingen vormen, beslissingen nemen en individuele keuzen maken. Dit alles betreft niet alleen dagelijkse zaken, zoals kleding, inrichting van de eigen kamer, haardracht, televisieprogramma's,..., maar ook meer fundamentele beslissingen zoals studie- en beroepskeuze, relatievorming, ontspanningsmogelijkheden,... Het gedrag van jongeren wordt dus steeds minder bepaald door gebods- en verbodsbepalingen vanuit het gezin. Veelal wordt thuis en op school steeds meer rekening gehouden met de mening van jongeren en is men geneigd deze mondigheid tegemoet te treden. Deze permissiviteit waarvan jongeren kunnen genieten, impliceert evenwel dat men verwacht dat ze zelfcontrole, verantwoordelijkheid en plichtsbesef tonen. Bij dit alles kunnen we opmerken dat jongeren op financieel vlak nog geruime tijd afhankelijk blijven van hun ouderlijk milieu. Dit heeft te maken met de langdurige scholing, het feit dat jongvolwassenen minder snel het ouderlijke huis verlaten en over het algemeen sowieso later de arbeidsmarkt betreden. Deze sociaal-economische positie van jongeren staat haaks op de sociaal-culturele zelfstandigheid die hun wordt toegekend. Deze dubbele situatie kan voor jongvolwassenen tot emotionele verwarring leiden.

Jongeren en de school

De school heeft een belangrijke invloed op jongeren, vooral in een tijdperk waar jongeren een groot deel van de tijd binnen onderwijsinstellingen doorbrengen. Het is dan ook onontbeerlijk dat onderwijsinstellingen zich aansluiten bij het maatschappelijk gebeuren, waardoor jongeren de kans krijgen verschillende sociale rollen aan te gaan en daarbinnen hun verantwoordelijkheden op te nemen. Het is dan ook belangrijk dat jongvolwassenen binnen de school de mogelijkheid krijgen, naast stimulatie op cognitief vlak, zich te vormen op sociaal en moreel vlak.

Uit onderzoek blijkt dat deze holistische benadering van de leerlingen voornamelijk beïnvloed wordt door:

- de verwachtingen die binnen de onderwijsinstelling naar de leerlingen toe worden gesteld;
- het model dat de leerkrachten op de school bieden;
- de wijze waarop feedback aan de leerlingen wordt gegeven;
- de wijze waarop met de klas als groep wordt omgegaan;
- de wijze waarop leerstof aangereikt wordt evenals de verwachting naar het gebruik van deze leerstof.

Kortom, de kwaliteit van de sfeer binnen de onderwijsinstelling, alsook de helderheid van de doelstellingen en verwachtingen naar de leerlingen toe blijken zeer belangrijke predictoren te zijn voor de cognitieve, sociale en morele ontwikkeling van jongvolwassenen.

Bij het expliciet nastreven van deze sociale vaardigheden benadert de school ze mede vanuit het kinderrechtenperspectief. Welbevinden op school is een belangrijke randvoorwaarde bij het oefenen van sociale vaardigheden.

Jongeren en hun leeftijdgenoten

Duurzame relaties komen op de voorgrond. Dit brengt met zich mee dat jongvolwassenen minder in groepsverband vertoeven, maar de voorkeur geven aan een kleinere groep van vrienden. Zij spenderen meer tijd aan intiemere activiteiten met een beperkt aantal vrienden, met een 'beste' vriend(in) of met hun partner. Dit beperkt aantal vrienden is voor de jongere zeer bijzonder. De jongvolwassene deelt gedachten en gevoelens met deze leeftijdgenoten. Zij zijn een toeverlaat en steun. Daar waar gelijkheid in gedachten, meningen en gevoelens

zeer belangrijk is tijdens de vroege en de middenadolescentie, komt intimiteit nu op de eerste plaats. Deze intimiteit overstijgt tijdens de late adolescentie als het ware de nood aan conformiteit.

Wanneer men de activiteiten van jongvolwassenen met hun vrienden onder de loupe neemt, kan men stellen dat er geslachtsverschillen op te merken zijn. Meisjes geven aan dat ze vooral activiteiten met hun vrienden ondernemen die gericht zijn op het communicatieve, zoals bijvoorbeeld op café gaan, uit eten gaan, of gewoon gezellig thuis zitten kletsen. Jongens daarentegen geven aan dat ze voornamelijk meer actieve ontspanningsactiviteiten met hun vrienden ondernemen, die in de eerste plaats gericht zijn op beweging, zoals bijvoorbeeld sporten.

Wanneer men jongeren bevrageet over de onderwerpen waarover zij met elkaar praten, blijken deze zowel over maatschappelijke thema's te gaan, zoals bijvoorbeeld oorlog, religie,..., als over intieme onderwerpen, zoals partnerrelaties, vriendschap, seksualiteit,... Geslachtsverschillen zijn ook hier op te merken. Zowel jongens als meisjes praten over dezelfde onderwerpen, alleen bespreken meisjes meer intieme zaken in vergelijking met jongens. Jongens blijken meer een beroep te doen op anoniemere bronnen, zoals boeken, internet,... wanneer het gaat over het diepste van hun binnenste.

Jongeren en hun vrije tijd

Met betrekking tot de vrijetijdsbesteding zijn er niet echt veel veranderingen tussen de verschillende stadia binnen de adolescentie. Wel kan worden opgemerkt dat met het ouder worden de vrije tijd steeds meer buitenshuis doorgebracht wordt. De beeld- en muziekcultuur wordt zo bijvoorbeeld steeds meer buitenshuis opgezocht. Concerten, cafés, bioscoop, fuiven, discotheken... zijn dan ook favoriete ontmoetingsplaatsen voor jongvolwassenen. Maar ook de sport- en recreatiezalen blijven in de top tien van de meest bezochte plaatsen. Toch is het zo dat de deelname aan deze activiteiten niet meer in grote groep gebeurt, wel in een kleinere, hechtere vriendenkring. Die beperkte vriendenkring krijgt dus binnen de vrije tijd een uitverkoren plaats.

2.3.4 Tot slot

Hoewel het veel moeilijker is de verschillende veranderingen tijdens de late adolescentie vast te leggen in vergelijking met deze binnen de vroege en middenadolescentie, kunnen we toch stellen dat er zich tijdens deze fase een aantal ontwikkelingen voordoen. Deze resulteren in een vervollediging van de ontwikkelingsstaken die tijdens de gehele adolescentieperiode moeten worden volbracht.

Zowel op cognitief, als op moreel en op sociaal vlak bereikt men aan het einde van de adolescentie een 'volwassen niveau'. Van jongeren in het laatste stadium van de adolescentie wordt een (volwassen) verantwoordelijke, plichtsbewuste houding verwacht. Zij zijn in staat complexere denkoperaties te verrichten. Zij gaan intieme en duurzame relaties aan. Zij denken na over allerhande maatschappelijke en morele vraagstellingen. Kortom, jongeren in de late adolescentiefase komen tot een eigen zelfstandige identiteit gekenmerkt door eigen keuzen, een persoonlijke levensstijl en een eigen sociale entourage.

Hier tegenover staat het feit dat deze jongeren sociaal-economisch gezien nog niet het statuut van volwassenen bereiken. Zij blijven afhankelijk van hun gezin van herkomst, van hun onderwijsinstelling en hebben de arbeidsmarkt nog niet betreden.

Deze dualiteit, eigen aan de jongvolwassenheid, verdient de nodige aandacht. Jongeren die de late adolescentie bereikt hebben, zijn volwassenen, maar dan ook weer niet. Deze dubbele boodschap kan voor verwarring zorgen. Aandacht en begrip voor deze emotionele verwarring is dan ook onontbeerlijk.

3 Het onderwijs

3.1 Het pedagogisch project

Een pedagogisch project is een document dat de algemene doelen opsomt die een inrichtende macht in haar onderwijs wenst te realiseren. Deze doelen hebben betrekking op opvoeding en onderwijs en op de mens en de maatschappij in het algemeen. Het pedagogisch project kan aldus worden gezien als een beginselverklaring van een inrichtende macht die de essentiële kenmerken van haar identiteit bevat.

Elke inrichtende macht is bevoegd voor het uitschrijven van haar eigen project. Daardoor bestaat er in het officieel gesubsidieerd onderwijs een interne verscheidenheid. Er is echter ook een gemeenschappelijkheid terug te vinden. Daarop is het gemeenschappelijk pedagogisch project gebaseerd. Dat is de synthese van de bestaande projecten die elementen bevat die alle inrichtende machten als gemeenschappelijke noemer aanvaarden. Die synthese is uitgeschreven als een tienpuntenplan.

Het Tienpuntenplan

De Raad van Bestuur van het OVSG keurde op 25.09.96 de volgende tekst goed als Gemeenschappelijk pedagogisch project van het officieel gesubsidieerd onderwijs - stedelijke, gemeentelijke inrichtende machten en Vlaamse Gemeenschapscommissie Brussel”.

- 1. Openheid** De school staat ten dienste van de gemeenschap en staat open voor alle leerplichtige jongeren, ongeacht hun filosofische of ideologische overtuiging, sociale of etnische afkomst, sekse of nationaliteit.
- 2. Verscheidenheid** De school vertrekt vanuit een positieve erkenning van de verscheidenheid en wil waarden en overtuigingen, die in de gemeenschap leven, onbevooroordeeld met elkaar confronteren. Zij ziet dit als een verrijking voor de gehele schoolbevolking.
- 3. Democratisch** De school is het product van de fundamenteel democratische overtuiging dat verschillende opvattingen over mens en maatschappij in de gemeenschap naast elkaar kunnen bestaan.
- 4. Socialisatie** De school leert jongeren leven met anderen en voedt hen op met het doel hen als volwaardige leden te laten deel hebben aan een democratische en pluralistische samenleving.
- 5. Emancipatie** De school kiest voor emancipatorisch onderwijs door alle leerlingen gelijke ontwikkelingskansen te bieden, overeenkomstig hun mogelijkheden. Zij wakkert zelfredzaamheid aan door leerlingen mondig en weerbaar te maken.
- 6. Totale persoon** De school erkent het belang van onderwijs en opvoeding. Zij streeft een harmonische persoonlijkheidsvorming na en hecht evenveel waarde aan kennisverwerving als aan attitudevorming.

- 7. Gelijke kansen** De school treedt compenserend op voor kansarme leerlingen door bewust te proberen de gevolgen van een ongelijke sociale positie om te buigen.
- 8. Medemens** De school voedt op tot respect voor de eigenheid van elk mens. Zij stelt dat de eigen vrijheid niet kan leiden tot de aantasting van de vrijheid van de medemens. Zij stelt dat een gezonde leefomgeving het onvervreemdbaar goed is van elkeen.
- 9. Europees** De school brengt de leerlingen de gedachte bij van het Europees burgerschap en vraagt aandacht voor het mondiale gebeuren en het multiculturele gemeenschapsleven.
- 10. Mensenrechten** De school draagt de beginselen uit die vervat zijn in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en van het Kind, neemt er de verdediging van op. Zij wijst vooroordelen, discriminatie en indoctrinatie van de hand.

Het leerplan

Vanuit het tienpuntenplan werden eigen doelstellingen geformuleerd met als bedoeling het pedagogisch project te concretiseren.
Op dezelfde basis werden aangepaste didactische wenken uitgewerkt.

3.2 Opdrachten van het gewoon voltijds secundair onderwijs¹

Een volwaardige vorming aanbieden

De kerntaak van het onderwijs is aan elke leerling kansen bieden op een volwaardige vorming.

Daaronder verstaat men de persoonlijke, sociale, culturele en arbeidsgerichte ontwikkeling van de leerlingen. Deze vorming impliceert een brede en harmonische persoonsvorming, een vorming gericht op een actieve, kritische deelname aan het maatschappelijk leven en een voorbereiding op een verdere studieloopbaan of op een vlotte intrede in het beroepsleven.

Dit sluit nauw aan bij de visie zoals het rapport Delors² ze verwoordt aan de hand van volgende vier aspecten van leren:

- leren om te kennen,
- leren om te doen,
- leren om samen te leven
- leren om zichzelf te kunnen zijn .

Blijvende aandacht moet gaan naar algemene vorming en het ontwikkelen van attitudes gericht op "leren leren" .

Volwaardige vorming krijgt in de tweede en de derde graad van het secundair onderwijs in principe op drie manieren vorm. Iedere leerling heeft recht op een relevante basisvorming.

¹ In de hierna volgende teksten gebruiken we de termen 'secundair onderwijs' in de betekenis van het gewoon voltijds secundair onderwijs.

² J. Delors, *Learning, the treasures within*. Report to UNESCO of the international Commission on Education for the Twenty-first Century, Highlights, s.l. Unesco, 1996

Basisvorming bereidt een lerende voor op kritisch-creatief functioneren in de samenleving en de uitbouw van een persoonlijk leven. Daarnaast bereidt het secundair onderwijs jongeren voor op vervolgopleidingen.

Doorstroomgerichte vorming bereidt de lerende voor op de vereisten van vervolgopleidingen binnen het onderwijs, buiten het onderwijs en van levenslang leren. Vervolgens bereidt het secundair onderwijs jongeren ook voor op een vlotte intrede in het beroepsleven. De beroepsgerichte vorming bereidt een lerende voor op de vereisten gesteld aan de beginnende beroepsoefenaar. Naargelang van de onderwijsvormen zullen twee of meer van deze vormingscomponenten in de opleiding worden gerealiseerd.

De studierichtingen in het secundair onderwijs zijn inhoudelijk niet alleen kennisgericht maar ontwikkelen ook vaardigheden en attitudes bij de leerlingen. Ze streven een harmonische ontwikkeling van cognitieve, dynamisch-affectieve, sociale en motorische componenten van de persoonlijkheid na.

De studierichtingen streven ook een brede vorming na, rekening houdende met het evenwicht tussen de verschillende cultuurcomponenten/kennisdomeinen. Elementen van diverse cultuurcomponenten kunnen als aanvulling op verschillende manieren functioneel in vakken worden opgenomen o.a. door te verwijzen naar contexten.

Recht doen aan verschillen: zorgbreedte

Het secundair onderwijs heeft als opdracht om jongeren een volwaardige vorming aan te bieden, rekeninghoudend met de verschillen tussen die jongeren. Ondanks de verschillen hebben al deze jongeren recht op gelijkwaardige toekomstperspectieven en een volwaardige integratie in de samenleving en het beroepsleven.

De verschillen tussen leerlingen kunnen zowel persoonsgebonden zijn (verschillende fysieke, psychische en intellectuele mogelijkheden, andere vaardigheden en belangstelling, jongens en meisjes), als sociologisch bepaald (culturele en etnische achtergrond, sociaal-economische herkomst, uit stedelijke en landelijke gebieden).

De Vlaamse gemeenschap heeft gekozen voor een emancipatorisch onderwijs. Hiermee wil ze hefboomen aanreiken voor de zelfontplooiing van alle leerlingen, met respect voor ieders eigenheid. Dit betekent dat emancipatorisch onderwijs leerlingen stimuleert tot een zo groot mogelijke autonomie en verantwoordelijkheidszin.

Recht doen aan verschillen gebeurt op macroniveau via een aangepast onderwijsaanbod, structureel en inhoudelijk. Het concept van de onderwijsvormen, met hun verschillende studierichtingen en hun verschillende leertrajecten moet een gelijkwaardige vorming aanbieden waarin de ontwikkelingsmogelijkheden van alle leerlingen optimaal worden benut en er voldoende brede opvangmogelijkheden gegarandeerd zijn. Mede in het licht van deze vaststelling is het pakket aan eindtermen voor de basisvorming gedifferentieerd voor de vier onderwijsvormen.

Op school- en klasniveau beschouwt de onderwijswereld zorgbreedte als een opdracht voor elke school. Dit gebeurt door leerlinggerichte begeleiding, gedifferentieerde leerwegen en gedifferentieerde doelstellingen.

Ontwikkelen van het zelfconcept van leerlingen

Om zichzelf optimaal te ontwikkelen, moeten leerlingen beschikken over een realistisch zelfconcept. Dit wil zeggen dat ze inzicht krijgen in de eigen mogelijkheden en beperktheden, een eigen waardenkader opbouwen en de kans krijgen om hun eigen levensdoelen vorm te geven. Stimulering van een realistisch zelfconcept laat leerlingen toe om geleidelijk een toekomstperspectief te verwerven en voor zichzelf keuzes te maken waaronder een gepaste studie- en beroepskeuze. Zeker in de tweede en de derde graad van het secundair onderwijs is dit een belangrijk gegeven. Een goed realistisch zelfconcept is ook onontbeerlijk voor een optimale cognitieve, dynamisch-affectieve, sociale en harmonische ontwikkeling.

Een gepaste ontwikkeling van het zelfconcept veronderstelt dat leerlingen voldoende succes ervaren, geconfronteerd worden met een breed gamma van leerervaringen en de kans krijgen om hun eigen ideeën te toetsen aan die van medeleerlingen en volwassenen.

Leerlingen leren kiezen

Het secundair onderwijs stelt leerlingen in staat om verantwoordelijkheid op te nemen voor beslissingen. Keuzebekwaamheid is niet enkel een vereiste voor het maken van een studie- en beroepskeuze maar ook voor de vele keuzes die dagelijks worden gemaakt.

Voorwaarden om tot keuzebekwaamheid te komen, zijn: een helder zelfconcept, een ruim en objectief zicht op de keuzemogelijkheden, inzicht in keuzeprocessen, inzicht in extreme factoren die het keuzeproces kunnen beïnvloeden.

Leerlingen hebben bij hun studiekeuze recht op een gestructureerde studiekeuzebegeleiding. Dit omvat o.m. correcte en volledige informatie over de mogelijkheden, de beperktheden en de kenmerken van vervolgopleidingen. Inzake beroepskeuze hebben ze evenzeer recht op informatie over de waaier van mogelijke beroepen en mogelijkheden en beperktheden op de arbeidsmarkt.

De structuur van het onderwijs en de onderwijsinhoud zoals o.m. omschreven in vakoverschrijdende eindtermen bieden mogelijkheden om de ontwikkeling en de verfijning van het keuzeproces te bevorderen.

Leerlingen leren samenleven

Het secundair onderwijs in de tweede en de derde graad heeft niet alleen de taak leerlingen voor te bereiden op verdere studies of op een intrede in het beroepsleven. Het heeft ook de fundamentele taak leerlingen te leren samenleven met anderen. In de school wordt een basis gelegd op interpersoonlijke, familiale en maatschappelijke relaties op te bouwen en te onderhouden. Daarvoor volstaat het niet de anderen te leren kennen. De ontwikkeling van sociale vaardigheden is daartoe noodzakelijk.

Jongeren worden in de eigen omgeving meer en meer geconfronteerd met gevarieerde culturen. Om op een aangepaste manier in deze multiculturele samenleving te functioneren worden attitudes als een correcte omgang met anderen, respect voor elkaars cultuur, met eigen symbolen, waarden en cultuurintuïties, als essentieel gezien. Daarnaast zijn communicatieve vaardigheden zoals omgaan met conflicten en kennis van de eigen cultuur en andere culturen belangrijk. Die kennis en vaardigheden richten zich niet louter op het herkennen van en omgaan met verschillen, maar vooral op het besef van talrijke overeenkomsten.

De schoolcultuur speelt een belangrijke ondersteunende rol bij de ontwikkeling van de sociale en interculturele vaardigheden van de leerlingen door onder meer in de school- en onderwijsorganisatie te voorzien in inspraak- en participatiemogelijkheden voor leerlingen.

3.3 Visie op de derde graad

Een geprofileerde derde graad

Een polyvalente tweede graad wordt gevolgd door een scherper geprofileerde derde graad. De studierichtingen in de derde graad worden duidelijker en scherper geprofileerd. Een gedifferentieerd systeem zorgt ervoor dat alle leerlingen op een aangepaste manier een diploma secundair onderwijs of een studiegetuigschrift kunnen halen (minder drop-outs) en zorgt ook voor minder zittenblijvers. In de derde graad wordt de klemtoon gelegd op beroepskwalificaties die door het socio-economisch veld aanvaard zijn en eveneens op doorstroming naar het hoger onderwijs.

3.4 Specifieke klemtonen in het TSO

Het technisch secundair onderwijs (TSO) heeft een dubbele doelstelling: jongeren kunnen zich inschakelen op de arbeidsmarkt of doorstromen naar het hoger onderwijs. Hierbij dient wel erkend dat niet alle studierichtingen in dezelfde mate de dubbele doelstelling zullen realiseren. Sommige studierichtingen zijn meer gericht op het hoger onderwijs; andere leiden gemakkelijker naar een geslaagde instap in de arbeidswereld.

Deze dubbele finaliteit en de wisselende accenten die in de studierichtingen worden nagestreefd, zullen vooral tot uiting dienen te komen in het fundamenteel gedeelte van de optie, dit wordt ingevuld vanuit de eigenheid van de beroepsgerichte en/of doorstromingsgerichte vorming.

Het gaat hier om doorstromingselementen die niet gemeenschappelijk zijn voor de hele onderwijsvorm.

In het fundamenteel gedeelte worden de doelen afgestemd op het profiel van de studierichting. Ze zijn daarom sterk gedifferentieerd.

4 Algemene doelstellingen voor de studierichting

Gezondheids- en Welzijnswetenschappen is een nieuwe TSO studierichting die leerlingen moet voorbereiden op hogere studies binnen de gezondheids- en welzijnssector en de sociaal-pedagogische sector. De studierichting heeft dus geen onmiddellijk beroepsvoorbereidend karakter maar zal de leerlingen wel in contact brengen met de beroepen en voorzieningen uit deze sectoren met het oog op het maken van een gefundeerde studiekeuze in het hogeschoolonderwijs binnen de studiegebieden Gezondheidszorg, Sociaalagogisch werk, Onderwijs en de 4de graad van het BSO Ziekenhuisverpleging en Psychiatrische verpleging.

Dit heeft belangrijke consequenties voor de inhoud van de vakken van het fundamenteel gedeelte en de organisatie van praktijk en stage.

De vakken van het fundamenteel gedeelte:

Drie belangrijke componenten vormen de kern van de studierichting:

de **wetenschappelijk component** als belangrijke basis voor verdere studies in het hogeschoolonderwijs Gezondheidszorg en als wetenschappelijke ondersteuning voor TV Verzorging (gezondheid en welzijn);

de **component gezondheid en welzijn** met als uitgangspunt “de gezonde mens” en de nadruk op gezondheidspreventie, ontwikkelen van verschillende visies m.b.t. gezondheid en welzijn en oriëntering binnen de verschillende voorzieningen en sectoren;

de **psychologisch/ pedagogische component** als belangrijk referentiekader en voorbereiding op verdere studies binnen de Pedagogische en Sociale sector, tevens worden hier sociale en communicatieve vaardigheden en attitudes ontwikkeld die in het kader van verder studeren en persoonlijkheidsvorming van fundamenteel belang zijn.

De organisatie van praktijk en stage

Deze heeft als dubbele functie:

verkenning van en kennismaking met de sector via korte, sensibiliserende “stage” (voornamelijk de sectoren Gezondheidszorg en Onderwijs) en “veldonderzoek en geïntegreerde onderzoeksopdrachten” (de verschillende werkvelden van de welzijnssector) met als doelen zichzelf te situeren en te oriënteren binnen deze sectoren met het oog op het maken van een gefundeerde verder studiekeuze, het leren nadenken over het eigen functioneren via actieve deelname aan het stagegebeuren en het ontwikkelen van basisattitudes zoals tonen van interesse en belangstelling, nemen van verantwoordelijkheid en initiatief, tonen van sociale betrokkenheid en respect, ontwikkelen van een (zelf)kritische ingesteldheid en veiligheidsbewustzijn.

uitwerken van veldonderzoek en geïntegreerde onderzoeksopdrachten vanuit de verschillende vakken van het fundamenteel gedeelte met als doel het verband tussen theorie en werkelijkheid/praktijk te onderzoeken, over dit verband te reflecteren en het zelfstandig onderzoek waarbij informatie verzameld, gestructureerd en verwerkt wordt (ICT – vaardigheden zullen hierbij geïntegreerd aan bod komen) te stimuleren.

Hiertoe zal het “noodzakelijk” zijn een vakoverschrijdende werkgroep op te richten waarbij TV Opvoedkunde, TV Toegepaste Wetenschappen, TV Verzorging, PV Praktijk Verzorging/Opvoedkunde en Stage Verzorging/Opvoedkunde betrokken worden.

3. Vaardigheden en attitudes

Vorbereiden op verdere studies in de sectoren gezondheids- en welzijnszorg.
Ontwikkelen van basishoudingen en attitudes.
Verzamelen, ordenen en verwerken van informatie.
Leren nadenken over het eigen functioneren in praktijkgerichte situaties.
Een persoonlijke visie ontwikkelen met betrekking tot gezondheid en welzijn.
Zin voor organisatie, efficiëntie, accuratesse en kwaliteitsbewustzijn ontwikkelen.

Bij de aanvang van elk schooljaar worden de leerinhouden aan de leerlingen meegedeeld. Als practicum krijgen de leerlingen de opdracht om een doe-map aan te leggen over gezondheid en over factoren die de gezondheid beïnvloeden. Hiervoor kunnen krantenknipsels, folders, internet aan bod komen. De informatie wordt bij elk nieuw lesonderwerp doelgericht gebruikt. Om het zelfstandig leren en het ervaringsgericht leren te bevorderen kan het boeiend zijn om specifieke zoekopdrachten per leerling of leerlingengroepje te bepalen zodat de leerlingen gericht moeten zoeken of een bepaald thema (lesonderwerp) uitwerken. De leerlingen kunnen dan zelf de verkregen informatie aan mekaar voorstellen.

5 Algemene didactische wenken

5.1 Uitgangspunten

In dit leerplan werd ervoor geopteerd de leerlingen ook vakoverschrijdende vaardigheden te laten oefenen. Leerplandoelstellingen i.v.m. 'Leren leren' en 'sociale vaardigheden' werden erin opgenomen. De leerling zal de kans moeten krijgen om deze vaardigheden te oefenen. Daardoor zal hij meer en meer zelf actief aan de slag moeten gaan, individueel of in groep. Zo wordt er ook meer verantwoordelijkheid bij de leerlingen gelegd.

5.2 Organisatie: samenwerking en werkvormen

De leerstof wordt aangeboden in een graadsleerplan om soepel te kunnen werken, rekening houdend zowel met voorkennis en kunde van het individu en de groep, als met praktijkmogelijkheden van het moment of periode. De werksituatie zal bij voorkeur zo levensrecht mogelijk zijn.

Procesequantificatie is binnen deze studierichting zeker een must wil men zo vlug en efficiënt mogelijk kunnen bijsturen en remediëren. Individuele lacunes in het leerproces van de leerling kunnen weggewerkt worden door middel van differentiatie.

Samenwerking

De realisatie van het leerplan vereist zowel van het lerarenteam als van de schoolorganisatie een goed doordachte en flexibele organisatie van het onderwijsleerproces.

Het technisch vak vormt één geheel met de praktijkvak en de stage. Daarom worden deze vakken in principe door dezelfde leerkracht gegeven.

Bij de opstelling van de jaarplanning wordt rekening gehouden met de volgende elementen:

- . het reële lessenrooster, d.w.z. de wijze waarop de lessen TV, PV en Stage in het rooster voorkomen;
- . de samenwerking met andere vakken behorend tot het optioneel gedeelte en de basisvorming
- . de mogelijke samenstelling met andere leerjaren
- . de beschikbare uitrusting en infrastructuur

Het is niet noodzakelijk om de volgorde van de leerinhouden zoals aangegeven in dit leerplan op een identieke manier in het jaarplan over te nemen en vervolgens in analoge lesonderwerpen om te zetten. Integendeel, men dient de vormingscomponenten tot een harmonieus geheel uit te bouwen door middel van vakkenintegratie.

Een jaarplan is immers een planningsdocument dat de leerinhouden zowel op een logische als een creatieve wijze over het aantal lessen verdeelt. Een optimale samenwerking van alle leerkrachten is hierbij noodzakelijk. Groepswork, thematisch of projectonderwijs zijn aangewezen ter afwisseling van de gewone lesvorm.

Op geregelde en bij het begin van het schooljaar vastgelegde tijdstippen, worden vakgroepvergaderingen georganiseerd. Deze vergaderingen kunnen zowel een vakgebonden als een vakoverschrijdend karakter aannemen.

Met een vakoverschrijdend karakter bedoelen we niet alleen overleg met collega's algemene vakken, maar ook overleg m.b.t. het uitwerken van de vakoverschrijdende eindtermen: leren leren, sociale vaardigheden, opvoeden tot burgerzin, milieueducatie, gezondheidseducatie.

Het bereiken van de doelstellingen voor de technische vakken en de praktische vakken impliceert het werken aan de vakoverschrijdende eindtermen. Overleg en aansluiting met andere vakken is nodig om een schoolbeleid terzake uit te bouwen.

Didactische werkvormen

Er bestaat een samenhang tussen de doelstellingen en de leerinhouden van de technische, de praktische vakken en de stage.

In TV worden begrippen verduidelijkt, het hoe en waarom verklaard. De leerinhouden worden inzichtelijk verwerkt en er worden relaties en verbanden gelegd.

In PV en tijdens de Stage worden basistechnieken verworven, de theoretische inzichten getoetst aan de praktijk en op een rationele en ergonomische wijze geïntegreerd.

Bij de concretisering van de leerinhouden dient men rekening te houden met:
 de inbreng en interesses van de leerlingen;
 soorten materiaal en technieken
 het leerproces

Overzicht van mogelijke didactische werkvormen:

Aanbiedende werkvorm	Doceervorm Demonstratie vertellen
Gespreksvormen	Onderwijsleergesprek Klasgesprek Groepsdiscussie
Groepswerk	Didactisch groepswerk Rollenspel Simulatiespel gevalsstudie
Individuele werkvormen	Zelfontdekkingsmethode Practicum Zelfstudiepakket Leeropdracht – leercontract
Strategieën	Beheersingsleren Projectmethode Excursie Vorbereidende taken
Affectieve vorming	Relatie leerling – leerkracht Helpend gesprek Modeling (voorbeeldfunctie) Feedback Waardeverduidelijking Aanbieden van structuur

6 Leerplandoelstellingen, leerinhouden, didactische wenken en hulpmiddelen

Leeswijzer

Het leerplan wordt schematisch voorgesteld in 6 kolommen. Deze zijn van links naar rechts te lezen.

Kolom 1: Numerieke volgorde

De doelstellingen zijn numeriek geordend per vak. Deze nummering heeft geen implicaties voor de chronologie in de realisatie van de doelstellingen. Er wordt geen volgorde vooropgesteld, het betreft een graadleerplan waarbij de vakwerkgroep dient uit te maken welke doelstellingen tot de invulling van het eerste en het tweede leerjaar behoren.

Kolom 2: Leerplandoelstellingen en leerinhouden

Leerplandoelstellingen (in grijs vak of in vet en omrande kader)

Deze geven de eigen doelstellingen weer die gericht zijn op het vak. Een leerplandoelstelling kan ook een vakoverschrijdende eindterm inhouden.

Leerinhouden (in wit vak onder de doelstellingen)

Dit is leerstof die bedoeld is om de bijhorende leerplandoelstellingen te realiseren.

Kolom 3: Codering

Codering van de leerplandoelstellingen:

- EDV *eigen doelstelling gericht op het vak;*

Kolom 4: Basis of uitbreiding

Er wordt een onderscheid gemaakt tussen basis- en uitbreidingsdoelstellingen.

Basisdoelstellingen (B) vormen de criteria voor het slagen, moeten door nagenoeg alle leerlingen bereikt worden.

Uitbreidingsdoelstellingen (U) zijn bedoeld voor uitbreiding en differentiatie. Het realiseren ervan is afhankelijk van de beschikbare tijd en van de mogelijkheden binnen de leerlingengroep, ze kunnen niet verplicht worden voor alle leerlingen.

Kolom 5: Didactische wenken en hulpmiddelen

Didactische wenken zijn bedoeld als ondersteuning van de leerkracht, de vakwerkgroep en het schoolteam.

Zij kunnen:

- een leerplandoelstelling of leerinhoud verduidelijken;
 - didactische werkvormen of hulpmiddelen aangeven die leerplandoelstellingen helpen realiseren;
 - richtlijnen geven voor evaluatie;
 - verwijzen naar bibliografie, nuttige adressen;
 - verbanden leggen met andere vakken, met vakoverschrijdende eindtermen, met informatie- en communicatietechnologie, met intercultureel onderwijs, met taalbeleid.
- Zie ook overeenstemmende hoofdstukken elders in dit leerplan.

Kolom 6: Link

Deze kolom is bedoeld om het schoolteam te ondersteunen. De in kolom 5 omschreven verwijzingen worden gecodeerd weergegeven en vestigen de aandacht van de lezer op vakoverstijgende afspraken en vakoverschrijdende eindtermen.

Codering:

- ander vak, bijvoorbeeld AAR (aardrijkskunde), BIO (biologie), FRA (Frans), NED (Nederlands), PAV (project algemene vakken),...
- ICT: informatie- communicatietechnologie
- ICO: intercultureel onderwijs
- GOK: gelijke onderwijskansen
- TA.BE: taalbeleid

TV OPVOEDKUNDE	2u
Psychologie Pedagogiek Sociale en communicatieve vaardigheden	

Algemene vakdoelstellingen

Psychologie

De basisterminologie uit de psychologie kunnen verklaren.
De onderzoeksgebieden van de psychologie kunnen situeren en verklaren.
De verschillende psychische processen kunnen onderscheiden, beschrijven en in verband kunnen brengen met de ontwikkeling.
Aanknopingspunten voor pedagogisch handelen onderkennen.

Pedagogiek

De basisterminologie van de pedagogiek kunnen verklaren.
Inzicht hebben in de essentie van opvoeden en van het begeleiden van kinderen en jongeren naar volwassenheid.
Inzicht hebben in de basismethodiek van de pedagogiek.

Sociale en communicatieve vaardigheden

Inzicht verwerven in communicatie en communicatieve processen.
Via zelfreflectie, analyse van doeltreffende communicatie, inzicht verwerven in sociale en communicatieve vaardigheden en deze kunnen hanteren.
Groepsdynamische processen kunnen beschrijven en herkennen.

Algemene methodologische wenken

Dit vak moet zoveel mogelijk benaderd worden vanuit de (praktijk)ervaringen van de leerlingen (in coördinatie met Stages).

Gevarieerde creatieve werkvormen gebruiken, uitdagende opdrachten geven (b.v. een klassociogram maken), enz.

De leerlingen moeten zoveel mogelijk actief betrokken worden bij het aanbrengen van de leerstof.

Klassikale dosseermethoden moeten zoveel mogelijk vermeden worden.

PSYCHOLOGIE

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
INLEIDING					
1	Het begrip psychologie kunnen verklaren.	EDV TA.BE	B		
	Begrip psychologie				
SPECIALISMEN					
2	Binnen de psychologie de verschillende specialismen en hun werkdomein kunnen situeren.	EDV TA.BE	B		
	Enkele specialismen, o.a.: klinische psychologie, ontwikkelingspsychologie, theoretische psychologie, bedrijfs- en organisatiepsychologie			Analyseren van vacatures, werken met krantenknipsels.	TA.BE
RELATIE MET DE AGOGISCHE WETENSCHAPPEN					
3	De psychologie in verband kunnen brengen met andere agogische wetenschappen.	EDV	B		
	Het verband met o.a. (ped)agogiek, sociologie, antropologie, ...				
ONDERZOEKSMETHODEN IN DE PSYCHOLOGIE					
4	De verschillende methodes kritisch kunnen beschrijven.	EDV TA.BE	B		
	O.a. psychologische test, enquête, gespreksmethoden			Demonstratiemateriaal (tests, observatielijsten). Aan de hand van concrete voorbeelden wordt de toepassing van de verschillende methoden op wetenschappelijkheid getoetst.	TA.BE

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
5	Observatiemethoden kunnen toepassen.	EDV	B		
6	Observatiegegevens kunnen interpreteren en rapporteren	EDV TA.BE	B		
	Observeren versus waarnemen (observatieregels) Beschrijven versus interpreteren Observatiemethoden o.a. beschrijvende observatie, observatielijsten en –schema's, observatieschalen Mondeling en/of schriftelijk rapporteren			Observatie-opdrachten uitvoeren en bespreken. Oefeningen i.v.m. observatiemethoden.	TA.BE
RICHTINGEN IN DE PSYCHOLOGIE					
7	De uitgangspunten van de verschillende richtingen kunnen onderscheiden en vergelijken.	EDV TA.BE	U		
	o.a: dieptepsychologisch, leertheoretisch, cognitief, systeemtheoretisch			Analyseren van teksten, videomateriaal.	TA.BE
FUNCTIELEER					
8	De verschillende psychische processen kunnen onderscheiden.	EDV	B		
9	De samenhang van de verschillende processen kunnen verwoorden.	EDV TA.BE	B		
10	De invloed van deze processen op het gedrag kunnen bespreken.	EDV TA.BE	B		
	Cognitieve processen (waarneming, denken, leren, geheugen, intelligentie en fantasie) Affectieve processen (stemmingen en emoties)			Dit onderwerp kan uitgebreider behandeld worden indien men geopteerd heeft voor een complementair uur TV Opvoedkunde.	TV TA.BE

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
	Vollutieve processen (strevingen en motivaties)			Bespreking van onderzoeks- en experimentele gegevens. Gebruik maken van ervaringen van de leerlingen. Teksten en videomateriaal gebruiken.	
ONTWIKKELINGSLEER					
11	De verschillende ontwikkelingsfasen kunnen onderscheiden en herkennen.	EDV	B		
	Ontwikkelingsfasen			Gebruik maken van foto en videomateriaal.	
12	De typerende kenmerken van iedere levensfase kunnen beschrijven.	EDV TA.BE	B		
13	Aangrijpingspunten voor pedagogisch handelen kunnen herkennen.	EDV	B		
	De geboorte en pasgeborene: prenatale beïnvloeding geboorteschok reflexen De baby: het belang van de hechting De peuter: taalontwikkeling zindelijk worden ontdekking van het ik – koppigheidsperiode De kleuter: verstandelijke ontwikkeling en schoolrijpheid psychoseksuele ontwikkeling			In coördinatie met Stages o.a. gebruik van observatiegegevens. Het belang van de eerste levensjaren benadrukken waarin het basisvertrouwen wordt ontwikkeld. Gebruik maken van persoonlijke ervaringen en stage-ervaringen. Gebruik maken van audiovisuele middelen. Werken met artikels o.a. uit tijdschriften, (KIDO), kranten. Uitnodigen van gastsprekers o.a. i.v.m. stervensbegeleiding.	TA.BE PV

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
	<p>Het schoolkind:</p> <ul style="list-style-type: none"> sociale relaties en groepsvorming verstandelijke ontwikkeling <p>Puberteit en adolescentie</p> <ul style="list-style-type: none"> identiteitscrisis sociale relaties seksualiteitsbeleving en relaties <p>De volwassene:</p> <ul style="list-style-type: none"> zelfrealisatie (op arbeids-, relationeel en maatschappelijk gebied) crisissituaties (midlifecrisis, gezinsconflicten) <p>De oudere:</p> <ul style="list-style-type: none"> verouderingsproces, maatschappelijke situatie sterven en stervensbegeleiding 				
ONTWIKKELINGSRISICO'S en AANDOENINGEN					
14	Ontwikkelingsrisico's en aandoeningen kunnen situeren.	EDV	B		
	<p>o.a. Aandachtsstoornissen en hyperactiviteit</p> <ul style="list-style-type: none"> Dyslexie Leerstoornissen Burn-out en depressie Dementie 			In coördinatie met Stage.	PV

PEDAGOGIEK

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	
INLEIDING					
1	Het doel van de pedagogiek kunnen verwoorden.	EDV	B		
	Doel van de pedagogiek			Aandacht voor democratische waarden, optimaliseren van de ontwikkeling, multiculturele benaderingen.	ICO
BEÏNVLOEDENDE FACTOREN					
2	De factoren die de ontwikkeling beïnvloeden kunnen benoemen.	EDV	B		
	Aanleg Milieu Zelfbepaling			De leerlingen zoeken voorbeelden van menselijke eigenschappen die door deze factoren beïnvloed worden b.v. intelligentie, persoonlijkheid, cultuur, enz.	ICO
3	De interactie tussen deze factoren kunnen weergeven.	EDV	B		
	Interactie van de verschillende factoren				
VERSCHILLENDE ASPECTEN VAN HET OPVOEDINGSGEBEUREN					
4	Verskillende opvoedingsaspecten kunnen omschrijven.	EDV	B		
5	Positieve en negatieve invloeden met betrekking tot deze aspecten kunnen verwoorden.	EDV	B		
	Psycho-motorische, affectieve, sociale, verstandelijke, seksuele, ethische en esthetische opvoeding.			De leerlingen zoeken voorbeelden van de mogelijkheden tot zowel positieve als negatieve beïnvloeding b.v. stimuleren van de taal, beperkte bewegingsruimte, enz.	

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	
OPVOEDINGSTECHNIEKEN EN VAARDIGHEDEN					
6	Verschillende opvoedingstechnieken en vaardigheden kunnen hanteren.		B		
	O.a. opbouwen van een vertrouwensrelatie, belonen en straffen, grenzen stellen, afspraken maken, stimuleren en structureren, voorbeeldgedrag, gebruik van humor, gebruik van het pedagogisch milieu			Gebruik maken van teksten, tijdschriftartikels, rollenspel, kringgesprek. Reflecteren op praktijkervaringen.	PV ICT ICO
OPVOEDINGSSTIJLEN					
7	Verschillende opvoedingsstijlen kunnen herkennen en de gevolgen voor de opvoeding kunnen toelichten.	EDV	B		
	Soorten Gevolgen voor de opvoeding o.a.: democratisch, autoritair, structurerend, directief, niet directief			Gebruik maken van audiovisuele middelen, rollenspel en onderzoeksgegevens.	PV ICO
SPEL					
8	Het belang van spelen kunnen verduidelijken.	EDV	B		
9	Het belang van het uitlokken van ervaringsmogelijkheden kunnen aangeven.	EDV	B		
10	Het belang van spelen en materiaalkeuze in functie van de doelgroep kunnen toelichten.	EDV	B		
	Functie en betekenis Indeling en vormen Verantwoord speelgoed en spelmateriaal			Reflecteren op praktijkervaringen. Het is niet de bedoeling het spel in enkele theoretische lessen te behandelen; het moet een dynamisch gebeuren worden, waar de ervaring centraal staat.	ICO

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	
	Spelbegeleiding Spel in functie van de doelgroep			Mogelijkheden: observeren en bespreken van activiteiten tijdens de stage, doordenken op verdere mogelijkheden, zoeken naar alternatieven; exploreren van een speel-o-theek, een speelgoedwinkel, een speelgoedcatalogus; opzetten van een thema-week; analyseren en bespreken van teksten (eventueel als groepswork); bespreken van videofragmenten.	
OPVOEDINGSMILIEUS					
11	Het belang van verschillende opvoedingsmilieus kunnen toelichten.	EDV	B		
	Gezin: o.a. gezinsstructuur, de rolverdeling hierin, de evolutie binnen de maatschappelijke context, de plaats van de kinderen binnen het gezin Gezinsvervangend :o.a. tehuis, pleeggezin Gezinsaanvullend: o.a. school, kinderopvang, vrijetijdsinitiatieven, buitenschoolse opvang			In coördinatie met TV Verzorging. In functie van PV Praktijk en Stages Verzorging/Opvoedkunde.	PV TV ICO
SPECIFIEKE DOELGROEPEN					
De zieke mens				Individueel of groepswork waarbij de leerlingen een ziekte uitdiepen en voorstellen. In coördinatie met TV Verzorging en Stages.	
12	De betekenis en beleving van ziek zijn kunnen verwoorden.	EDV	B		
	Betekenis en beleving van ziek zijn			Gebruik maken van audiovisuele middelen.	ICT
13	Reacties op ziek zijn kunnen verwoorden.	EDV	B	Uitnodigen van deskundigen. Gebruik maken van persoonlijke ervaringen.	
	Reacties op ziek zijn			Creëren van ervaringsgerichte situaties:	

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen
14	Fysische, psychische en psychosomatische ziekten kunnen onderscheiden.	EDV	B	kringgesprekken bespreken van videofragmenten gastsprekers uitnodigen getuigenissen van zieken bezoeken aan verenigingen,instellingen,enz. groepswerk Bezoek aan een kinderafdeling (ziekenhuisschool).
	Fysische Psychisch Psychosomatisch			
15	De betekenis en de beleving van pijn kunnen toelichten.	EDV	B	
	Pijn en pijnbeleving			
16	De betekenis van een ziekenhuisopname kunnen toelichten.	EDV	B	
	Betekenis van een ziekenhuisopname			
17	Het hospitalisatiesyndroom kunnen verklaren.	EDV	B	
	Hospitalisatiesyndroom			
18	Richtlijnen bij het omgaan met zieken kunnen geven.	EDV	B	
	Omgang met zieken			
19	De gevolgen van het ziek zijn voor het kind kunnen omschrijven.	EDV	B	
	Kind en ziekte			
20	Kindvriendelijke maatregelen met de betrekking tot ziekenhuisopname kunnen verwoorden en verklaren.	EDV	U	
	Kindvriendelijke maatregelen bij ziekenhuisopname o.a. rooming-in, aandachtspersoon, animatie			Ter illustratie boekjes over ziekenhuisopname voor kinderen gebruiken.

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	
Personen met een handicap				Individueel of groepswork waarbij de leerlingen een handicap uitdiepen en naar voor brengen. In coördinatie met TV Verzorging en Stages.	
21	De betekenis van een handicap voor de personen en de samenleving kunnen situeren.	EDV	B		
	Betekenis van een handicap, reacties van de omgeving, toegankelijkheidsproblematiek			Creëren van ervaringsgerichte situaties:	
22	Verschillende handicaps kunnen onderscheiden.	EDV	B	kringgesprekken bespreken van videofragmenten gast sprekers uitnodigen getuigenissen van gehandicapte personen bezoeken aan verenigingen, scholen, instellingen, MPI, CGGZ, enz. groepsworkjes	
	Indeling van handicaps, o.a.: motorische handicaps, mentale handicaps, zintuiglijke handicaps				
23	Verschillende handicaps kunnen bespreken.	EDV	U		
	Bespreking van verschillende handicaps				
Personen met psychische stoornissen					
24	De betekenis van psychische stoornissen kunnen verwoorden.	EDV	B	In coördinatie met TV Verzorging en Stages. Individueel groepswork waarbij de leerlingen zelf een psychische stoornis uitdiepen en naar voor brengen.	TV verz +PV
	Betekenis van psychische stoornissen			Creëren van ervaringsgerichte situaties:	
25	De verschillende psychische stoornissen kunnen onderscheiden.	EDV	B	kringgesprekken bespreken van videofragmenten gast sprekers uitnodigen getuigenissen	
	Indeling psychische stoornissen, o.a. neurose, psychose, psychopathieën			bezoeken aan verenigingen, instellingen, scholen, CGGZ, MPI groepswork	
26	De verschillende psychische stoornissen kunnen bespreken.	EDV	U		
	Bespreking van psychische stoornissen				

SOCIALE EN COMMUNICATIEVE VAARDIGHEDEN

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	
COMMUNICATIE					
1	Het begrip communicatie kunnen omschrijven.	EDV TA.BE	B		
	Het begrip communicatie				
2	Inzicht verwerven in het communicatieproces.	EDV	B		
	Het communicatieproces			De theoretische inzichten kunnen geïllustreerd, toegepast en inge oefend worden d.m.v. praktische opdrachten en spelsituaties. Verduidelijken van het communicatieproces (doorgeven van een bericht);	TA.BE
3	Soorten communicatie kunnen onderscheiden.	EDV	B		
	Soorten communicatie			Toepassingen op verbale en niet-verbale communicatie	TA.BE
4	Niveaus in de communicatie kunnen onderscheiden.	EDV	U		
	Niveaus in de communicatie			Toepassingen op inhouds- en relatieniveau Enkele voorbeelden: een bericht niet-verbaal overbrengen, discussiespelen i.v.m. inhouds- en relatieniveau, rollenspelen met symmetrische en complementaire communicatie	TA.BE
5	Wetmatigheden in het communicatiegebeuren kunnen verduidelijken.	EDV TA.BE	U		
	Communicatiewetten in regels.				

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	
SOCIALE EN COMMUNICATIEVE VAARDIGHEDEN					
6	Kunnen reflecteren over eigen zelfbeeld.	EDV	B		
7	Het zelfbeeld in verband kunnen brengen met doeltreffende communicatie.	EDV	B		
	Zelfbeeld			Zelfbeeld en zelfvertrouwen worden benaderd als basis voor doeltreffende communicatie. Toepassingen rond het bevorderen van het zelfbeeld.	
8	Richtlijnen voor doeltreffende communicatie kunnen toepassen.	EDV	B		
	Doeltreffende communicatie: feedback mechanisme richtlijnen bij het hanteren van feedback: o.a. ik-boodschappen, concreet waarneembaar gedrag, positieve en negatieve feedback in de richting van gewenst gedrag			Toepassingen op feedback – mechanisme.	
9	Doeltreffende communicatie kunnen analyseren.	EDV	U		
	Herkennen van communicatie-initiatieven, reageren op initiatieven, beurtwisseling, contact afsluiten				
10	Luistervaardigheden kunnen verwoorden en toepassen.	EDV TA.BE	B		
	Luistervaardigheden			Toepassingen op actief luisteren, videobespreking. Oefen- en spelsituaties.	TA.BE

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	
11	Gespreksvaardigheden kunnen verwoorden en toepassen.	EDV TA.BE	B		
	Gespreksvaardigheden, o.a. vragen stellen, actief luisteren				
12	Fasen in de gespreksvoering kunnen onderscheiden.	EDV	U		
	Fasen in de gesprekken				
13	Soorten gesprekken kunnen onderscheiden.	EDV TA.BE	B		
	Soorten gesprekken, o.a. slecht nieuwsgesprek, probleemoplossend gesprek				
14	Het belang van gespreksattitudes kunnen aangeven.	EDV	B		
	Gespreksattitudes o.a. echtzijn, empathisch zijn, respect				
15	Het belang van assertief gedrag binnen de communicatie kunnen duiden en hanteren.	EDV	B		
	Assertief gedrag			Vertrekken vanuit concrete situaties, vanuit de eigen leefwereld waarbij effect van passief, agressief en assertief gedrag besproken wordt.	
GROEPEN					
16	Groepsdynamische processen kunnen herkennen.	EDV	B		
	Groepsdynamica Kenmerken van groepen, o.a.: groepsdoel, leiderschap, groepsnormen, groepsrollen, groepscohesie, groepsstructuur			De verschillende groepskenmerken kunnen besproken worden a.d.h.v. ervaringen van de leerlingen met verschillende groepen waarvan ze deel uitmaken (gezin, klas, vrije tijd,...) Opmaken en analyseren van sociogrammen.	TA.BE

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	
				Het opmaken van de groepsstructuur van de klasgroep. Een groepsstructuur opmaken en analyseren (leiders, subgroepen, affectieve relaties, rollen, alleenstaande figuren, ...)	
17	Soorten groepen kunnen onderscheiden.	EDV	U		
	Soorten groepen			Spel- en oefensituaties.	
18	Groepsvormingsproces kunnen beschrijven.	EDV TA.BE	U		
	Groepsvorming			Bespreking van experimenten. Organiseren van een buitenschoolse werkweek waarbij alle aspecten van groepsvorming en groepsdynamica aan bod komen.	SOC
19	Werkoverleg en besluitvorming kunnen verklaren en toelichten.	EDV TA.BE	B		
	Werkoverleg en besluitvorming o.a. vergadertechnieken en besluitvormingsmethoden, conflicthantering			Toepassingen in rollenspel. Audiovisuele middelen hanteren.	TA.BE

TV TOEGEPASTE WETENSCHAPPEN	3u
Toegepaste chemie	2
Toegepaste fysica	1

TV TOEGEPASTE WETENSCHAPPEN	
Toegepaste Chemie	2

Ten geleide

Het is noodzakelijk om de leerstof zoveel mogelijk proefondervindelijk uit te werken. De leerlingen dienen ten minste 3 proeven zelf uit te voeren.

Algemene doelstellingen

Inzicht hebben in de voornaamste chemische verschijnselen en in de wetten die deze verschijnselen beheersen.

Het relatieve karakter van wetenschappelijke hypothesen inzien.

Weten dat de wetenschappelijke kennis evolueert.

Het verband met andere wetenschappelijke disciplines inzien.

Het belang van interdisciplinairiteit onderzoek aangeven.

De chemische denkwijze kunnen toepassen als essentieel onderdeel van het natuurwetenschappelijk denken, d.w.z. het verband kunnen leggen tussen waarnemingen en theoretische modellen.

Inzicht verwerven in de werkwijze en de maatschappelijke betekenis van de chemie.

Aandacht hebben voor de problematiek van gezondheid, veiligheid en milieu in de chemie.

Vakdoelstellingen

Het is niet mogelijk om met zekerheid aan te geven welk niveau de leerlingen bij het begin van de derde graad TSO hebben. Ze kunnen erg uiteenlopende studies gevolgd hebben in de tweede graad. Normaliter heeft elke leerling dus een basiskennis:

zuivere stof en mengsel;

fysische en chemische verschijnselen;

samengestelde en enkelvoudige stoffen, elementen, symbolen;

atoommodel: Dalton, Bohr, protonen, elektronen, neutronen, elektronenconfiguratie, edelgasstructuur, periodiek systeem, massagetal, isotopen, atoommassa;

chemische binding: ionenbinding (ionen, metalen en niet-metalen, zouten, ionenroosters, naamgeving van ionverbindingen), covalente binding (gemeenschappelijke elektronen, molecule, fysische eigenschappen, elektronegativiteit, naamgeving van covalente verbindingen), metaalbinding (vrije elektronen, fysische eigenschappen);

reactievoorwaarden: botsingsmodel, omkeerbaarheid van een reactie;

chemisch rekenen: mol, getal van Avogadro, molmassa, concentratie in mol/l;

ionenreacties, neerslagreactie;

redoxreacties: definitie oxidans en reductans (op basis van elektronenuitwisseling), deelreacties.

Het lijkt dus aangewezen om in elk geval het schooljaar te beginnen met een uitgebreide test, die de leerkracht leert waar herhaling of extra inoefening nodig is voor de hele groep en welke leerlingen individuele begeleiding nodig hebben.

Algemene methodologische wenken

De leerinhouden van dit leerplan zijn minimaal gehouden, omdat het wetenschappelijk niveau van de leerlingen verschilt. Indien echter de groep meer aankan, of indien in het complementair gedeelte een of twee extra lessen werden opgenomen, is het aangewezen om verder te gaan dan deze basis. Op dat ogenblik wordt het zinvol om ook orbitalen, chemisch rekenen, thermochemie, chemisch evenwicht en PH uit te diepen.

Het is aangewezen om contact op te nemen met de school (scholen) waar de leerlingen naar doorstromen om de basiskennis en –vaardigheden daarop af te stemmen. Deze contactname kan een ondersteuning vormen voor de vraag om in het complementair gedeelte extra chemie op te nemen. Het zou bijvoorbeeld kunnen dat leerlingen zeer grondig én PH-berekeningen én koolstofchemie moeten kennen voor hun verdere studies. Zonder complementair uur lijkt dit niet haalbaar.

Besteed voldoende aandacht aan de veiligheidsaspecten in het laboratorium: voorzorgen, bewaring van producten, juiste werkwijze bij uitvoering proeven, ...

De leerkracht bepaalt zelf de volgorde van de leerstof, de verdeling over de beide leerjaren en de tijd die aan elk hoofdstuk wordt besteed.

Het is noodzakelijk om bij bepaalde leerstofonderdelen linken te leggen met de vakken TV Verzorging, Stages Opvoedkunde/Verzorging.

Voor het opzoekwerk en de verwerking van de informatie ICT inschakelen.

TOEGEPASTE CHEMIE

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
1	De basisbegrippen kennen en kunnen hanteren.	EDV TA.BE	B		
	Basisbegrippen uit de Tweede graad.				
ATOOMBOUW					
2	Isotopen kunnen omschrijven en de symbolische voorstelling kunnen weergeven en interpreteren.	EDV	B		
	Isotopen			De leerstof aanbrenge aan de hand van oefeningen op atoombouw en isotopen.	PV
3	De verdeling van de elektronen in hoofdenegieniveaus kunnen beschrijven.	EDV	B		
	Atoommodel van Bohr			Toepassingen van isotopen in de geneeskunde toelichten en visualiseren met behulp van documentatie, video, ICT, enz.	TA.BE ICT
4	Hoofdniveaus kunnen onderverdelen in subniveaus.	EDV	B		
5	De basisregels kennen om de opvulling van de energieniveaus van elektronen in atomen te kunnen weergeven en toepassen.	EDV	U		
	Hoofdniveaus en subniveaus				
6	De symbolische voorstelling van de elektronenconfiguratie in een atoom kunnen weergeven en interpreteren.	EDV	B		
	Elektronenconfiguratie			De leerstof aanbrenge aan de hand van oefeningen op elektronenconfiguratie.	

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
PERIODIEK SYSTEEM					
7	In het PSE de plaats van S-, P-, d- en f-blokken kunnen situeren.	EDV TA.BE	U		
	Het periodiek systeem van de chemische elementen			De leerstof aanbrengen aan de hand van experimenten die de periodiciteit van fysio-chemische eigenschappen doorheen het PSE aantonen.	
8	In het PSE de hoofd- en nevgroepen kunnen onderscheiden, nummeren en situeren.	EDV	B		
9	Kunnen aantonen dat er een verband is tussen de elektronenconfiguratie van atomen en hun plaats in het PSE.	EDV TA.BE	B		
	Het verband tussen elektronenconfiguratie en opbouw van het PSE			Het verband tussen de plaats in het PSE en de elektronenconfiguratie onder de vorm van een oefening aantonen: uit de plaats in het PSE de elektronenconfiguratie afleiden; uit de elektronenconfiguratie de plaats in het PSE kunnen aangeven.	TA.BE
COVALENTE BINDINGEN					
10	Het begrip elektronegativiteit kunnen definiëren en de verschillen kunnen verklaren.	EDV	B		
	Elektronegatieve waarde (EN)				
11	Het verband kunnen aangeven tussen de EN en de sterkte van het metaal- en het niet-metaalkarakter.	EDV	B		
12	In het PSE de plaats van de sterke en zwakke metalen en de niet-metalen kunnen situeren.	EDV	B		
	Het verband tussen elektronegatieve waarde en elektronenconfiguratie aangeven. Als toepassing het verband tussen de plaats in het PSE en de sterkte van metalen en niet-metalen aantonen.				
13	Gewone covalente bindingen in binaire en ternaire verbindingen kunnen toelichten.	EDV	B		

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
	Gewone covalente binding			Als toepassing Lewisstructuren uitwerken.	
14	Het onderscheid kunnen maken tussen polaire en niet-polaire bindingen en tussen polaire en niet-polaire stoffen.	EDV	B		
15	In covalente binaire en ternaire verbindingen de datief-covalente bindingen kunnen herkennen.	EDV	B		
	Datief-covalente binding De polariteit van moleculen experimenteel onderzoeken.				
16	Het polaire karakter van moleculen in verband kunnen brengen met de aanwezigheid van gepolariseerde bindingen en de geometrie van moleculen.	EDV	B		
	Ruimtelijke bouw van enkele covalente bindingen o.a. water methaan ethaan etheen CO ₂ en NH ₃			Als toepassing: ruimtelijke modellen van verschillende types verbindingen maken ruimtelijke structuur van verbindingen.	
17	Kennis hebben van de structuur van koolwaterstoffen.	EDV	B		
	Roosterstructuren				
CHEMISCH REKENEN					
18	Berekeningen kunnen uitvoeren.	EDV	B		
	Atoommassa, moleculemassa, formulemassa, ionmassa Hoeveelheid stof : mol Molaire massa Omzettingen van hoeveelheid stof, massa Molaire en massaconcentratie			Oplossingen en verdunningen maken.	

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
	Stoichiometrische berekeningen				
CHEMISCH EVENWICHT					
19	Het dynamische karakter van het chemisch evenwicht begrijpen.	EDV	B		
20	Kwalitatieve vragen over evenwichtsverschuiving kunnen oplossen.	EDV TA.BE	B		
21	De wet van het chemisch evenwicht kunnen toepassen in vraagstukken van een eenvoudig niveau.	EDV TA.BE	B		
	Reactiesnelheid Evenwichtsreactie Evenwichtsconcentratie De wet van Le Chatelier van 't Hoff			Verschuivingen kunnen aangetoond worden met eenvoudige, korte proefjes. Op het belang wijzen van het chemisch evenwicht in de biochemie.	
HOMOGENE EVENWICHTEN IN WATER					
22	De ionisatie van water kunnen uitleggen als basis voor de theorie van zuren en basen.	EDV TA.BE	B		
23	De definities van Brönsted kennen. Een stof in de desbetreffende categorieën kunnen klasseren.	EDV TA.BE	B		
	Zuurbasetheorie volgens Brönstad			Toepassingen o.a. het werken met indicatoren, zuurbasetitraties.	
24	De begrippen zuurconstante en baseconstante kunnen uitleggen.	EDV TA.BE	B		
	Het begrip pH				
25	De pH van een sterk zuur en een sterke base kunnen berekenen in opgaven zonder complicaties.	EDV	B		

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
26	De pH van een zwak zuur en een zwakke base kunnen berekenen.	EDV	U		
27	Het begrip buffer kunnen uitleggen en het algemeen belang van buffermengsels kunnen toelichten.	EDV TA.BE	B		
	Definitie van een buffer			Practicum buffers.	
REDOXREACTIES					
28	Inzien dat elke redoxreactie een oxidatie en een reductie inhoudt.	EDV	B		
29	Inzien dat er bij een redoxreactie altijd een uitwisseling van elektronen is.	EDV	B		
	Redoxkoppels				
30	Het begrip oxidatietrap kunnen definiëren.	EDV TA.BE	B		
31	Oxidatietrappen kunnen zoeken	EDV	B		
	Oxidatietrappen				
32	De begrippen oxidator en reductor kunnen omschrijven.	EDV TA.BE	B		
	Oxidators en reductors De sterkte van oxidators en reductors proefondervindelijk laten afleiden.				
33	De relatieve sterkte van een oxidator en reductor kunnen afleiden a.d.h.v. tabelgegevens.	EDV TA.BE	B		
	De relatieve sterkte van oxidators en reductors				
34	Eenvoudige redoxreacties tussen deeltjes kunnen opstellen met de deelreacties.	EDV	B		

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
	Het opstellen van eenvoudige redoxreacties			Bij het opstellen van eenvoudige redoxreacties enkel de deeltjesvergelijking opstellen, geen stoffenvergelijking.	
INTRODUCTIE VAN DE KOOLSTOFVERBINDINGEN					
35	Inzien dat de meeste stoffen behoren tot de koolstofverbindingen.	EDV	B		
36	Weten dat de koolstofverbindingen opgebouwd zijn uit C en H, dikwijls in combinatie met O, soms met N, S of P.	EDV	B		
	De eigenschappen Verklaring voor de enorme variatie in koolstofverbindingen			Practicum: aantonen van de elementen C, H en O, eventueel N, S en P in enkele koolstofverbindingen. De elementen C en H experimenteel kunnen aantonen.	
37	Aan de hand van de elektronenconfiguratie van C kunnen uitleggen dat het aantal mogelijke koolstofverbindingen praktisch onbegrensd is.	EDV TA.BE	B		
				In staat zijn informatie over koolstofverbindingen op te zoeken.	
38	Een koolstofverbinding waarvan de formule wordt gegeven kunnen classificeren in een overzicht van de koolstofverbindingen.	EDV TA.BE	B		
	Classificatie van de koolstofverbindingen			Ketens van moleculemodellen maken.	TA.BE
DE KOOLSTOFVERBINDINGEN					
39	De functionele groep van de diverse verbindingen kunnen aangeven.	EDV	B		
40	De verschillende namen van de diverse verbindingen kennen.	EDV TA.BE	B		
41	De reactiemogelijkheden van de diverse verbindingen kennen.	EDV	B		
42	Enkele toepassingsgebieden van de diverse verbindingen kennen.	EDV	B		
43	De fysische eigenschappen van de diverse verbindingen kennen.	EDV	B		

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
	<p>De functionele groep, de benaming, 1 of meer reactiemogelijkheden, fysische eigenschappen en toepassingen van volgende koolstofverbindingen:</p> <p>Alkanen</p> <p>Alkenen</p> <p>Alkynen</p> <p>Cyclische koolwaterstoffen</p> <p>Alcoholen</p> <p>Ethers</p> <p>Aldehyden</p> <p>Ketonen</p> <p>Carbonzuren</p> <p>Esters</p> <p>Lipiden</p> <p>Sachariden</p> <p>Aminozuren</p> <p>Eiwitten</p> <p>Mucleïne zuren</p> <p>Zepen</p> <p>Kunststoffen</p> <p>De verbindingen niet enkel bespreken, maar talrijke leerlingen- en demonstratieproeven inlassen.</p>			<p>Veel laten opzoeken in diverse bronnen.</p> <p>ICT-toepassingen.</p> <p>De vigerende veiligheidsreglementering in acht nemen.</p> <p>Aandacht hebben voor de ecologische aspecten.</p> <p>In coördinatie met TV Verzorging en TV Toegepaste biologie.</p> <p>De leerstof indien mogelijk geïntegreerd en vakoverschrijdend aanbieden.</p>	<p>TA.BE</p> <p>ICT</p> <p>TV VER</p> <p>TV Bio</p>
OPTISCHE ISOMERIE					
44	De begrippen kunnen omschrijven	EDV	U		
	een asymmetrisch – C- atoom				

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
	enantiomeren				
45	Kunnen toelichten wanneer een stof optische isomeren bezit	EDV	U		
46	Kunnen toelichten dat optische isomeren het polarisatievlak over een bepaalde hoek naar links of rechts verdraaien	EDV	U		
47	Optische isomeren van een stof kunnen opzoeken	EDV	U		

TV TOEGEPASTE WETENSCHAPPEN	
Toegepaste Fysica	1

Ten geleide

Het is noodzakelijk om de leerstof zoveel mogelijk proefondervindelijk uit te werken. De leerlingen dienen ten minste 3 proeven zelf uit te voeren.

Algemene organisatie

Inrichting van het laboratorium

Gezien het proefondervindelijk karakter van het vak Fysica is het vanzelfsprekend dat de leerkracht Fysica de beschikking heeft over:
een laboratorium dat uitgerust is met de nodige accommodatie om demonstratie- en leerlingenproeven op een veilige manier te kunnen laten verlopen;
het nodige didactisch materieel om de te behandelen leerstof daadwerkelijk via experimenten te kunnen aanbrengen en om de leerlingen eventueel zinvolle leerlingenproeven te kunnen laten uitvoeren;
de nodige ICT-apparatuur en software als ondersteuning voor het lesgebeuren.

Algemene methodologische wenken

De methode die gebruikt wordt in de lessen Fysica moet zoveel mogelijk inductief zijn en dus een uitgesproken **proefondervindelijk karakter** hebben: experimenten (leerlingenproeven en/of demonstratieproeven) moeten doelbewust ingeschakeld worden, hetzij om een probleem te stellen, hetzij om te leiden tot de oplossing van een vooraf gesteld probleem. Deze **probleemstelling** moet trouwens het uitgangspunt zijn van elke les: door **participatief** en **probleemoplossend onderwijs** wordt de intellectuele nieuwsgierigheid naar de aard en verklaring van natuurkundige verschijnselen gestimuleerd.

De aldus verworven theoretische kennis moet zoveel mogelijk geïllustreerd worden met **praktische toepassingen en/of gevolgen voor het dagelijks leven** ter verduidelijking van de leerstof, zonder daarbij al te veel in te gaan op de technologische aspecten ervan: het heeft in de afdelingen waarvoor dit leerplan bedoeld is weinig of geen zin om zuiver theoretische kennis aan te brengen aangezien deze leerlingen hoogstwaarschijnlijk geen verdere studies in wetenschappelijke richtingen zullen aanvatten.

Het verdient aanbeveling om het aanbrengen van de theoretische kennis en de bespreking van de praktische toepassingen zoveel mogelijk “parallel” te laten verlopen. Zo zal met name de bespreking van de elektrische huisinstallatie niet alleen duidelijker gebeuren wanneer ze geïntegreerd wordt in de bespreking van de theoretische begrippen, het zal ook variatie in de didactische aanpak als gevolg hebben. Informatie in verband met deze toepassingen kan bekomen worden bij Electrabel en/of het Comité voor Hygiëne en Comfort (zie “Nuttige adressen”).

Het geven van vraagstukken moet in deze afdelingen tot een minimum beperkt worden: ze moeten enkel dienen als getallenvoorbeelden ter illustratie van concrete problemen uit het dagelijks leven en om de leerlingen vertrouwd te maken met de eenheden.

De leerkracht Fysica kan een belangrijke rol spelen, indien zou blijken dat bepaalde begrippen en/of eenheden uit de Fysica in andere vakken verkeerd gebruikt worden: in overleg met de desbetreffende collega kan dan gestreefd worden naar de nodige coherentie in de leerstof.

Waar de gelegenheid zich voordoet moet gebruik gemaakt worden van de **voorwetenschappelijke kennis** (preconcepten) van de leerlingen; indien deze fout blijkt te zijn, moet de leerling met dit feit geconfronteerd worden.

Wat de eenheden betreft worden uiteraard altijd de **SI-eenheden** gebruikt. Er zijn echter ook een aantal niet SI-eenheden wettelijk toegelaten (b.v.: °C, km/h, bar, enz.)

Waar mogelijk kan het voordeel van het gebruik van het SI-eenhedenstelsel bij berekeningen met grootheden beklemtoond worden, met name de coherentie tussen de verschillende SI-eenheden.

Het is vanzelfsprekend dat de behandelde leerstof via video, film, ICT-gebruik, e.d. geïllustreerd, herhaald of inge oefend kan worden, er is op dat vlak een ruim aanbod (zie "Nuttige adressen").

De betrokkenheid van de leerlingen kan bevorderd worden door hen aan te zetten om zelf documentatiemateriaal bijeen te brengen, voordrachten te laten geven over onderwerpen die hen persoonlijk interessant lijken, enz.

Algemene vakdoelstellingen

Hoewel deze doelstellingen niet op korte termijn kunnen bereikt worden, moeten ze toch beschouwd worden als Basisdoelstellingen: waar mogelijk zal de leerkracht doelbewust de leerling in situaties plaatsen waarbij het bereiken van deze doelstellingen wordt nagestreefd.

Inzicht verwerven in de methode waarmee in de Fysica kennis verworven wordt, namelijk uitgaande van experimenten en waarnemingen, via hypothese en verklaringen komen tot het vastleggen van de natuurwetten.

Een algemene interesse en een positieve instelling ten opzichte van de wereld van de Fysica en haar toepassingen ontwikkelen en inzicht verwerven in de aard, de studieobjecten, de rol voor de samenleving, de waarden en beperkingen van de Fysica.

Kritisch ingesteld zijn ten opzichte van maatschappelijke problemen met natuurkundige en/of technologische aspecten.

Problemen van sociaal-maatschappelijke aard kunnen benaderen vanuit een wetenschappelijke invalshoek, met als bedoeling verantwoordelijkheidsbesef te ontwikkelen ten opzichte van zichzelf, de medemensen en het leefmilieu.

Wiskundige basiskennis kunnen integreren bij het oplossen van eenvoudige problemen uit de Fysica (b.v. rekenvaardigheden, formules kunnen omvormen, gebruik van de rekenmachine, enz.)

Een efficiënte studiemethode ontwikkelen die toelaat om zelfstandig nieuwe kennisinhouden te verwerven.

Een correcte wetenschappelijke terminologie kunnen gebruiken.

Natuurkundige grootheden en eenheden betrekken op en in verband brengen met dagdagelijkse situaties.

Een systematische werkwijze ontwikkelen voor het oplossen van eenvoudige vraagstukken.

Tabellen en grafieken kunnen lezen en interpreteren.

Uit waarnemingen geldige conclusies kunnen trekken.

Naar aanleiding van demonstratieproeven en eventuele leerlingenproeven kan bovendien gestreefd worden naar het bereiken van volgende doelstellingen:

Meetinstrumenten doelmatig kunnen gebruiken.

Metingen nauwkeurig kunnen uitvoeren.

Bij een meting de graad van nauwkeurigheid kunnen aangeven.

Naar aanleiding van een experiment oorzaken van onnauwkeurige of foutieve resultaten kunnen aanwijzen en zo mogelijk verklaren.

Kunnen samenwerken, discussiëren en tot een consensus komen met andere leerlingen naar aanleiding van demonstratie- en of leerlingenproeven, voordrachten, enz...

TOEGEPASTE FYSICA

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
ELEKTRICITEIT					
Elektrostatica					
1	Kunnen omschrijven dat sommige stoffen door wrijving de eigenschap krijgen om voorwerpen aan te trekken en ze af te stoten nadat ze ermee in aanraking zijn geweest.	EDV TA.BE	B		
	Lading door wrijving			Experimenteel aantonen.	
2	Voorbeelden van elektrostatiche verschijnselen uit het dagelijks leven en beroepsleven kunnen opnoemen.	EDV TA.BE	B		
	Elektrostatiche verschijnselen uit het dagelijks leven			B.v. haar dat bij het kammen rechtop komt staan, stof op TV-toestel of monitor, e.d.	
3	Weten dat er twee soorten ladingen bestaan.	EDV	B		
	Soorten ladingen			Experimenteel aantonen.	
4	Weten dat gelijksoortige ladingen elkaar afstoten en ongelijksoortige elkaar aantrekken.	EDV	B		
5	De functie en het werkingsprincipe van een elektroscop kunnen toelichten.	EDV TA.BE	B		
	Elektroscop				
6	Proefondervindelijk kunnen aantonen dat ladingen door contact met andere voorwerpen kunnen overgedragen worden.	EDV	B		
	Lading door aanraking			Erop wijzen dat de bewegende ladingen in metalen elektronen zijn. Experimenteel aantonen door middel van een elektroscop.	
7	Lading door wrijving en lading door contact kunnen verklaren aan de hand van een eenvoudig atoommodel.	EDV	B		
	Verklaring van lading door wrijving en door aanraking			Steunen op het atoommodel van Bohr dat de leerlingen kennen uit de	CHE

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
				chemielessen (leerstof Tweede leerjaar Tweede graad).	
8	Het verschijnsel elektrische influentie kunnen verklaren aan de hand van de elektrontheorie.	EDV	U		
	Elektrische influentie.				
9	Inzien dat in de ruimte rond een geladen voorwerp een krachtveld bestaat.	EDV	U		
	Elektrisch veld			Eventueel vergelijken met het gravitatieveld rond de aarde.	TA.BE
10	De aantrekking gevolgd door afstoting van een klein voorwerp door een geladen voorwerp kunnen verklaren.	EDV	U		
	Verklaring van de aantrekking van kleine voorwerpen door een geladen voorwerp			Aan de hand van een experiment.	
11	Kunnen verklaren hoe een elektroscop kan geladen worden door influentie.	EDV TA.BE	U		
	Lading door influentie				
Elektrodynamica					
12	Kunnen verklaren dat elektrische ladingen zich door sommige stoffen wel en door andere slecht of niet kunnen bewegen en dit aan de hand van bijvoorbeeld de elektronentheorie of het bandenmodel.	EDV TA.BE	B		
	Stroming van ladingen: goede en slechte geleiders			Zich bij de verklaring baseren op het verschil in bouw tussen metalen en niet-metalen (leerstof chemie van het Tweede leerjaar van de Tweede graad)	
13	Weten dat een elektrische stroom een beweging is van elektronen in metalen of van ionen in vloeistoffen.	EDV	B		
14	Weten dat een elektrische stroom het gevolg is van een verschil in (gemiddelde) potentiële energie of potentiaalverschil tussen twee punten van een geleider.	EDV	B		
	Oorzaak van een elektrische stroom			Aantonen door twee dezelfde, maar verschillend geladen elektroscopen met een geleider te verbinden. Eventueel vergelijken met verbonden vaten waarin de vloeistof op een verschillend peil staat.	

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
15	Weten dat er een stroombron nodig is om een elektrische stroom in een geleider te onderhouden.	EDV	B		
	Onderhouden van een elektrische stroom			Eventueel vergelijken met een pomp in een vloeistofkringloop. Associëren met medische apparatuur.	TA.BE
16	Voorbeelden van spannings- of stroombronnen kunnen opnoemen.	EDV TA.BE	B		
	Voorbeelden van stroombronnen: batterij, accumulator, dynamo			Zo mogelijk gedemonteerde stroombronnen tonen.	
17	De onderdelen van een stroomkring kunnen opnoemen en een eenvoudige stroomkring kunnen opbouwen.	EDV	B		
	De elektrische stroomkring: onderdelen: spannings- of stroombron, snoeren of kabels, elektrisch apparaat, schakelaar			Een eenvoudige stroomkring opbouwen, zo mogelijk door de leerlingen zelf.	
18	Weten wat een schakeling is.	EDV	B		
	schakeling				
19	Een stroomkring schematisch kunnen voorstellen.	EDV TA.BE	B		
	schematische voorstelling van een stroomkring			De symbolen voor snoer, spanningsbron, regelbare spanningbron, open en gesloten schakelaar of drukknop, apparaat, lamp, ... schematisch voorstellen. Symbolen identificeren op medische en andere apparatuur.	TA.BE
20	Het onderscheid tussen een gesloten en een open stroomkring kennen en kunnen herkennen op het schema van een eenvoudige stroomketen.	EDV TA.BE	B		
	open en gesloten stroomkring			Het verband leggen tussen de werkelijke opstelling en de schematische voorstelling.	TA.BE
21	Weten wat bedoeld wordt met een kortgesloten stroomkring.	EDV	B		
	kortgesloten stroomkring				

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
22	Weten dat bij kortsluiting de spanningsbron kan beschadigd worden.	EDV	B		
				Toetsen aan het dagelijks leven en op medisch gebied, de gevolgen ervan kunnen inschatten.	
23	Het onderscheid kunnen verwoorden tussen conventionele stroomzin en elektronenstroom.	EDV TA.BE	B		
	conventionele stroomzin en elektronenstroom				
24	Inzien wat er verstaan wordt onder stroomsterkte van een elektrische stroom en het symbool voor stroomsterkte kennen.	EDV TA.BE	B		
	Stroomsterkte (I)			Vergelijken met het debiet van een vloeistofstroom.	
25	De naam en het symbool van de (SI-)eenheid van stroomsterkte kennen.	EDV TA.BE	B		
	SI-eenheid: ampère (A)				
26	Kunnen aantonen dat twee stroomvoerende geleiders een krachtwerking op elkaar uitoefenen.	EDV	U		
	Krachtwerking tussen stroomvoerende geleiders			Zo mogelijk experimenteel aantonen.	
27	Weten dat deze krachtwerking groter is naarmate de stroomsterkte groter is.	EDV	U		
28	De definitie van de absolute ampère kennen.	EDV TA.BE	U		
	Definitie van de absolute ampère				
29	Weten dat de stroomsterkte gemeten wordt met een ampèremeter en het symbool ervan kennen.	EDV	B		
	Ampèremeter			Inoefenen met meettoestellen met verschillende schalen.	

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
				Toetsen aan het dagelijks leven en het beroepsleven.	
30	Definiëren dat één coulomb de lading is die door een stroom van 1 ampère wordt verplaatst in 1 seconde.	EDV TA.BE	B		
	Lading: definitie van de eenheid van lading				
31	Het symbool voor lading en voor coulomb kennen.	EDV TA.BE	B		
	Q, uitgedrukt in C				
32	De formule die het verband tussen lading, stroomsterkte en tijd uitdrukt kennen en kunnen toepassen in eenvoudige vraagstukken.	EDV TA.BE	B		
	$Q = I \cdot \Delta t$ [c] = [A.s]			De lading van een elektron vermelden en eventueel het aantal elektronen laten berekenen dat per seconde voorbij een willekeurige plaats in een stroomkring loopt, als de stroomsterkte 1A bedraagt.	
33	Weten dat bij een serieschakeling de apparaten “achter elkaar” in de stroomkring geschakeld worden.	EDV	B		
34	Eenvoudige serieschakeling kunnen opbouwen.	EDV	B		
	Serieschakeling:			Demonstreren door bijvoorbeeld een spanningsbron, een schakelaar en enkele lampjes in serie te schakelen. Eventueel gekleurde snoeren gebruiken: rood voor het verbindingssnoer met de + pool, blauw voor dat met de – pool en geel voor de andere verbindingssnoeren.	
35	Het schema van een eenvoudige serieschakeling kunnen tekenen.	EDV	B		
	schema			Het verband leggen tussen de opstelling en het schema.	TA.BE
36	Proefondervindelijk aantonen dat de stroomsterkte in de stroomkring overal even groot is.	EDV	B		
	eigenschappen van de stroomsterkte bij een serieschakeling			Eventueel vergelijken met een waterstroom of met voertuigen op een autosnelweg: het water of de auto's kunnen net als de elektronen in de stroomkring slechts één	

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
				weg volgen.	
37	Weten dat in een parallelschakeling de apparaten "naast elkaar" geschakeld worden.	EDV	B		
38	Een eenvoudige parallelschakeling kunnen opbouwen.	EDV	B		
	Parallelschakeling:			Demonstreren door bijvoorbeeld enkele lampjes in parallel te schakelen, met in de hoofdketen een stroombron, een schakelaar en een ampèremeter. Ook hier gekleurde snoeren gebruiken.	
39	Het schema van een eenvoudige parallelschakeling kunnen tekenen.	EDV TA.BE	B		
	schema			Het verband leggen tussen de opstelling en het schema.	TA.BE
40	Kunnen omschrijven dat de stroomsterkte in de hoofdketen gelijk is aan de som van de stroomsterkten in elke vertakking.	EDV	B		
	eigenschap van de stroomsterkte bij een parallelschakeling			Experimenteel aantonen. Eventueel vergelijken met een waterloop of een autoweg die zich splitst..	
41	Het verband tussen vermogen en stroomsterkte.	EDV	B		
	Spanning of potentiaalverschil: verband tussen het vermogen en de stroomsterkte $P \sim I$ of: $\frac{P}{I} = \text{constant}$			Bijvoorbeeld experimenteel aantonen dat indien er in plaats van 1 lampje, 2 of 3 identieke lampjes parallel geschakeld worden, de stroomsterkte in de keten in dezelfde mate toeneemt (spanningsbron met kleine inwendige weerstand gebruiken). Het schema van de verschillende opstellingen laten tekenen en in verband brengen met de meetresultaten.	TA.BE
42	Kunnen aantonen dat de verhouding P/I afhangt van de gebruikte stroombron.	EDV	B		
43	Weten dat de constante verhouding tussen vermogen en stroomsterkte, de spanning genoemd wordt.	EDV TA.BE	B		

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
	definitie van spanning of potentiaalverschil			Aantonen dat om in een stroomkring met regelbare stroombron 1, 2, 3 ... identieke lampjes in serie te laten branden bij eenzelfde stroomsterkte, de stroombron in dezelfde mate meer vermogen moet leveren. Het schema van de opstellingen laten tekenen en in verband brengen met de meetresultaten.	TA.BE
44	Het symbool voor spanning kennen.	EDV TA.BE	B		
	symbool: U				
45	De definitie van spanning in formulevorm kennen en kunnen toepassen in eenvoudige vraagstukken.	EDV TA.BE	B		
	$U = \frac{P}{I}$				
46	De SI-eenheid van spanning en het verband met de SI-eenheid van de stroomsterkte en vermogen kennen en kunnen aanwenden.	EDV	B		
	$[V] = \left[\frac{W}{A} \right]$				
47	Het verband tussen spanning, arbeid en lading inzien en de formule kunnen formuleren.	EDV TA.BE	B		
	$U = \frac{W}{Q}$				
48	Inzien dat de volt de spanning is tussen twee punten in een stroomkring waartussen een elektrische energie omgezet wordt van 1 joule door een lading van 1 coulomb.	EDV	B		

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
	$IV = \frac{1J}{1C}$				
49	Eenvoudige vraagstukken in verband met spanning, vermogen, stroomsterkte, energie en lading kunnen oplossen.	EDV	B		
50	Weten dat de spanning gemeten wordt met een voltmeter en het symbool ervan kennen.	EDV TA.BE	B		
	Voltmeter			Het verband leggen tussen de opstelling en het schema. Toetsen aan het dagelijks leven en het beroepsleven.	TA.BE
51	Weten dat een voltmeter parallel geschakeld moet worden.	EDV	B		
52	De schakeling van een voltmeter schematisch kunnen voorstellen.	EDV TA.BE	B		
53	Voltmeters kunnen aflezen.	EDV TA.BE	B		
				Verschillende soorten schalen laten aflezen.	TA.BE
54	De bouw van diverse spanningsbronnen kennen.	EDV	B		
55	Kunnen afleiden welke energieomzetting(en) er in verschillende spanningsbronnen plaats vinden.	EDV	B		
56	De toepassingsgebieden van de verschillende spanningsbronnen kunnen aangeven.	EDV	U		
	Spanningsbronnen: een keuze uit: galvanische elementen, accumulator, dynamo, alternator, fotonvoltaïsch element, thermokoppel, ...			De werking van de behandelde spanningsbronnen demonstreren.	

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
57	Het verband tussen spanning en stroomsterkte kunnen omschrijven.	EDV TA.BE	B		
	Weerstand: verband tussen de spanning en de stroomsterkte $U \sim I$ of $\frac{U}{I} = \text{constant}$			Experimenteel aantonen door een al dan niet opgewonden weerstandsdraad in een keten te schakelen met een regelbare stroombron en voor verschillende spanningen telkens de stroomsterkte te meten. Aantonen a.d.h. van de wetten van Joule	
58	Weten dat de constante verhouding tussen spanning en stroomsterkte, de weerstand genoemd wordt.	EDV TA.BE	B		
	definitie van weerstand				
59	Kunnen verwoorden dat hoe groter de weerstand van een draad of van een apparaat is, hoe moeilijker de elektrische stroom door die draad of door dat toestel kan stromen.	EDV TA.BE	B		
	betekenis van het begrip weerstand			Proefondervindelijk aantonen.	
60	Het symbool voor weerstand kennen.	EDV TA.BE	B		
	symbool: R				
61	De formule die het verband aangeeft tussen spanning, stroomsterkte en weerstand kennen en kunnen toepassen in eenvoudige vraagstukken.	EDV TA.BE	B		
	$R = \frac{U}{I}$				
62	De SI-eenheid van weerstand en het verband met de SI-eenheid van spanning en stroomsterkte kennen.	EDV TA.BE	B		

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
	$1\Omega = 1\frac{V}{A}$				
Magnetisme					
63	Weten dat (permanente) magneten krachten uitoefenen op voorwerpen gemaakt uit ijzer, nikkel en kobalt.	EDV	B		
	Permanente magneten: magnetische krachtwerking			Experimenteel aantonen.	
64	Het begrip magnetisch veld en magnetisch spectrum kunnen omschrijven.	EDV TA.BE	U		
	magnetisch veld en magnetisch spectrum			Verschillende soorten permanente magneten (staafmagneet, hoefijzermagneet, ...) tonen en hun magnetisch spectrum zichtbaar maken, b.v. door een blad waaronder zich een permanente magneet bevindt te bestrooien met ijzervijlsel.	
65	Weten dat er 2 soorten magnetische polen (noord- en zuidpool)-bestaan.	EDV	U		
	magnetische polen				
66	Weten dat gelijksoortige polen elkaar afstoten en ongelijksoortige polen elkaar aantrekken.	EDV	U		
				Proefondervindelijk aantonen dat gelijksoortige polen elkaar afstoten.	
67	Weten dat een magneet van op een afstand een ander voorwerp magnetische eigenschappen kan doen verkrijgen.	EDV	U		
	magnetische influentie				
68	Weten dat door magnetische influentie van voorwerpen gemaakt uit	EDV	U		

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
	staal, nikkel of kobalt permanente magneten kunnen gemaakt worden.				
69	Kunnen aantonen dat een voorwerp gemaakt uit ijzer (resp. kobalt of nikkel) onder invloed van een elektrische stroom magnetische eigenschappen verkrijgt.	EDV	B		
	Elektromagnetisme proefondervindelijk: elektromagneet			Aantonen door b.v. een grote spijker te omwikkelen met een stroomvoerende geleider. Eventueel tonen dat een stalen voorwerp permanent gemagnetiseerd wordt, terwijl een wekkijzeren voorwerp slechts tijdelijk gemagnetiseerd wordt. Werken met Ampère	
70	Het verschijnsel "magnetisme" kunnen verklaren aan de hand van een eenvoudig model van de materie.	EDV TA.BE	U		
	verklaring			Verklaring steunend op de theorie dat ijzer (resp. kobalt en nikkel) opgebouwd is uit magneculen (of gebieden van Weiss).	
71	Toepassingen van elektromagnetisme kunnen beschrijven.	EDV TA.BE	B		
72	De werking van toestellen waarvan het werkingsprincipe steunt op elektromagnetisme kunnen uitleggen.	EDV TA.BE	U		
	toepassingen: een keuze uit elektrische bel, luidspreker, elektro-motor, e.d.				
1.4 De elektrische installaties					
73	Inzicht verwerven hoe een inductiespanning wordt opgewekt.	EDV	B		
	De spanningsbron: inductiespanning			Experimenteel een inductiespanning opwekken door een permanente magneet in en uit een spoel te bewegen die aangesloten is op een ampèremeter met een schaal waarvan het nulpunt in het midden ligt van de schaalverdeling. Aan de hand van een model van een generator de werking ervan uitleggen.	TA.BE
74	Weten wat verstaan wordt onder "wisselspanning".	EDV TA.BE	B		

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
	wisselspanning				
75	Het principe van de werking van een generator kunnen toelichten.	EDV TA.BE	B		
	generator				
76	Weten dat de netspanning van een elektrische huisinstallatie wordt opgewekt in een elektriciteitscentrale door een generator.	EDV	B		
77	Weten dat de netspanning een (effectieve) wisselspanning is van 220 V.(230V)	EDV	B		
	netspanning				
78	De functie van een elektriciteitsmeter kunnen omschrijven.	EDV TA.BE	B		
79	De functie van een elektriciteitsmeter kennen.	EDV	B		
	De elektriciteitsmeter			Erop wijzen dat de wisselspanning niet altijd 220V is. Gevolgen kunnen inschatten van overbelasting. Een elektriciteitsmeter tonen (afgedankte exemplaren kunnen bekomen worden bij het elektriciteitsbedrijf) en de onderdelen aanwijzen.	
80	De formule om de verbruikte elektrische energie te berekenen kunnen afleiden, kennen en kunnen toepassen in eenvoudige vraagstukken.	EDV TA.BE	B		
	$E = P \cdot t = U \cdot I \cdot \Delta t = R \cdot I^2 \cdot \Delta t$				
81	De SI-eenheid en de praktische eenheid van elektrische energie kennen.	EDV	B		

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
	SI-eenheid: J praktische eenheid/Kwh			Aan de hand van enkele getallenvoorbeelden het doel van de praktische eenheid aantonen (enkel voor zover de Kwh nog als berekeningseenheid op de factuur voorkomt!). Illustreren met elektriciteitsfacturen.	TA.BE
82	Inzien hoe de kostprijs van het elektriciteitsverbruik berekend wordt en de berekeningswijze kunnen toepassen in eenvoudige vraagstukken.	EDV	B		
	kostprijsberekening				
83	Weten dat de elektrische stroom van de elektriciteitsmeter via elektriciteitsdraden ("leidingen") naar wandcontactdozen ("stopcontacten") en vaste lichtpunten lopen.	EDV	U		
84	Weten dat met behulp van snoeren en stekkers allerlei apparaten op de wandcontactdozen kunnen aangesloten worden.	EDV	U		
85	De bouw van een wandcontactdoos, een schakelaar en een lampfitting kunnen beschrijven.	EDV TA.BE	U		
86	Het geleidend en het isolerend gedeelte van het installatiemateriaal kunnen aanduiden.	EDV	U		
	Geleiders en isolatoren in een huisinstallatie installatiemateriaal (elektriciteitskabels, snoeren, wandcontactdozen, stekkers, lampfittingen, enz)			Zo mogelijk allerlei installatiemateriaal tonen (o.a. verschillende soorten snoeren en kabels, schakelaars, enz). Gebruik maken van een didactisch paneel. Eventueel de betekenis van de verschillende kleurcodes toelichten (fasedraad, nuldraad, aarding, schakeldraad).	TA.BE
87	Weten welke factoren een invloed hebben op de weerstand van een geleider.	EDV	B		
	weerstand van een geleider			Intuïtief aanbrengen of eventueel experimenteel aantonen.	
88	De formules van Pouillet kennen en kunnen toepassen in eenvoudige vraagstukken.	EDV TA.BE	B		

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
	$R = \rho \frac{l}{A}$				
89	Het begrip resistiviteit, het symbool en de SI-eenheid ervan kennen.	EDV TA.BE	B		
	$[\rho] = [\Omega \cdot m]$				
90	Weten dat in een geleider (en in een weerstand in het algemeen) een gedeelte van de elektrische energie kan worden omgezet in warmte-energie.	EDV	B		
	warmteontwikkeling in een geleider			De warmtewerking van een elektrische stroom demonstreren.	
91	Begrijpen wat de oorzaak hiervan is.	EDV	B		
	verklaring				
92	De formule om de warmteontwikkeling in een stroomvoerende geleider (of weerstand) te berekenen kennen en kunnen toepassen in eenvoudige vraagstukken.	EDV	B		
	$Q = R \cdot I^2 \cdot \Delta t$			De formule afleiden uit de formule(s) van Joule.	TA.BE
93	Inzien hoe dit warmteverlies kan beperkt worden door de resistiviteit van de geleider zo klein mogelijk en de draaddoorsnede zo groot mogelijk te kiezen.	EDV	B		
				Wijzen op de nadelige invloed op de prijs van kabels en snoeren bij de keuze van een te grote draaddoorsnede.	
94	Het principe van de werking van een elektromotor kunnen omschrijven.	EDV	B		
	Elektrische apparaten: de elektromotor			Erop wijzen dat het werkingsprincipe van een elektromotor net het omgekeerde is als dat van een dynamo.	

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
95	Het principe van de werking van enkele veelgebruikte verlichtingstoestellen kunnen verwoorden.	EDV TA.BE	U		
	verlichtingsapparatuur: gloeilamp, TL-lamp, spaarlamp, ...			Verschillende soorten lampen tonen en hun werkingsprincipe demonstreren. Eventueel kan dieper ingegaan worden op de bouw van de verschillende toestellen.	
96	Weten dat de stroomsterkte in een apparaat evenredig toeneemt met het vermogen van dat apparaat.	EDV TA.BE	B		
	vermogen van elektrische apparaten				
97	Een globaal idee hebben van de grootte-orde van het vermogen en de stroomsterkte van enkele veelgebruikte apparaten.	EDV	B		
				Illustreeren met getallenvoorbeelden.	
98	Inzien waarom de aansluitsnoeren voor toestellen met een groot vermogen een grotere doorsnede moeten hebben dan die voor toestellen met een kleiner vermogen.	EDV	U		
				Erop wijzen dat de aansluitsnoeren in serie geschakeld zijn met de apparaten en er dus dezelfde stroomsterkte doorgaat als door het apparaat.	
99	Weten dat apparaten in parallel geschakeld worden en het gevolg hiervan kennen voor wat de totale stroomsterkte in de hoofdketen betreft.	EDV TA.BE	U		
	schakeling van elektrische apparaten			Illustreeren met schema's en getallenvoorbeelden.	TA.BE
100	Weten wat de fysiologische effecten zijn van een elektrische stroom op het menselijk lichaam.	EDV	B		
	Veiligheid: fysiologisch effect van een elektrische stroom			O.a. spiercontracties, verbranding, e.d. Er eventueel op wijzen dat dit effect afhankelijk is van de frequentie van de stroom. De invloed van de spanning, van de spanningsbron en van de weerstand van het menselijk lichaam eventueel toelichten. In samenwerking met PV Praktijk en Stages Verzorging/opvoedkunde.	PV

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
	beveiliging van elektrische installatie:			Een eenvoudig beveiligingssysteem van een installatie aan de hand van een schema illustreren. Elektrische beveiliging in een intensive care-afdeling In samenwerking met PV Praktijk en Stages Verzorging/Opvoedkunde.	
101	Weten dat de aanvoerleiding die uit de elektriciteitsmeter komt zich vertakt in verschillende delen (= groepen) die elk door middel van een aparte schakelaar kunnen uitgeschakeld worden.	EDV	B		
	groepen				
102	Weten dat de bedrading in de verschillende groepen berekend is op een bepaalde maximale stroomsterkte.	EDV	B		
				Deze maximaal toegelaten stroomsterkte in verband brengen met de eerder besproken warmtewerking van de elektrische stroom.	
103	Weten dat de verschillende groepen elk beveiligd zijn door een zekering.	EDV	B		
	zekering			Verschillende soorten zekeringen tonen (o.a. smeltzekering(en), thermische zekering(en), lekstroomschakelaar, e.d.)	
104	Het principe van de werking van enkele veelgebruikte soorten zekeringen kennen.	EDV	B		
105	De oorzaken van een te grote elektrische stroom in de leidingen kunnen toelichten.	EDV TA.BE	B		
	oorzaken van een te grote elektrische in de leidingen: - kortsluiting - overbelasting			Illustreer met voorbeelden.	
Medische toepassingen					

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
106	De werking van medische apparaten kunnen verklaren en hun toepassingsmogelijkheden kunnen omschrijven.	EDV TA.BE	B		
	Een keuze uit: o.a. Elektroshock, EEG, ECG, EMG			In coördinatie met PV Praktijk en Stages Verzorging/Opvoedkunde.	PV
PERIODIEKE VERSCHIJNSELEN					
De harmonische trilling					
107	De definitie van een eenparig cirkelvormige beweging kunnen verwoorden.	EDV TA.BE	B		
	Eenparig cirkelvormige beweging			Het begrip eenparig herhalen.	TA.BE
108	Inzien wat er verstaan wordt onder periode en het symbool ervan kennen.	EDV TA.BE	B		
	periode (T)			Via eenvoudige voorbeelden tot de definitie komen.	TA.BE
109	Inzien wat er verstaan wordt onder frequentie en het symbool en de eenheid ervan kennen.	EDV	B		
	frequentie (f) : - in hertz (Hz) - [$1\text{Hz} = \text{s}^{-1}$]				
110	Het verband tussen frequentie en periode kennen.	EDV	B		
	$f = \frac{1}{T}$				
111	De formules voor baan- en hoeksnelheid kunnen afleiden en ze kunnen toepassen in eenvoudige vraagstukken.	EDV TA.BE	B		

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
	baansnelheid $v = \frac{2\pi r}{T} = 2\pi r f$ hoeksnelheid $\omega = \frac{2\pi}{T} = 2\pi f$			Uit de definitie van de éénparige beweging de formules van baan- en hoeksnelheid afleiden.	
112	Het verband tussen baan-en hoeksnelheid kunnen afleiden.	EDV	B		
	$v = \omega \cdot r$				
113	Inzien dat op ene lichaam dat een E.C.B. uitvoert een centripetale kracht van constante grootte werkt.	EDV	B		
	centripetale en centrifugale kracht			Onderzoek van de krachtwerking op een voorwerp dat aan een touwtje een E.C.B. uitvoert.	
114	Het verschil en verband tussen centrifugale en centripetale kracht kunnen verklaren.	EDV TA.BE	B		
115	Weten welke factoren de grootte van de centripetale kracht bepalen.	EDV	U		
	$F = m \cdot \omega^2 \cdot r$			Proef met gewichtjes op een draaiende schijf.	
116	De definitie van een harmonische trilling kennen.	EDV TA.BE	B		
	Harmonische trilling			Met een eenvoudig experiment een loodrechte projectie maken van een E.C.B. op een recht.	
117	Het begrip elongatie kunnen definiëren.	EDV TA.BE	B		
	elongatie				

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
118	Kunnen weergeven dat de elongatie een sinusfunctie is van de tijd.	EDV	B		
	$s = r \cdot \sin \omega t$			Uit een elongatie, tijd-diagram.	
119	Inzien dat de periode en de frequentie van een elastische trilling onafhankelijk zijn van een amplitude.	EDV	B		
	slingerwetten			Deze wet experimenteel aantonen met een slinger.	
Golven					
120	De definitie kunnen formuleren.	EDV TA.BE	B		
	Definitie			Aan de hand van eenvoudige experimenten of voorbeelden tot de definitie van en golf komen een druppel die in het water valt een touw dat aan 1 uiteinde aan het trillen wordt gebracht.	TA.BE
121	Op een grafische voorstelling van een golf de amplitude kunnen aanduiden en de definitie kunnen afleiden.	EDV TA.BE	B		
	Amplitude Een eenvoudige grafische voorstelling van een golf maken en daarop amplitude en golflengte aanduiden. Daaruit de definities afleiden.				
122	Het symbool van golflengte kennen en kunnen gebruiken.	EDV TA.BE	B		
	Golflengte λ				
123	Op een grafische voorstelling van een golf de golflengte kunnen aanduiden en de definitie kunnen afleiden.	EDV TA.BE	B		
124	De formule voor voortplantingssnelheid van een golf kunnen afleiden.	EDV TA.BE	B		

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
	$v = \frac{\lambda}{T} = \lambda \cdot f$			Er op wijzen dat de golflengte afhankelijk is van de middenstof (snelheid) en van de periode van de trillingen.	
125	Het verschil inzien tussen longitudinale en transversale golven.	EDV	B		
126	Ze kunnen definiëren en van elk voorbeelden kunnen geven.	EDV TA.BE	B		
	Transversale en longitudinale golven			Vanuit eenvoudige voorbeelden tot de definities komen: transversale golven - golven in een koord - watergolven longitudinale golven - verdichtingen die zich voortplanten en in een lange veer - geluidsgolven	TA.BE
127	Weten wanneer interferentie, staande golven en resonantie optreden en kunnen omschrijven wat er gebeurt.	EDV TA.BE	B		
	Algemene eigenschappen van golven: interferentie, staande golven en resonantie			De eigenschappen van golven worden eerst gedemonstreerd bij watergolven in een rimpeltank en kunnen dan ook behandeld worden bij geluidsgolven. Ze kunnen in uitbreiding ook bij lichtgolven en andere golven van het elektromagnetisch spectrum behandeld worden.	
128	Weten wanneer terugkaatsing, breking, diffractie, en het dopplereffect optreden en kunnen omschrijven wat er gebeurt.	EDV TA.BE	B		
	terugkaatsing, diffractie, breking en dopplereffect				

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
129	De werking van de toestellen kunnen verklaren.	EDV TA.BE	B		
	Toepassingen in de geneeskunde: o.a. - echografie - echoscopie			In coördinatie met PV Praktijk en Stages.	PV
FYSICA VAN DE XX EEUW					
130	Weten dat elektronen op verschillende manieren vrijgemaakt kunnen worden.	EDV	B		
	Vrijmaken van elektronen				
131	Weten wat energieniveau's zijn en inzien wat het verband met emissiespectra is.	EDV	B		
	Atoom- en molecuulfysica: emissiespectra en energieniveau's absorptiespectra			Beklemtonen van de relatie tussen energiesprongen van het elektron en emissie van fotonen.	
132	De werking van een röntgenbuis kunnen verklaren en de röntgenstraling kunnen situeren in het spectrum.	EDV	B		
	röntgenstraling			In coördinatie met PV Praktijk en Stages.	PV
133	Weten wat verstaan wordt onder relativiteitsbeginselen.	EDV TA.BE	U		
	Relativiteitsbeginselen			Erop wijzen dat uitgaande van eenvoudige beginselen de relativiteitstheorie is opgebouwd.	
134	Inzien dat ook lengte een relatief begrip is.	EDV	U		

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
	Lorentzcontractie			Aantonen met een eenvoudig gedachte-experiment.	TA.BE
135	Inzien dat de massa afhankelijk is van de snelheid.	EDV	U		
	massacorrectie			Laten inzien dat de massa groot moet worden als $v = c$. Eenvoudige vraagstukken	
136	Inzien dat massa en energie equivalente begrippen zijn.	EDV	B		
	$E = mc^2$			Mogelijk af te leiden met het begrip lichtdruk. Eenvoudige vraagstukken.	TA.BE
137	Weten hoe een atoomkern is opgebouwd.	EDV	B		
	Kernfysica: kernstructuur			Rekening houden met de reeds verworven kennis uit de lessen chemie.	
138	Weten wat er verstaan wordt onder het begrip massadefect.	EDV TA.BE	U		
	massadefect natuurlijke en kunstmatige transmutatie				
139	Weten wat α , β en γ straling is.	EDV	B		
	transmutatie				
140	Weten wat verstaan wordt onder halveringstijd.	EDV TA.BE	B		
	halveringstijd				
141	Toepassingen kunnen beschrijven van radioactiviteit.	EDV TA.BE	B		
	Toepassingen van radioactiviteit			Toepassingen in de geneeskunde o.a. bestraling bij kankerpatiënten, diagnose stelling.	PV

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
				In coördinatie met PV Praktijk en Stages.	
142	Weten op welke 2 manieren kernenergie kan vrijgemaakt worden.	EDV	B		
	Kernfissie en kernfusie				
143	Toepassingen kunnen beschrijven.	EDV TA.BE	B		
	Toepassingen van kernfissie en kernfusie			In coördinatie met PV Praktijk en Stages.	PV
144	Implicaties i.v.m. de hedendaagse samenlevingsproblematiek kunnen beschrijven.	EDV TA.BE	U		

TV VERZORGING	5u

Geïntegreerd aanbieden van de leerstof

TV VERZORGING (5u/week)		PV PRAKTIJK (5u/week)		Stage (3u/week)
3u	2u	2u	3u	
Thema 1	Thema 3	Praktijk	Veldonderzoek en Geïntegreerde onderzoekopdrachten	
Thema 2				

- thema 1 en thema 2 volgen elkaar op en lopen over de twee leerjaren.
- thema 3 loopt over de 2 leerjaren t.o.v. thema 1 en thema 2.

TV VERZORGING

Ten geleide

De coördinatie met TV Toegepaste wetenschappen: Toegepaste biologie bestaat erin dat de verschillende stelsels besproken worden op gebied van bouw, functie en meest voorkomende pathologie. De preventie i.v.m. die stelsels wordt in het vak TV Verzorging benaderd doorheen alle thema's.

Algemene vakdoelstellingen

Een visie betreffende gezondheid en welzijn kunnen ontwikkelen.

De gezondheidszorg kunnen indelen en de verschillende sectoren en voorzieningen kunnen situeren.

Gericht zijn op gezondheidsvoorlichting en opvoeding.

Inzicht verwerven in het verband tussen gezondheid, hygiëne en veiligheid.

Zich kunnen oriënteren in de wettelijke bepalingen en reglementeringen.

Algemene methodologische wenken

Coördinatie met TV Toegepaste Wetenschappen: Biologie, TV Opvoedkunde en PV Praktijk en Stage is noodzakelijk.

De leerstof wordt zoveel mogelijk op een praktische manier aangebracht.

Stimuleren van allerhande opzoekwerk, meerdere informatiebronnen raadplegen, o.a. boeken, brochures, folders, internet, tijdschriften, audiovisuele middelen, enz.

TV VERZORGING

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
THEMA 1: GEZONDHEID EN WELZIJN					
GEZONDHEIDSZORG					
1	De evolutie van de gezondheidszorg kunnen toelichten.	EDV TA.BE	B		
	Kort historisch inzicht als basis van de evolutie of toepassingen in de gezondheidszorg				
2	De gezondheidszorg kunnen indelen.	EDV	B		
	Indeling: <ul style="list-style-type: none"> - zelfzorg - mantelzorg - professionele zorg: <ul style="list-style-type: none"> o horizontale indeling o.a. gezondheidszorg, maatschappelijke dienstverlening, sociale zekerheid o verticale indeling: lijnen en echelons 			De piramide van de gezondheidszorg benutten. Opzoekwerk o.a. brochures, folders, ICT in coördinatie met PV Praktijk en Stage. Groepswerk. Gebruik maken van de ervaringen van de leerlingen.	PV Stage ICT
GEZONDHEID					
3	Het verband tussen hygiëne en gezondheid kunnen aantonen.	EDV	B		
	Definitie				
4	De verschillende vormen van hygiëne kunnen onderscheiden.	EDV	B		
	Indeling:			De indeling a.d.h.v. voorbeelden via opzoekwerk o.a. folders, brochures, ICT	ICT

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
	individuele hygiëne collectieve hygiëne algemene hygiëne bijzondere hygiëne			website. Samenstellen van een individuele documentatie en informatiemap met bronvermelding die gedurende de volledige studieperiode zal aangewend worden.	
5	Het doel en de middelen van de verschillende vormen van hygiëne kunnen toelichten.	EDV TA.BE	B		
	Doel Aan te wenden middelen				
6	De verschillende componenten van de definitie gezondheid volgens WGO kunnen onderscheiden.	EDV	B		
	Definitie volgens W.G.O. (Wereldgezondheidsorganisatie) <ul style="list-style-type: none"> - fysisch welzijn - psychisch welzijn - sociaal welzijn 			Uitwerken aan de hand van voorbeelden en concrete situaties b.v. verslavingsproblematiek	
7	De samenhang van deze componenten kunnen omschrijven.	EDV TA.BE	B		
	Samenhang van deze componenten.				
8	Beleidsaspecten m.b.t. de organisatie en financiering van de volksgezondheid kunnen raadplegen.	EDV	B		

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
	De wettelijke bepalingen en reglementeringen: - organisatie en financiering van de volksgezondheid - federale en gemeenschapsmateries			Opzoekingswerk via ICT. Documentatie raadplegen. De sociale landkaart raadplegen en de cd-rom.	ICT
9	Beïnvloedende factoren met betrekking tot gezondheid kunnen benoemen, indelen en onderscheiden.	EDV	B		
	Constitutionale factoren: o.a. aanleg, aangeboren, erfelijke Persoonlijke factoren met betrekking tot: o.a. verslavingen (alcohol, medicatie, drugs, roken), hygiëne, ongevallen Milieu- en omgevingsfactoren: o.a. weersomstandigheden, wisselende werkuren, lawaai, woningen (micromilieu), opvoeding, cultuur			Positieve en negatieve factoren aantonen aan de hand van voorbeelden. In coördinatie met Toegepaste Wetenschappen en Opvoedkunde. Interesse van aanbod afhankelijk van de leerlingen. Zelfstandig werk uitbouwen in samenwerking met onderzoeksopdrachten in PV In coördinatie werken met Toegepaste wetenschappen: biologie	BIO OPV PV BIO
GEZONDHEIDSVOORLICHTING EN OPVOEDING					
10	De positieve en negatieve invloeden kunnen opzoeken en in verband brengen met de gezondheid.	EDV	B		
11	Specifieke problematieken kunnen uitwerken en bespreken.	EDV TA.BE GOK	B		
	Positieve en negatieve invloeden met betrekking tot: * de voeding: gezonde voeding kwaliteit van de voeding voedingsfouten sociale functie van de maaltijden mondhygiëne:			In coördinatie met TV Toegepaste Wetenschappen en TV Opvoedkunde. Gast sprekers uitnodigen. Vorming rond sociale en communicatieve vaardigheden. Elk item kan thematisch aan bod komen en uitgewerkt worden in miniprojecten. Groepswork om problematieken te bespreken, rekening houdend met de interesse van de leerlingen.	BIO OPV

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
	<p>verzorging van de tanden</p> <p>tandprothese en –apparatuur</p> <p>voedingsproblemen:</p> <p>o.a.</p> <ul style="list-style-type: none"> anorexia obesitas verband tussen voeding en kanker verband tussen voeding en ziekten van hart en bloedvaten <p>* de ademhaling:</p> <p>gezonde lucht (verluchting, buitenlucht)</p> <p>goede ademhalingstechniek</p> <p>problemen:</p> <p>o.a.</p> <p>hyperventilatie</p> <ul style="list-style-type: none"> • roken • luchtwegeninfecties • longkanker • cara • allergieën <p>* de houding en de beweging:</p> <p>o.a.</p>			<p>Allerlei werkvormen kunnen in deze rubriek benut worden zoals projectonderwijs, rollenspel, discussiespel, debatten, gebruik van videomateriaal en ICT.</p>	<p>ICT</p>

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
	<p>aangepaste kleding en schoeisel</p> <p>correcte lichaamshouding</p> <p>preventie van verschillende afwijkingen</p> <p>sporthygiëne/sportbeoefening</p> <p>belang van beroepsergonomie</p> <p>* de rust en de slaap:</p> <p>o.a.</p> <p>rust en nachtrust</p> <p>slaapritme, slaapproblemen</p> <p>gevaren van slaapmiddelen</p> <p>relaxatietechnieken</p> <p>* de zintuigen:</p> <p>o.a.</p> <p>belang van preventief onderzoek (ogen, oren)</p> <p>preventie van oog- en oorproblemen, geluidshinder, ongevallen</p> <p>prothesen (o.a. bril, gehoorapparaat, contactlenzen)</p> <p>* de huid en haren:</p> <p>o.a.</p> <p>huid- en haarverzorging</p> <p>specifieke problemen o.a. zonnebaden, gebruik van zonnebank, haaruitval, roos</p> <p>cosmetica</p>			<p>In coördinatie met TV Toegepaste wetenschappen</p> <p>In coördinatie met TV Opvoedkunde.</p>	<p>BIO</p> <p>TV Opv</p>

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
	<p>* de seksualiteit:</p> <p>o.a.</p> <p>seksuele hygiëne</p> <p>* het psychische:</p> <p>o.a.</p> <p>individueel draaglast – draagkracht:</p> <p style="padding-left: 20px;">weerstandsvormogen</p> <p style="padding-left: 20px;">omgaan met frustraties</p> <p>omgaan met spanning en stress</p> <p>individuele verschillen</p> <p>nood aan affectie</p> <p>behoefte aan ontspanning</p> <p>belang van regelmaat, levensvreugde</p> <p>* het milieu:</p> <p>o.a.</p> <ul style="list-style-type: none"> - afvalverwerking - geluidsoverlast - ongevallen, veiligheid en preventie - vervuiling - school- en werkmilieu - woon- en leefcultuur 			<p>In coördinatie met TV Toegepaste Wetenschappen.</p> <p>Uitstap naar afvalverwerkingsbedrijven, recyclagebedrijven, waterzuiveringstation, enz...</p>	<p>TOE . WET</p>

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
	- ontspanningsmilieu				

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
THEMA 2: VERSTORING VAN DE GEZONDHEID					
ZIEKTE					
12	Het begrip “ziekte” kunnen omschrijven.	EDV TA.BE	B		
	Begripsomschrijving			Uitwerken op basis van concrete voorbeelden, situaties en ervaringen.	TV Toeg. Wet. TV Opvoedk
13	De gevolgen van ziek zijn kunnen verwoorden.	EDV TA.BE GOK	B		
	Weerslag op individu en maatschappij: - fysische - psychische - psychosomatische - sociaal				
BESTRIJDING VAN ZIEKTEVERWEKKERS				Notie geven van bestrijding van ziekteverwekkers, de diepere uitwerking gebeurt in TV Toegepaste Wetenschappen: Biologie	
14	Het begrip besmetting kunnen omschrijven.	EDV TA.BE	B		

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
	Begripsomschrijving Besmettingsbronnen Besmettingswijzen Besmettingswegen			Gast sprekers uitnodigen, bezoeken brengen aan labo's, gesprekken met laboranten, enz. Preventie benadrukken	
15	Het begrip infectie kunnen omschrijven.	EDV TA.BE	B		
	Begripsomschrijving Soorten infecties Verschijnselen Verloop				
16	Het onderlinge verband tussen besmetting en infectie kunnen aantonen.	EDV	B		
17	Onderscheid kunnen maken tussen de natuurlijke en specifieke afweer van het lichaam.	EDV	B		
18	Een vaccinatieschema kunnen raadplegen.	EDV	B		

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
	Mechanische barrière (functie van huid en slijmvliezen) Chemische barrière (afscheidingen door slijmvliezen) Biologische barrière (microbiële weerstand door huidflora, enz...) Fagocytair verdediging Begripsomschrijving Begrippen: immuniteit antigenen antilichamen Cellulaire immuniteit door de T-lymfocyten Humorale immuniteit door de B-lymfocyten Soorten immuniteit, o.a. natuurlijke: erfelijk aangeboren verworven kunstmatige: actieve (vaccin) passieve (antiserum/gammaglobuline) Wettelijke verplichte en aanbevolen vaccinaties met schema			Gebruik maken van vaccinatieschema. Verwijzen naar actuele problematiek. Aandacht hebben voor sensibiliseringscampagnes.	
19	Ondersteunende middelen om besmetting te voorkomen kunnen onderscheiden.	EDV	B		
20	Eenvoudige preventieve handelingen kunnen toepassen.	EDV	B		

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
	Afscherming: hygiëne zorggever afzondering aseptie: sterilisatiemethoden Verdediging: antiseptie: meest gebruikte antiseptica en desinfectantia curatieve middelen: - algemeen: rust, voeding - specifiek: medicatie			Bezoeken aan sterilisatie Via opzoekwerk de leerstof aanbrenen. Groepswerk ter discussie. Bijsluiters lezen en toelichten. Alternatieve geneeswijzer bespreken. In coördinatie met PV Praktijk en Stages.	ICT PV Stage
21	Bijsluiters en gebruiksaanwijzingen kunnen lezen en interpreteren.	EDV GOK	B		
DOELGERICHT OPTREDEN BIJ SPECIFIEKE ZIEKTEVERWEKKERS				Parallel werken met TV Toegepaste Wetenschappen: Biologie.	BIO
22	De belangrijkste micro- en macro-organismen kunnen onderscheiden.	EDV	B		
23	De besmettingswijze en verloop van de infectie kunnen verwoorden.	EDV TA.BE	B		
24	De gepaste preventieve maatregelen kunnen treffen.	EDV	B		
25	Eenvoudige zelfzorghandelingen kunnen toepassen en motiveren.	EDV	B		
26	De problematiek over bestrijding kunnen inschatten	EDV	B		

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
	<p>Bacteriën:</p> <p>besmettingswijze en verloop van de infectie: o.a. impetigo, chlamydia, TBC, meningococcus type C</p> <p>belang van antibiotica en wondontsmetting</p> <p>preventieve maatregelen</p> <p>Virussen:</p> <p>besmettingswijzen en verloop van de infectie: o.a. hepatitis A, B en C, influenza, HIV</p> <p>preventieve maatregelen</p> <p>problematiek rond bestrijding</p> <p>Schimmels:</p> <p>besmettingswijzen en verloop van de infectie: o.a. candidiasis, dermatomycose tussen de tenen</p> <p>preventieve maatregelen</p> <p>problematiek rond bestrijding</p> <p>Protozoa:</p> <p>besmettingswijzen en verloop van de infectie: o.a. toxoplasmose, trichomonas</p> <p>preventieve maatregelen</p> <p>problematiek rond bestrijding</p> <p>Wormen:</p> <p>- besmettingswijzen en verloop van de infectie: o.a. aarsmade, runderlintworm, spoelworm</p> <p>preventieve maatregelen</p> <p>problematiek rond bestrijding</p>			<p>Zelfontdekkend werken, toetsen aan persoonlijke ervaringen.</p> <p>Gevaar inschatten bij overconsumptie van geneesmiddelen.</p> <p>Aanmoedigen om eenvoudige doeltreffende hulpmiddelen te gebruiken.</p> <p>Actuele problematiek rond bestrijding a.d.h.v. dagelijks leven aantonen (media).</p> <p>Opzoekwerk vb. krantenknipsels, media.</p>	<p>ICT</p>

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
	<p>Arachiden:</p> <p>besmettingswijzen en verloop van de infectie: o.a. schurftmijt, huisstofmijt</p> <p>preventieve maatregelen</p> <p>problematiek rond bestrijding</p> <p>Insecten</p> <p>besmettingswijzen en verloop van de infectie: o.a. hoofdluis, mensenvlo, schaamluis</p> <p>preventieve maatregelen</p> <p>problematiek rond bestrijding</p>				

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
THEMA 3: ZORGVISIES EN ORIËNTATIE BINNEN DE GEZONDHEIDS- EN WELZIJNSSECTOREN					
KWALITEITSVOLLE ZORGVISIE			Parallel werken met TV Toegepaste Wetenschappen: Biologie.		BIO
27	Gangbare visies betreffende gezondheid en welzijn kunnen toelichten.	EDV TA.BE	B		
	O.a. medische visie maatschappelijke visie humanistische visie			Vertrekken vanuit gevalstudies.	PV
28	Kwaliteitsvolle hulpverleningsvisie kunnen toelichten.	EDV TA.BE	B		
	Hulpverlening als intermenselijk gebeuren Totale menselijke benadering Belang zelfzorg en zelfredzaamheid Integrale kwaliteitszorg			In coördinatie met Stage, TV Opvoedkunde. Vertrekken van concrete situaties en gevoelsbeschrijving. Rollenspel.	Stage TV
29	De verschillende aspecten van de basishoudingen kunnen verwoorden en a.d.h.v. praktijksituaties en concrete voorbeelden kunnen toelichten.	EDV TA.BE	B		
	Verantwoordelijkheid Zelfstandigheid Betrokkenheid Echtheid Empathie Zelfrespect Aanvaarding			Vertrekken van eigen houding en emoties. Elke basishouding wordt besproken a.d.h.v. concrete situaties en praktijkvoorbeelden waaruit telkens belangrijke aandachtspunten uitgediept worden.	PV

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
30	De wettelijke bepalingen en reglementeringen met betrekking tot leerlingenstage in bronnen kunnen terugvinden.	EDV	B		
	Arbeidswetgeving Verzekeringen Stageovereenkomst Arbeidsgeneeskundig onderzoek en preventieve vaccinatie Welzijnswet op het werk Reglementering ter bescherming op het werk Deontologische aspecten			Gebruik maken van de wet en code voor het welzijn op het werk. Opzoekwerk via ICT. Naslagwerken raadplegen. Verduidelijken a.d.h.v. praktijksituaties en toepassingen.	ICT PV
VOORZIENINGEN IN DE GEZONDHEIS- EN WELZIJNSSECTOR				Projectmatig aanbrengen op basis van zelfstandig werk, opzoekwerk, veldonderzoek, enz.	
31	De sociale kaart en welzijnsgids kunnen hanteren.	EDV	B		
32	De verschillende voorzieningen kunnen situeren binnen de horizontale en verticale indeling.	EDV	B		
	Verschillende rubrieken en sectoren Indelingssysteem			Opzoekwerk via internet. De gidsen raadplegen.	ICT
33	De doelstelling, de inhoud en de werking van de algemene maatschappelijke dienstverlening kunnen omschrijven.	EDV TA.BE GOK	B		
	Centrum Algemeen Welzijnswerk (CAW) Openbaar centrum voor maatschappelijk welzijn (OCMW) Centrum voor morele dienstverlening Telefonische hulpverlening			Gebruik maken van sociale kaarten, welzijnsgids, cd-rom, enz. Stagemomenten koppelen met de bedoeling zich te profileren en te sensibiliseren om verdere studie- en/of beroepskeuze te maken.	ICT Stage

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
34	De doelstelling, de inhoud en de werking van de algemene dienstverlening in de gezondheidszorg kunnen omschrijven.	EDV TA.BE GOK	B		
	o.a.: - ziekenfondsen - specifieke gezondheidszorg o.a. schoolgeneeskundige diensten - ziekenhuizen en poliklinieken - thuiszorg o.a. gezinszorg, thuisverpleging, dienstencentra			De verschillende aspecten van de gezondheidszorg toetsen aan eigen belangstelling en mogelijkheden.	
35	De doelstelling, de inhoud en de werking volgens doelgroep in de gezondheidszorg kunnen omschrijven.	EDV TA.BE GOK	B		
	Kinderen, jongeren en gezinnen: o.a. - Kind en Gezin - preventieve zorgcentra - kinderopvang: o gesubsidieerde kinderdagverblijven o particuliere opvanginstellingen - onderwijsinstellingen - centra voor kindzorg en gezinsondersteuning - speel-o-theken - jongerenadviescentrum (JAC) - kinderrechtswinkel			Gastsprekers uitnodigen. Bezoeken brengen. Veldonderzoek, geïntegreerde onderzoeksopdrachten en stage. Werken met folder, brochures, opzoekwerk op internet. Documentatiemap en informatiemap aanvullen. Stagemomenten koppelen met de bedoeling zich te profileren en te sensibiliseren om verdere studie- en/of beroepskeuze te maken	ICT Stage

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	Link
	Specifieke doelgroepen: o.a. vluchtelingen en asielzoekers buurtwerk schippersgezinnen, foorreizigers zelfhulpgroeperingen en verenigingen				
36	Het doel van diverse overkoepelde organisaties kunnen toelichten.	EDV TA.BE GOK	B		
	O.a. Rode Kruis UNICEF Artsen zonder grenzen UNESCO UNO/VN			Periodisch gebonden inzamelingen. Samenwerking met maatschappelijke vorming.	

PV PRAKTIJK VERZORGING/ OPVOEDKUNDE	5u
Praktijk	2u
Veldonderzoek en geïntegreerde onderzoeksopdrachten	3u

Geïntegreerd aanbieden van de leerstof

TV VERZORGING (5u/week)		PV PRAKTIJK (5u/week)		Stage (3u/week)
3u	2u	2u	3u	
Thema 1	Thema 3	Praktijk	Veldonderzoek en Geïntegreerde onderzoekopdrachten	
Thema 2				

Algemene vakdoelstellingen

Basisvaardigheden i.v.m. de verzorgende en / of begeleidende activiteiten onder toezicht organiseren, uitvoeren en evalueren.

Inzicht verwerven in gezondheids- en welzijnssectoren en zichzelf binnen deze sectoren situeren en oriënteren

Inzicht verwerven in de diverse beroepen en disciplines binnen de gezondheids- en welzijnssector met het oog op het maken van een verdere studiekeuze

Inzicht verwerven in het eigen functioneren via praktijk en komen tot voldoende zelfreflectie.

Belangrijke basishoudingen en attitudes ontwikkelen zoals flexibiliteit, individualisering, loyaliteit, sociaal aanvoelen, empatisch vermogen, verantwoordelijkheid, respect, samenwerking en inzet.

Uitwerken van geïntegreerde onderzoeksopdrachten in verband met gezondheid en welzijn waarbij opzoeken en verwerken van informatie zeer belangrijk zijn.

Methodologische wenken

De integratie van de theorie uit het fundamenteel gedeelte en de praktijk is noodzakelijk.

Bij het opzoeken van informatie zoveel mogelijk gebruik maken van ICT-toepassingen.

In de PV Praktijk worden elementaire basisvaardigheden aangebracht met het oog op actieve deelname aan het stagegebeuren.

Regelmatig vakoverleg van de fundamentele vakken is noodzakelijk om de doelstellingen en de leerinhouden op de stage en onderzoeksopdrachten af te stemmen.

PV PRAKTIJK 2u

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen
BASISPRINCIPES VAN DE PERSOONLIJKE HYGIËNE				Overzicht van de verschillende thema's
1	De basisprincipes van de persoonlijke hygiëne kunnen onderscheiden en vertalen naar de praktijk.	EDV	B	
	Lichaamshygiëne Handhygiëne Nagelverzorging Kledij (praktische) Haarverzorging			Ervaringsgericht werken.
SYSTEMATISCH HANDELEN				
2	De noodzaak van systematisch handelen kunnen motiveren.	EDV TA.BE	B	
	Doel			
3	De fasen in de opbouw van het systematisch handelen kunnen verwoorden en omzetten in de praktijk.	EDV TA.BE	B	
	Bespreking van de verschillende fasen			

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	
4	De basisvaardigheden op een ergonomische manier kunnen toepassen.	EDV	B		
	Hef- en tiltechnieken Goede houding			Uitnodigen van gastsprekers. Gebruik van audiovisuele middelen. Praktische toepassingen via rollenspel. Groepswork: informatie inwinnen i.v.m. verschillende instanties o.a. rugschool.	OPV ICT
Thema: ZWANGERSCHAP EN BEVALLING					
5	Notie hebben van de begrippen “prenatale” en “postnatale” raadplegingen.	EDV	B		
	Prenatale raadpleging Postnatale raadpleging			In coördinatie met TV Toegepaste Biologie en TV Opvoedkunde. Gastsprekers uitnodigen o.a. vroedvrouw, kinesist, verloskundige. Oriënterende bezoeken aan o.a.: polikliniek verloskunde materniteit verloskamer melkkeuken neontologie Kind en Gezin. Film (video) i.v.m. zwangerschap, bevalling, borstvoeding, ... Zelfstandig opzoekwerk rond zwangerschap en bevalling.	BIO OPV
6	De verschillende bevallingsmethoden kunnen opsommen en het belang van hygiëne rond de bevalling kunnen verwoorden.	EDV	B		

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	
		TA.BE			
	Soorten Hygiëne			Gebruik maken van o.a. video.	ICT
7	De kenmerken, de verzorging en de voeding van de pasgeborene kunnen omschrijven.	EDV TA.BE	B		
	Fysische: apgar reflexen Verzorging: o.a. huid, ogen, navel Voeding: borstvoeding flesvoeding hygiëne			Het is hier enkel de bedoeling om de verzorging van de pasgeborene kort toe te lichten.	
Thema: HET KIND					
8	Onder toezicht de basisvaardigheden kunnen toepassen aan de hand van vooropgestelde activiteitenlijsten.	EDV	B		
	Eenvoudige basisvaardigheden: hygiëne: o.a			Mogelijke thema's voor veldonderzoek en geïntegreerde onderzoeksopdrachten. Inrichten van bezoeken en werken in coördinatie met Stage door korte stages in te richten in: o.a. kinderdagverblijven	Stage

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	
	aangezicht ogen tanden handen neus verschonen na: urine, stoelgang aan- en uitkleden voeding o.a. hulp bij maaltijden rust en slaap: orde en netheid van de slaapruijnte lichaamsbeweging en motorische ontwikkeling veiligheid en comfort stimuleren naar zelfredzaamheid en zelfstandigheid creativiteit: spel, sport			kleintjesoorden peutertuinen kleuterklassen lagere school Nadruk leggen op het belang van zelfzorg en zelfredzaamheid. Werken in coördinatie met TV Opvoedkunde. Bezoek aan BLOSO of sportfederatie.	TV Opv.
9	Gericht kunnen observeren en rapporteren.	EDV GOK TA.BE	B		
	Observatie van: o.a. - temperatuur - huidskleur - braken - diarree - psychosociale aspecten			Werken in coördinatie met TV Opvoedkunde.	TV Opv.

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	
Thema: DE HULPBEHOEVENDE					
10	Onder toezicht de basisvaardigheden kunnen toepassen aan de hand van vooropgestelde activiteitenlijsten.	EDV	B		
	<p>Basisvaardigheden:</p> <ul style="list-style-type: none"> - hulp bieden bij: o.a. <ul style="list-style-type: none"> lichaamsverzorging haarverzorging handverzorging voeding creativiteit snoezelen relaxatie - bed opmaken - lichaamsbeweging - rolstoelgebruik - onderhoud van o.a. bril - algemene dagelijkse levensverrichtingen (ADL) - zelfstandigheid - activatie en reactivatie - aanbrengen van protheses 			<p>Mogelijke thema's voor veldonderzoek en geïntegreerde onderzoeksopdrachten.</p> <p>Inrichten van bezoeken en werken in coördinatie met Stage door korte stages in de richtingen in: o.a.</p> <p>ambulante voorzieningen; semi- en residentiële opvangvoorzieningen voor bejaarden, gehandicapten en (psychisch) zieken; vormen van zelfstandig, begeleid en beschermend wonen.</p>	
11	Het verouderingsproces kunnen omschrijven.	EDV TA.BE	B		

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen
		GOK		
	O.a. huid, haren, nagels, sensomotoriek, zintuigen			
Thema: EHBO				
12	In noodsituaties helpend kunnen optreden binnen hun bevoegdheid.	EDV	B	
	Veiligheid van jezelf Veiligheid van het slachtoffer Veiligheid voor de omgeving Controle van de vitale functies Verwittigen hulpdiensten			Rollenspel. Gastsprekers uitnodigen – Rode Kruis
13	Sensibiliserend kunnen optreden tegen de gevaren van zelfmedicatie.	EDV	B	
	Ongevallenpreventie: thuis instelling Raadgevingen Huisapotheek/reisapotheek			Belang van stipte toediening, gevaren van zelfmedicatie. Bijsluiters lezen en toelichten. Groepswork samenstellen van apotheek. Gevaren inschatten bij overconsumptie van geneesmiddelen.
14	De noodzaak van ongevallenpreventie kunnen aantonen.	EDV	B	
15	Noodsituaties op adequate wijze kunnen benaderen.	EDV	B	

Nr.	Leerplandoelstelling en leerinhoud	Code	B/U	Didactische wenken en hulpmiddelen	
	Benadering noodsituaties: Shocktoestand Kunstmatische ademhaling en hartmassage Verdrinking Intoxicaties, o.a. medicatie, Co-vergiftiging Bloedingen Epilepsie Diabetes			Leerlingen voorbeelden laten aanhalen om preventief op te treden. Gastsprekers vragen. Voor Co-vergiftiging, brandweer en Rode Kruis.	SOC
16	Eerste hulp kunnen toepassen binnen hun bevoegdheden.	EDV	B		
	Kneuzingen, verstuikingen Breuken Brandwonden Wondverzorging en verbanden aanleggen bij : o.a. schaafwonden, snijwonden en insectenbeten			Bezoek brengen aan o.a. brandwondencentrum, brandweer. Gebruik maken van video's. Demonstreren van de verschillende technieken en inoefenen door middel van een rollenspel en simulatieoefeningen.	ICT
17	Eenvoudige verbanden kunnen aanleggen.	EDV	B		
	Praktische toepassingsvormen			Demonstratie en inoefenen.	

PV PRAKTIJK VERZORGING/ OPVOEDKUNDE	5u
Praktijk	2u
Veldonderzoek en geïntegreerde onderzoeksopdrachten	3u

Veldonderzoek en geïntegreerde onderzoeksoopdrachten: 3u

Tijdens veldonderzoek en geïntegreerde onderzoeksoopdrachten worden de leerlingen met de praktijk en de realiteit geconfronteerd om hen te oriënteren en te sensibiliseren, met het oog op het maken van een gefundeerde studiekeuze in de gezondheids- en sociaal pedagogische sector.

Deze confrontatie gebeurt stapsgewijs als volgt:

1. Theoretisch opzoekwerk: vb.
de organisatie van de kinderopvang
zorgvoorzieningen voor gehandicapten
2. Afleggen van bezoeken:
 - kinderen: b.v. kinderdagverblijven, peuterspeelruimtes, kleuterklassen, lager onderwijs
 - personen met een handicap: b.v. diensten voor thuisbegeleiding, zelfstandig wonen, begeleid wonen, beschermd wonen, internaten, residentiële voorzieningen.
3. Uitnodigen van gastsprekers
4. Uitwerken van projecten en thema's.

Vanuit de verschillende vakken van het fundamenteel gedeelte worden thema's aangeboden die door middel van: zelfstandig opzoekwerk, groepswerk, projectwerk, ... uitgewerkt worden in fasen:

Fase 1: afbakening van het onderwerp en probleemstelling

Fase 2: onderzoek:
theoretisch via o.a. literatuur, tijdschriften, internet, cd-rom, ...
praktisch via o.a. experimenten, enquêtes, interviews, excursies, gastsprekers, ...

Fase 3: synthese:
de gegevens uit het theoretisch en praktisch onderzoek worden gebundeld tot één geheel. Gebruik maken van ICT-toepassingen.

Fase 4: Afronding of actie vb.

plenum, tentoonstelling, creatieve verwerkingen, documentatiestand, folders, ontwerpen, enz.

Voorbeelden van thema's in functie van de wetenschappelijke component, de component gezondheid en welzijn en de psychische pedagogische component:

voeding

verslaving

hygiëne

arbeid

vrije tijd

rust en slaap

milieu

veiligheid

stress en burn-out

relaties en seksualiteit

Bij de uitwerking van de verschillende thema's/onderwerpen wordt gestreefd naar een geleidelijke opbouw van groepswork met duidelijk afgebakende opdrachten naar volledig zelfstandig werk en van direct naar verwijderd toezicht.

De leerlingen houden in de loop van deze opleiding een werkmap bij waarin alle informatie, documentatie en onderzoeksgegevens verzameld worden.

STAGE VERZORGING/OPVOEDKUNDE	3u
-------------------------------------	-----------

Geïntegreerd aanbieden van de leerstof

TV VERZORGING (5u/week)		PV PRAKTIJK (5u/week)		Stage (3u/week)
3u	2u	2u	3u	
Thema 1	Thema 3	Praktijk	Veldonderzoek en Geïntegreerde onderzoekopdrachten	
↓				
Thema 2				

**... (in te vullen door de school) STAGE
VERZORGING - OPVOEDKUNDE**

Op de wekelijkse lessentabel van de school wordt een leerlingenstage aangeduid door een vakbenaming voorafgegaan door het woord Stage. De school vult zelf de stagetoewijzing in: AV, TV, PV of KV.

Het is noodzakelijk regelmatig de schoolopleiding van leerlingen bij te sturen dank zij de betrokkenheid van de bedrijfswereld.

Naast de leerlingenstage is, in het perspectief van een voortdurende afstemming van de schoolopleiding op de arbeidswereld, het voorzien van een 'leerkrachtenstage' aangewezen.

De tewerkstellingskansen verhogen, onder meer door:

- inzicht te krijgen in de structuur, de werking van de sector;
- kennis te maken met het werkmilieu, de sfeer en het werkritme;
- nieuwe werkmethodes aan te leren en te leren werken met specifieke apparatuur die in de school niet voorhanden is;
- zich passend te gedragen in het werkmilieu (taal, houding, kleding);
- een verantwoordelijk gedrag te ontwikkelen en samen te werken binnen een nieuwe groep en omgeving;
- kritiek te leren aanvaarden en positief te verwerken;
- contacten te leggen en te onderhouden;
- zelfstandigheid te verwerven bij het uitvoeren van opdrachten.

Tijdens de stage worden de leerlingen met de praktijk en de realiteit geconfronteerd om hen te oriënteren en te sensibiliseren, met het oog op het maken van een gefundeerde studiekeuze in de gezondheids- en sociaal pedagogische sector.

Activiteitenlijst

Bij de aanvang van elke stage wordt een activiteitenlijst opgesteld in gezamenlijk overleg tussen stagementor en stagebegeleider. Bijgevolg zal de stageactiviteitenlijst verschillend zijn naargelang de mogelijkheden die een welbepaalde stageplaats biedt. Het noodzakelijk dat de volgende doelstellingen en attitudes aan bod komen.

Algemene doelstellingen op de stage

Inzicht verwerven in het eigen functioneren via stage en onderzoeksopdrachten en komen tot voldoende zelfreflectie.

Toekomstmogelijkheden verhogen door:

- inzicht te krijgen in de structuur en werking van een instelling;
- kennis maken met het werkmilieu, de sfeer, het werkritme;
- weerbaarheid te verwerven op algemeen vlak, via attitudevorming;
- zich passend te leren gedragen in het werkmilieu (taal, houding, kleding);
- verantwoordelijkheid te dragen en samen te werken met anderen;
- kritiek te leren aanvaarden en positief te verwerken;
- contacten te leggen en te onderhouden;
- zelfstandigheid te verwerven bij het uitvoeren van opdrachten.

Algemene attitudes op de stage

Eigen mogelijkheden en beperkingen onderkennen

Methodisch en procesmatig handelen

Zin voor organisatie, efficiëntie, accuratesse en kwaliteitsbewustzijn ontwikkelen.

Een standpunt durven innemen en er ook de verantwoordelijkheid voor opnemen.

Contactbereidheid en zin voor samenwerking ontwikkelen.

Een betrokken en empatisch ingesteldheid ontwikkelen.

Belang van een goed imago inzien.

In staat zijn informatie te verzamelen, te verwerken en ter verstrekken.

Veiligheids- en milieubewustzijn ontwikkelen.

Kunnen omgaan met stress.

Belangrijke basishoudingen en attitudes ontwikkelen zoals flexibiliteit, individualisering, loyaliteit, sociaal aanvoelen, empatisch vermogen, verantwoordelijkheid, respect, samenwerking en inzet.

Methodologische wenken

In de PV praktijk worden elementaire basisvaardigheden aangebracht met het op oog actieve deelname aan het stagegebeuren conform de activiteitenlijst.

De samenwerking tussen school en de stageplaatsen optimaliseren om wederzijdse verrijking te bewerkstelligen.

De stages bieden ruimte om de basisvaardigheden en attitudes onder begeleiding te organiseren, uit te voeren en te evalueren volgens het stappenplan met aandacht voor:

- veiligheid
- comfort
- zelfzorg
- inspraak
- ergonomie
- ecologie
- economie

Bij het opzoeken van informatie zoveel mogelijk gebruik maken van ICT-toepassingen.

Regelmatig vakoverleg van de fundamentele vakken is noodzakelijk om de doelstellingen en leerinhouden op het stage en veldonderzoeken af te stemmen.

Attitudelijst

De attitudelijst is de opsomming van de eigenschappen die de leerling-stagiair dient te verwerven om op een volwaardige manier te kunnen functioneren als werknemer en als teamlid.

Persoonlijke attitudes

Persoonlijke verzorging

Zelfdiscipline

Sociaal gedrag

Milieubewustzijn

Brede interesse

Leergierigheid
Initiatief
Assertiviteit
Inzet en doorzetting
...

Arbeidsattitudes

Proces- en productgericht
Kwaliteitszorg
Respect voor regels
Patiënt en cliëntgerichtheid
Werkmethodiek
Kostenbewustzijn
Zin voor veiligheid
Zin voor teamgeest

ALGEMENE ORGANISATORISCHE ASPECTEN EN DIDACTISCHE WENKEN

Voorwaarden tot organisatie

De organisatie van de stage gebeurt conform de omzendbrief: SO/2002/09 betreffende leerlingstages in het voltijds secundair onderwijs.

Vorbereiding

Type stage

De stageperiode kan als een blokstage of als alternerende stage ingericht worden.

Keuze stageplaats

- De mogelijkheden die de stageplaats kan bieden, moeten in overeenstemming zijn met de stagedoelstellingen.
- De leerlingen moeten de kans krijgen om in contact te komen met diverse stageplaatsen, waardoor de mogelijkheid geboden wordt om zich te oriënteren naar een bepaald werkveld in functie naar verdere studiekeuze.
- Diverse stageactiviteiten worden vastgelegd door de stagebegeleider en de stagementor in onderlinge afspraak met de andere leerkrachten i.v.m.:
 - de aard van de stageplaats naargelang de bekwaamheid van de leerling;
 - de specifieke stagedoelen;
 - de leer- en werkopdrachten nodig om de doelstellingen te realiseren;
 - de evaluatie;
 - de toepassing van de vigerende veiligheids reglementering.
- Er moet gestreefd worden naar het geleidelijk opvoeren van de moeilijkheidsgraad van de stageactiviteiten en naar de diversiteit ervan, zodat alle aspecten van de opleiding aan bod komen. Een aldus opgemaakte lijst van stageactiviteiten dient aan de stageovereenkomst te worden gehecht.

Vorbereiden van de leerlingen op de stage

(zie ook A.R.A.B. art.28, opgenomen in de Welzijnswet)

Door de school worden voor elke stagiair in het individueel stagedossier de vereiste documenten gebundeld.

Bezoek aan de stageplaats en duidelijke afspraken met de stagegever of de stagementor, waar de stagiair actief bij betrokken is, is zeer belangrijk in de stagevoorbereiding.

Deze afspraken betreffen:

- de contactpersoon op de stageplaats; de stagementor;
- de werkuren;
- de verplaatsing;
- het zich melden bij aankomst / vertrek; melden van afwezigheid;
- speciale eisen in verband met kleding, schoeisel, kapsel, ...;
- algemene regels in verband met hygiëne, milieu en orde;
- het verblijf tijdens de pauze.

De stagebegeleider kan de stagiair een formulier bezorgen waarop deze afspraken kunnen worden genoteerd.

Leerlingenactiviteitenlijsten en attitudelijst:

De stageactiviteitenlijst concretiseert een aantal leerinhouden en leerplandoelstellingen gekozen uit het vak ,PV Praktijk Verzorging/Opvoedkunde op het vlak van kennis en vaardigheden.

Bijgevolg zal de stageactiviteitenlijst verschillend zijn naargelang de studierichting, het leerjaar en de specifieke mogelijkheden die een welbepaalde stageplaats biedt. Het is ook mogelijk om deze lijst aan te passen aan de capaciteiten van de leerling-stagiair.

Het is noodzakelijk dat de stageactiviteitenlijst in samenspraak wordt opgemaakt. De stagebegeleider kent immers de doelstellingen van het leerplan en de mogelijkheden van de leerling-stagiair, terwijl de stagementor op de hoogte is van de vormingsmogelijkheden van de reële arbeidspost. Met deze gegevens kunnen ze samen een meest optimale lijst opstellen. Een aldus opgemaakte lijst van stageactiviteiten dient aan de stageovereenkomst te worden gehecht. Raadpleeg SO/2002/09.

De attitudelijst concretiseert een deel van de leerplandoelstellingen op het vlak van persoonlijke en arbeidsattituden.

De lijst van stageactiviteiten en de attitudelijst worden het best opgemaakt door de stagebegeleider in samenspraak met de stagementor met de bedoeling een optimaal leerproces bij de leerling-stagiair te bereiken. Voornoemde lijsten zijn de basis voor een correcte evaluatie van de prestaties van de leerling-stagiair. Daarnaast geven ze de leerling-stagiair duidelijke informatie en kunnen ze hem helpen na te denken over zijn eigen prestaties, bij zelfevaluatie.

Stagebegeleiding

De stage kan opgesplitst worden over verschillende leerkrachten die de begeleiding op zich nemen.

Geregelde stagebezoeken laten de stagebegeleider toe de vorderingen van de stagiair op te volgen, mee te werken en eventueel nieuwe afspraken te maken met de stagementor en de stagiair, zowel op het vlak van deskundigheid als op sociaal vlak.

De directe werkbegeleiding wordt vooral uitgevoerd door de stagementor.

Zoals uitdrukkelijk vermeld wordt in het stagereglement houdt de stagiair een stageschrift bij. Dit stageschrift moet gebruikt worden als communicatiemiddel tussen de betrokken partijen, in functie van de begeleiding, waardoor het voor de stagiair een vormend instrument wordt. In dit stageschrift wordt niet enkel een verslag gegeven van de stageactiviteiten (stagedag, datum, gepresteerde uren en activiteiten), maar wordt de stagiair er toe aangezet een beoordeling te maken die aangeeft in welke mate de opdrachten vlot worden uitgevoerd of nog verdere oefening en begeleiding vragen. Tevens kan er gevraagd worden naar het geven van een beoordeling over zichzelf. Het is aangewezen om hiertoe een invulformulier te voorzien.

De stage-evaluatie

Evaluatiedossiers moeten worden gebruikt als begeleidingsinstrumenten. Ze dienen gericht te zijn op het realiseren van een permanente geïntegreerde evaluatie van de vorderingen van de stagiair. Indien men als richtsnoer vaste beoordelingscriteria hanteert dienen alle bij de stage betrokken partijen op de hoogte te zijn van deze zo concreet mogelijk omschreven items. Voor de inhoudelijke invulling ervan moeten telkens de stagedoelen geraadpleegd worden.

Het evaluatiedossier moet de stagiair voldoende oriënteren en opleiden naar het tewerkstellingsdomein.

De tussentijdse evaluatiefiche moet ruimte bieden om naast het waardeoordeel suggesties te geven ter bevestiging en verbetering van het leren. Het invullen gebeurt liefst door stagementoren en stagebegeleider samen, in aanwezigheid van de stagiair. Het is immers noodzakelijk dat de leerling tijdig deze terugkoppeling informatie ontvangt.

Het waardeoordeel over het bereikte verwerkings- en beheersingsniveau van de stagiair op het einde van de stageperiode moet gebaseerd zijn op de bevindingen van stagementor en stagebegeleider en op mondelinge/schriftelijke evaluatie van de voorbije stageperiode door de stagiair.

Het stageschrift geeft een globaal beeld van het stagegebeuren. Het laat evaluatie toe van het bevattingsvermogen van de stagiair, van zijn zelfvormingsvorderingen en van zijn stage-instelling, onder meer via de geformuleerde appreciatie over de stage. Het stageschrift is dus tevens een evaluatie-instrument.

Opmerking:

De stagegegevens mogen geen elementen bevatten die de belangen van de stagegever zouden kunnen schaden. De stagiair moet gewezen worden op het beroepsgeheim dat niet geschonden mag worden. Daarom worden alle documenten en verslagen in verband met de stage in de school bewaard.

Het verzamelen van relevante informatie als middel tot bijsturing van het onderwijs- en begeleidingsproces kan onder meer gebeuren:

via stagebespreking tussen de bij de stage betrokken partijen

via de schriftelijke neerslag van de stage-ervaringen van de stagiair.

Uit deze gedachtewisseling en schriftelijke gegevens kunnen suggesties groeien inzake wijzigingen die aan de organisaties en uitvoering van de stage zouden moeten worden aangebracht ten bate van het leren van de stagiair.

DE STAGE ALS ONDERDEEL VAN DE GEÏNTEGREERDE PROEF

De leerlingenstage – een integrerende werkvorm bij uitstek – kan ook onderdeel uitmaken van de geïntegreerde proef. De beoordeling van de leerling voor zijn geïntegreerde proef gebeurt door hetzelfde lerarenteam, aangevuld met externe deskundigen die niet tot de onderwijsinstelling behoren. Deze deskundigen worden door de inrichtende macht of de afgevaardigde aangeduid in de loop van het schooljaar. Hun aantal mag niet hoger zijn dan het aantal betrokken leraars.

In aansluiting op de visie op de geïntegreerde proef, dient de evaluatie van de stage in overweging genomen te worden bij de deliberatie over het al dan niet slagen voor de geïntegreerde proef.

7 Het gebruik van informatie- en communicatietechnologie (ICT)

7.1 Instructie, differentiatie en remediëring met behulp van ICT

ICT kan het lesgeven ondersteunen. ICT biedt immers de mogelijkheid om bepaalde leerinhouden op verschillende manieren voor te stellen en aan te brengen via tekst, geluid, stilstaand en bewegend beeld.

Bepaalde programma's verhogen het inzicht d.m.v. visualisatie, simulatie, door schema's op te bouwen, iets wat zonder computer maar in beperkte mate mogelijk is.

Sommige softwareprogramma's zijn interactief zodat een meer geïndividualiseerd leerproces kan worden doorlopen. De leerling kan dan op eigen tempo werken en eventueel een eigen parcours kiezen. Een aantal programma's oefenen vaardigheden en oplossingsstrategieën of zijn geschikt om individueel of in groep te differentiëren en te remediëren.

Via tests kan worden nagegaan in hoeverre kennis en vaardigheden verworven zijn. Dit heeft zeker voordelen als het programma een goede feedback aan de leerling geeft en toelaat op verschillende niveaus te werken.

7.2 Informatie verwerven en verwerken met ICT

Bij dit belangrijke deelaspect van 'leren leren' kan ICT een uitgelezen rol spelen. Er bestaan heel wat cd-roms die allerlei informatie interactief aanbieden. De informatie wordt hier op een andere manier aangeboden dan met een 'lineaire' informatiebron. Via de talrijke 'links' bouwt de leerling een individueel parcours op en komt zo tot zijn eigen 'hypertekst'. Er zijn dus andere 'leesstrategieën' nodig dan bij een lineaire tekst. Om leerlingen hierbij te ondersteunen zijn gerichte zoekopdrachten en verwerkingstaken noodzakelijk (informatie ordenen, schema's aanvullen, informatie vergelijken, verbanden leggen, woordbetekenissen afleiden, ...).

Ook het internet is een onuitputtelijke bron van informatie. Om zich een weg te banen door het grote aanbod is een kritische ingesteldheid noodzakelijk. Deze houding moet aangeleerd worden. Als leerlingen binnen of buiten de klas informatie op het web zoeken, moeten ze over een aantal beoordelingscriteria voor 'tekstmateriaal' beschikken. Hiervoor kunnen ze met de instructiefiche in bijlage werken.

Sommige opdrachten kunnen de leerlingen van 'huiswerksites' plukken. Opgaven zullen met deze nieuwe realiteit moeten rekening houden, willen ze zinvol blijven: bronvermelding eisen, meer vergelijkende opdrachten, meer persoonlijke en kritische verwerking.

Aan groepsopdrachten en -eindproducten kunnen kwalitatief hogere eisen worden gesteld qua vormgeving en presentatie. Aan bepaalde opdrachten kan een mondelinge presentatie gekoppeld worden: 'powerpoint' kan hier ondersteunend werken. Samenwerken met de leerkracht (toegepaste) informatica behoort tot de mogelijkheden.

7.3 Communiceren met ICT

Een belangrijke meerwaarde voor 'leren leren' is dat ICT de mogelijkheid geeft aan jongeren om met elkaar te communiceren over de leerstof via e-mail of elektronische briefwisseling. E-mail laat samenwerken van leerlingen toe. Deze samenwerking kan gebeuren binnen een klas of school, maar ook met leerlingen van andere scholen in binnen- en buitenland. Een gezamenlijk interscolair project opzetten behoort tot de mogelijkheden.

Communicatie tussen leerkracht en leerling(en) is ook mogelijk: de leerkracht kan cursusmateriaal elektronisch beschikbaar stellen, voorbeelden van toets- en examenvragen, jaarplanning, ... Leerlingen kunnen verslagen, huistaken e.d. elektronisch naar de leerkracht sturen.

8 Het Gelijke Onderwijskansenbeleid

"Het Gelijke Onderwijskansenbeleid (GOK) voor het gewoon secundair onderwijs wil de leer- en ontwikkelingskansen van kansarme leerlingen bevorderen, uitsluiting, segregatie en discriminatie vermijden en bijdragen tot meer sociale cohesie." (SO/2002/2 van 28/06/2002)

Om aan de doelstellingen van dit decreet te werken krijgen scholen met voldoende doelgroep leerlingen extra-uren leraar om een onderwijspraktijk uit te bouwen die rekening houdt met de taalachtergrond en de diversiteit van iedere leerling.

Het decreet bepaalt dat de uitbouw van een gelijkheidskansenbeleid in de tweede en derde graad betrekking heeft op minstens één van de volgende vijf thema's: preventie en remediëring van studie- en gedragsproblemen, taalvaardigheidsonderwijs, intercultureel onderwijs, oriëntering bij instroom en uitstroom, leerlingen- en ouderparticipatie, of minstens één van volgende clusters: studie- en gedragsproblemen remediëren, de taalvaardigheid bij leerlingen bevorderen, een optimale studiekeuze waarborgen en het realiseren van een efficiënte studiekeuze-, stage- en schoolloopbaanbegeleiding.

Om deze thema's en/of clusters te realiseren onderneemt de school acties vanuit een analyse van haar beginsituatie. Voor elk van de thema's en/of clusters volgt hierna de visie die deze acties ondersteunt. Het biedt de mogelijkheid om samen met het team een doordacht beleid uit te werken dat alle leerlingen ten goede komt.

8.1 Preventie en remediëring van studie- en gedragsproblemen

Werken aan preventie en remediëring begint met het zich vormen van een zo scherp mogelijk beeld van elke leerling. Wil men studie- of gedragsproblemen voorkomen of wegwerken, dan is het van belang dat men een gedifferentieerd beeld heeft van de klasgroep zodat men tijdig zicht heeft op leerlingen die het niet goed maken in de klas. Dat veronderstelt een 'systeem' om elk van de leerlingen van nabij te volgen en aan die informatie ook acties te verbinden (**hanteren van een evaluatie- en volgsysteem**).

Een goede basisaanpak laat al veel verscheidenheid toe in activiteiten van leerlingen. Maar voor sommige leerlingen zijn nog meer specifieke ingrepen nodig om hun ontwikkeling te ondersteunen of studie- en gedragsproblemen aan te pakken.

De vastgestelde tekorten zijn aanleiding tot **remediërende** maatregelen waardoor de aanpak beter aansluit bij de individuele noden van leerlingen. Het is van belang om problemen te voorkomen en ze tijdig op te sporen en aan te pakken. **Preventie is cruciaal**. Remediëring werkt aanvullend.

8.2 Taalvaardigheidsonderwijs

Met taalvaardigheid bedoelt men het kunnen luisteren, spreken, lezen en schrijven in een natuurlijke situatie. Het gaat dus niet om kennis van de taal maar om de vaardigheid ervan. Hoe beter de taalvaardigheden, hoe beter de vaardigheden in omgang en zelfredzaamheid.

De school wordt door leerlingen echter niet altijd ervaren als een natuurlijke omgeving om taal te verwerven. Dikwijls is er een **kloof** tussen de **schoolse** en **dagelijkse taalvaardigheid**. De informatie die in de verschillende vakken op school wordt aangeboden om kennis, vaardigheden en attitudes te ontwikkelen, wordt uitgedrukt in een soort taal die complexer en abstracter is dan de dagelijkse omgangstaal van de leerlingen en kan voor veel leerlingen een hindernis zijn.

8.3 Intercultureel onderwijs (ICO)

ICO wil leerlingen en leerkrachten actief en effectief leren omgaan met de aanwezige **diversiteit** zowel in als buiten de school. Intercultureel onderwijs is geen vak apart, geen speciale onderwijsvorm, maar een rode draad doorheen de hele lespraktijk. In principe is elke klas, elke school en elke maatschappij **multicultureel**. De leerlingen, leerkrachten, ouders en alle andere betrokkenen komen naar school met een rugzakje waarin ervaringen, waarden, kennis,

vaardigheden, attitudes en levensstijl geladen zijn. Intercultureel onderwijs bouwt hierop verder. Het wil **een krachtige en veilige leeromgeving** creëren die aansluit bij al die verschillende ervaringen. Leren van elkaar, spontane, nieuwe leermomenten en betekenissen opdoen zullen dan ook in een interculturele leeromgeving te vinden zijn.

Hierdoor zullen leerlingen meer aan leren toekomen en wordt hun zelfbeeld positiever benaderd. Vandaar dat intercultureel onderwijs ook ten goede komt aan leerprestaties van leerlingen.

8.4 Oriëntering bij instroom en uitstroom

Een belangrijk aandachtspunt in modern, hedendaags onderwijs is de zorg voor een **verticale samenhang**. Dit wil zeggen dat leerlingen, jongeren en hun ouders begeleid moeten worden in de schoolloopbaan. Vanuit deze optiek wordt meer en meer geopteerd voor een ontwikkelingsgerichte benadering waarbij de overgangen tussen basis en secundair onderwijs 1ste graad, tussen de verschillende graden in het secundair onderwijs en tussen secundair en hoger onderwijs meer aandacht krijgen. De school kan daarbij doelstellingen en concrete acties uitwerken die flexibele overgangen op deze sleutelmomenten, begeleiding van leerlingen op het vlak van **leren leren** en **zelfsturend leren** en ondersteuning van ouders en jongeren in het **keuzeprocess**, voor ogen hebben.

8.5 Leerlingen- en ouderparticipatie

Leerlingenparticipatie biedt de school de mogelijkheid communicatie tussen leerlingen en volwassenen te realiseren. Hierbij is het belangrijk dat leerkrachten de leerlingen als volwaardige partners respecteren. Dit is bovendien een oefening in verantwoord burgerschap.

Als jongeren echt participeren op school wordt het leerproces intenser. Leerlingen die het gevoel hebben dat ze zelf school maken en iets kunnen realiseren tonen meer respect. In die zin betekent participatie ook preventie van probleemgedrag.

Door ouderparticipatie wordt gestreefd naar een participatieve schoolcultuur, waarin ouders samen met alle betrokkenen in de school invulling geven aan hun rol binnen ontwikkeling en vorming. Samenwerken en zo gezamenlijk kansen creëren voor alle leerlingen is in deze optiek niet weg te denken. Door deze samenwerking verzekeren alle betrokkenen gezamenlijk de sociale ondersteuning van de leerlingen, zodat deze beter en zelfstandiger kunnen functioneren binnen de school en daarbuiten.

ALGEMEEN BESLUIT

GOK is geen geïsoleerd gegeven. Het leerplan biedt de mogelijkheid om de meeste doelstellingen te realiseren. Zowel met leerplandoelstellingen als met de didactische wenken kunnen linken gelegd worden naar de meeste thema's van de GOK-werking. Deze linken kunnen opgespoord worden via verwijzingen naar de vakoverschrijdende eindtermen en andere werkpunten. De verwijzingen gebeuren als volgt in hoofdstuk 6:

LER: preventie en remediëring, oriëntering bij instroom en uitstroom;

SOC: intercultureel onderwijs, taalvaardigheid, socio-emotionele ontwikkeling;

BUR: leerlingen- en ouderparticipatie;

ICO: intercultureel onderwijs, taalvaardigheid, socio-emotionele ontwikkeling;

TA.BE: taalbeleid, taalvaardigheid.

9 Taalbeleid

Naast de aandacht voor de vakinhoud is er **tijdens alle lessen** (AV en KV) ook aandacht voor de taal waarmee de vakinhoud wordt overgebracht en verwerkt: van taalgericht vakonderwijs worden alle leerlingen beter.

Bij taalgericht vakonderwijs luisteren leerlingen niet alleen, ze krijgen ook uiteenlopende tekstsoorten aangeboden: opdrachten, gebruiksaanwijzingen, teksten uit boeken, maar ook uit tijdschriften, van internetsites, mondeling of schriftelijk, geïllustreerd, audiovisueel, ... Bovendien voeren de leerlingen taken uit die hen helpen om verbanden te leggen tussen woorden en begrippen. Ze lezen en luisteren niet alleen, maar ze doen ook zoveel mogelijk. Ze komen zelf uitgebreid aan het woord.

9.1 Lessen en lesmateriaal taalgericht maken

In het algemeen kan men stellen dat een didactiek die de leerlingen activeert, aanzet tot taalproductie: gebruik werkvormen die de leerlingen aanzetten tot onderlinge interactie. Allerlei vormen van groepswork kan je terugvinden in de kolom didactische wenken bij het leerplan. Werk samen met de leerkracht Nederlands i.v.m. de aangeleerde lees- en luisterstrategieën: als leerlingen herkennen dat de aanpak in Nederlands ook vereist wordt bij de andere vakken, zullen deze leerstrategieën voor hen beter renderen (zie instructiekaarten 'lezen' en 'luisteren' in bijlage).

9.2 Enkele tips

- Leg moeilijke woorden en vaktermen uit: geef heldere definities, gebruik non-verbale middelen, geef synoniemen of tegengestelden (of laat ze geven), laat de betekenis van woorden raden (uit de context afleiden), laat informatie in een schema zetten, herhaal samen schooltaal (woorden zoals 'veronderstel', ...).
- Naast vaktaal moet je er ook op letten welke schooltaal de leerlingen moeten verwerven en oefenen: beschrijven, identificeren, classificeren, ordenen, definiëren, oorzaak en gevolg bepalen, een proces volgen en uitvoeren.
Bijvoorbeeld om een rangorde te bepalen moeten de leerlingen in begrippen 'groter, meer omvattend ...' kunnen denken en spreken. Voor het bepalen van oorzaak en gevolg moet een leerling 'als ...dan'-redeneringen kunnen uitvoeren.
- Bedenk een activiteit die uit een schema is af te leiden (tekstdelen bij het schema brengen, sleutelwoorden aanbrengen, schema verwoorden).
- Bedenk een activiteit waardoor leerlingen schema's leren onthouden en reproduceren. Laat leerlingen hierbij samenwerken en maak de opdracht toepasbaar in andere reële contexten.
- Laat leerlingen elkaar beoordelen, laat ze na de toets bespreken wat ze geleerd hebben, hoe ze dit aanpakten en hoe ze hun aanpak kunnen bijsturen.
- Bij groepswork moeten de leerlingen elk afzonderlijk een bijdrage leveren. Bij zo'n opdracht moeten ze gestimuleerd worden om de taal actief te gebruiken. Dit kan door elk groepslid een rol te geven met een eigen opdracht: gespreksleider, tijdbewaker, verslaggever, procesbewaker, materiaalmeester, ... tijdens het groepswork, bij de besluitvorming en bij de presentatie van de opdracht.

- Leer de leerlingen de leerstof in eigen woorden omzetten.
- Geef bij aanvang de structuur van de les op het bord weer, laat dit overzicht de hele les staan.
- Bekijk de structuur van het handboek (of de cursus) met de leerlingen bij aanvang van het schooljaar; duid aan hoe deze structuur hen kan helpen bij het leren.
- Bekijk de 'buitenkant' van teksten (lay-out, illustraties, ...), laat de betekenis ervan verwoorden.
- Laat de leerlingen actief met de schriftelijke leerstof bezig zijn: laat samenvatten, in een schema zetten.
- Maak leerlingen duidelijk wat er bij een vraag (bv. op een toets) van hen verwacht wordt: beschrijven, ordenen, verbanden leggen, oordeel weergeven, ...

10 Evaluatie

Een belangrijk maar moeilijk element in het onderwijsproces is het evalueren. Wat evalueren we? Hoe evalueren we? Weten de leerlingen dat?

Evalueren heeft zowel een productgericht als een procesmatig karakter. Niet alleen het resultaat dat door de leerling wordt bereikt, maar ook de weg daarheen is belangrijk.

Procesevaluatie wil bijdragen tot de evaluatie van het zelfstandig denken en handelen van leerlingen. Ze geeft aan leerkrachten de mogelijkheid om het leerproces van de leerlingen van dichtbij te volgen en indien nodig bij te sturen of te differentiëren.

Ze geeft aan ouders de kans om een reëel beeld te verkrijgen van de schoolse vorderingen van hun kinderen en hen eventueel te ondersteunen in hun leerproces.

Evaluatie bepaalt in grote mate hoe de leerlingen naar het vak zullen kijken, toetsing stuurt a.h.w. het 'leren leren'. Het is dus uitermate belangrijk dat leerlingen steeds de bedoeling van de les weten, er zelf een duidelijke structuur in zien en dat ze vooral weten wat en hoe er getoetst zal worden.

10.1 Het goed functioneren van evaluatie wordt gekenmerkt door volgende eigenschappen

Planmatigheid:

de leerlingen en hun ouders weten op welk moment er wordt geëvalueerd; dit betekent niet dat elk evaluatiemoment moet worden aangekondigd: men kan onverwachts bepaalde zaken toetsen, mits iedereen weet dat zoiets tot de mogelijkheden behoort.

Voorspelbaarheid:

(het zgn. "Test as you teach"-principe): de leerlingen hebben een zicht op de manier waarop wordt geëvalueerd en dit zowel voor dagelijks werk als voor de proefwerken. De opdrachten komen overeen met de doelstellingen en de onderwijsmethode. Verrassingen zijn slechts zinvol, indien ze als stimulans overkomen.

Efficiëntie:

evalueren is een noodzakelijk deel van het didactisch proces, maar geen doel op zich. Evaluatie moet gezien worden als een middel om de leerlingen beter te begeleiden bij hun studies en geeft de mogelijkheid tot een meer geïndividualiseerde begeleiding. Het evaluatiebeleid van de school richt zich op de responsabilisering van de leerlingen.

Snelle verwerking:

Om te kunnen remediëren hebben leraar en leerlingen binnen de kortste tijd de resultaten in handen.

Validiteit:

evaluatie levert zo objectief en volledig mogelijke gegevens over de vorderingen van elke leerling. De diversiteit van het aangeleerde komt aan bod voor de verschillende onderdelen van elk vak worden geëvalueerd.

Relevantie:

enkel persoonlijk werk wordt beoordeeld;
het belang van de quoterings van taken dient afgewogen te worden t.a.v. de totale evaluatie;
groepswork dient regelmatig te worden opgevolgd door de leraar om te controleren of ieder lid van de groep een bijdrage levert.

Diversificatie:

niet enkel het cognitieve wordt geëvalueerd, ook vaardigheden en vakattitudes komen in aanmerking. Dit moet niet noodzakelijk via een cijfer, het kan ook in woorden vermeld worden; belangrijk is het feit dat er degelijke afspraken gelden.
Voor het rapportcijfer wordt gesteund op verscheidene resultaten van evaluatie. Een rapportcijfer is niet uitsluitend het rekenkundig gemiddelde van presentatiecijfers.

Er is een systematische progressie in de opbouw van kennis, inzicht, vaardigheden en vakattitudes.

Objectiviteit:

als evaluatie planmatig, voorspelbaar, efficiënt, valide, relevant en gediversifieerd is, kan men stellen dat de leerkrachten en de school de objectiviteit bij het evalueren maximaal benaderen en dat ze streven naar een optimale professionaliteit.

10.2 De invloed van permanente evaluatie (of procesevaluatie) op het leren van de leerlingen

Een rendabel leerproces hangt af van de gerichtheid op het einddoel en de concrete evaluatieopdrachten die daaraan verbonden zijn, m.a.w. het einddoel gebruiken om het didactisch proces tot een goed einde te brengen.

Een doordachte evaluatie van het proces:

- is een weergave van de mate waarin doelstellingen bereikt zijn;
- toont aan iedere betrokken leerkracht hoe elke leerling evolueert;
- schept ruimte voor bijsturing, remediëring en differentiatie;
- betreft de leerlingen bij de evaluatie van het eigen leerproces;
- motiveert leerlingen voor de bijsturing van het eigen leerproces;
- evalueert niet enkel op opgedane kennis maar ook het proces dat nodig was om inzichten, vaardigheden en attitudes te bereiken.

10.3 Een doordachte evaluatie is gebaseerd op het samenspel van verschillende factoren.

Beoordelen vanuit doelstellingen

Wanneer men beoordeelt vanuit doelstellingen, is de beoordelvingsvraag niet: 'Welk cijfer of welk percentage behaalt de leerling op de toets?' maar wel: 'Wat kent of kan de leerling? Beheerst de leerling op voldoende wijze de leerdoelen?'

Hierbij wordt nagegaan in welke mate de leerling de vooropgestelde leerdoelen heeft bereikt. Dit is maar mogelijk als de leerdoelen vooraf duidelijk, concreet en specifiek omschreven zijn.

Het geeft de leerkracht ook de mogelijkheid om voor zichzelf na te gaan in welke mate hij/zij de leerdoelen heeft helpen bereiken. Hij/zij kan zo informatie bekomen over de kwaliteit van het didactisch proces in de klas.

Vorderingsgerichte evaluatie

Een vorderingsgerichte evaluatie onderzoekt in welke mate de leerling vorderingen heeft gemaakt t.o.v. zijn prestaties op een vroeger tijdstip.

De leerling krijgt een beeld van de eigen progressie.

De leerkracht krijgt informatie over de vorderingen van de leerlingen en aanwijzingen waar er eventueel moet bijgestuurd of gemedieerd worden.

Een goed uitgebalanceerd vorderingsplan is een bruikbaar instrument op de begeleidende klassenraad en is een duidelijke weergave van het kennen en kunnen van leerlingen.

10.4 Permanent evalueren betekent:

Evalueren van vaardigheden en attitudes

Vaardigheden kan men beschouwen als welbepaalde methodes, strategieën, werkwijzen, procédés die men gebruikt om probleemstellingen (taken of opdrachten) op te lossen.

- Algemene vaardigheden zoals experimenteren, observeren, beoordelen, controleren, plannen, ... zijn vaardigheden die ook in andere vakken voorkomen en dus vakoverschrijdend zijn.
- Vakvaardigheden zoals basisprincipes uitvoeren, planning uitvoeren, technieken toepassen, ... zijn vaardigheden die meer specifiek zijn voor het vak en dus meer vakgebonden.

Attitudes zijn algemene sociale houdingen, het kunnen ook beroepshoudingen of houdingen eigen aan een vak zijn. Het evalueren van attitudes is gevoelige materie. Nochtans moet het voor de leerlingen duidelijk zijn dat zij op vakgebonden attitudes kunnen/zullen geëvalueerd worden. Deze attitudes staan in leerplan vermeld en kunnen te maken hebben met bv. stiptheid, zorg, luisterbereidheid, inzet, kunnen samenwerken, tegen een deadline kunnen werken.

Ook hier geldt het principe van de voorspelbaarheid voor de leerlingen. Zij moeten vooraf weten welke vaardigheden en attitudes voor evaluatie in aanmerking zullen komen.

Permanent evalueren betekent ook:

- observeren;
- feedback geven;
- een goede relatie tussen de leerkracht en de leerling bewerken;
- differentiëren;
- remediëren;
- doelgerichte vragen stellen;
- meten, beoordelen, beslissen;
- rapporteren;
- teamoverleg;
- efficiënt klassenraad houden.

10.5 Permanent evalueren kan verwerkt worden in een document dat tegelijkertijd bruikbaar is:

- voor de begeleidende klassenraad;
- voor de delibererende klassenraad;
- als bewijs van permanente evaluatie wanneer geen proefwerken worden ingericht;
- om de resultaten van de GIP (GP) te beoordelen;
- om de beginsituatie van de leerling te bepalen;
- om de leerlingen te betrekken in hun eigen evaluatie (zelfevaluatie);
- om preventief te werken met leerlingen;
- om remediërend te werken met leerlingen;
- voor de rapportering naar de ouders;
- om de evolutie en resultaten weer te geven van de leerlingbegeleiding;
- als puntenboek.

11 Leermiddelen

Algemene normen:

- aangepast lokaal
- voldoende opbergkasten
- voldoende verlichting/verluchting
- stromend water
- stopcontacten met aarding

Algemeen didactisch materieel:

- videoapparatuur en TV
- PC en internetaansluiting

Minimale materiële vereisten voor het vak Verzorging

Meubilair:

bed (volwassene en kind);
nachtkastje
luiertafel en kinderbad
patiëntenzetel;
verzorgingswagen
rolstoel
linnenmand

Oefenpoppen:

type volwassene
type baby

Verzorgingsmaterieel:

toiletbenodigdheden (volwassene en kind)
sanitair materieel
personenweegschaal

Linnen voor volwassene en kind:

bed
persoonlijke kledij
verzorgingslinnen

Eetgerief voor volwassene en kind.

Bedbenodigdheden volwassene en kind.

Verzorgingsproducten.

EHBO-materieel en-materiaal.

Minimale materiële vereisten voor het vak Toegepaste Wetenschappen

Laboratorium.

Een laboratorium dat uitgerust is met de nodige accommodatie om demonstratie- en leerlingenproeven op een veilige manier te kunnen laten verlopen;

Didactisch materieel.

Het nodige didactisch materieel om de te behandelen leerstof daadwerkelijk via experimenten te kunnen aanbrengen en om de leerlingen eventueel zinvolle leerlingenproeven te kunnen laten uitvoeren

warmtebron
glaswerk (bekers, erlenmeyer, proefbuizen, ...
kurken
chemische producten in functie van het leerplan
moleculenmodellen
periodiek systeem
veiligheidsset: bril, handschoenen, deken, verbandkist
anatomische platen
anatomische modellen
microscopen
dissectiematerieel
microscopische preparaten
thermometers
snoeren
schakelaars
voltmeters
ampèremeters
elektroscopen
schuifweerstand
weerstandsdraden
wrijfstaven
lampjes
batterijen
condensatoren
Pb, Al, Cu en C elektroden
wikkelingen met ijzeren kernen
staaf- en hoefijzermagneten
elektriseermachine
golfmachine
veren

De nodige ICT-apparatuur en software als ondersteuning voor het lesgebeuren.

12 Bibliografie

TV Opvoedkunde

- ADRIAENSSENS, P.,
Opvoeden is een groeiproces. Wegwijzer voor vaders en moeders
Lannoo, Tielt, 1997
- ADRIAENSSENS, P.,
Van hieraf mag je gaan. Over het opvoeden van tieners
Lannoo, Tielt, 2000
- ANTONS, K.,
Groepsdynamica in de praktijk
Samson, Alphen a/d Rijn, 1990
- BAARTMAN, H.E.M.
Opvoeden kan zeer doen. Over de oorzaken van kindermishandeling
SWP, Amsterdam, 1996
- BILO, R., VOORHOEVE, H.,
Kind in ontwikkeling
Tijdstroom, Lochem, 1990
- BRANDS, M.,
Pedagogiek en psychologie voor SPW. Deel I: Agogiek
Spruyt, Van Mantgem, 1995
- COMPERNOLLE, T.,
Alles went, ook een adolescent. Wegwijzer bij het opvoeden van jongeren
Lannoo, Tielt, 1999
- CRAEYNEST, P.,
De levensloop van de mens. Inleiding in de ontwikkelingspsychologie
Leuven, Acco, 1995
- CUVELIER, F.,
De stad van axen. Gids bij menselijke relaties
Antwerpen/Amsterdam, De Nederlandsche Boekhandel, 1983
- CUYVERS, G.,
Gedrag als menselijke ervaring
Leuven, Wolters, 1995
- CUYVERS, G.,
Inleiding tot de psychologie
Wolters, Leuven, 1995
- DE BLOCK, A., e.a.,
Inleiding tot de algemene didactiek
Standaard educatieve uitgeverij, 1986

- DE LAENDER, J.,
Algemene psychologie. Een analyse van het gedragsproces
 Leuven, Acco, 1995
- DELFOS, M., VISSCHER, N.,
Vreemd gedrag. Afwijkend gedrag bij jongeren en kinderen in 16 thema's
 SWP, Amsterdam, 2001
- DE MAN, L., e.a.,
Psychologie – deel 1
 De Sikkel, 1998
- DE MEY, W., MOENS, E., e.a.,
Preventie van antisociaal gedrag: starten bij de (pre-)conceptie?
 V.B.J.K., Gent, 2000
- DIDDEN, R., DEMOOR, J., e.a.,
Gedragsproblemen bij jonge gehandicapte kinderen
 SWP, Amsterdam, 1998
- DIEKMAN, J.R.,
Wat wil je daarmee zeggen? Over effectief communiceren
 Intro, Nijkerk, 1993
- DRIESSEN, L.,
Straffen? Een boek voor ouders en andere opvoeders
 Garant, Leuven, 1996
- EBSKAMP, J., KROON, H.,
Ethisch leren denken
 Nijkerk, Intro, 1993
- EISENBACH, M.,
Psychologie in het werk met oudere mensen
 Van Loghum, 1981
- ENGELN-SNATERSE, T., KOHNSTAMM, R.,
Kinder- en jeugdpsychologie
 Trends, Reeks: Psychologie en praktijk, Lisse, Swets en Zeitlinger, 1997
- ERDTSIECK, G.,
Psychologie voor het MBO
 Nelissen, Baarn, 1995
- FELIUS-TACKEN, R.,
Kinderen in het ziekenhuis
Boom, Meppel, Amsterdam, 1991
- FREIBERG, S.,
De magische wereld van het kind
 Unieboek, Houten, 1988

GABELER, J., WEEDA, W., e.a.,

Kinderen zijn zichzelf. Werken met kinderen volgens Thomas Gordon
SWP, Amsterdam, 1999

GORDON, T.,

Beter omgaan met kinderen. De nieuwe manier van samenwerken op school en thuis
Amsterdam, Elsevier, 1982

GORDON, T.,

Opvoeden tot zelfdiscipline. Nieuwe manieren voor ouders en leerkrachten om zelfbeheersing, zelfwaardering en zelfvertrouwen bij kinderen te bevorderen
Tirion, Baarn, 1989

GROOTHUIS, R.,

Training sociale vaardigheden
Utrecht, Lemma, 1995

HOLZHAUER, F.F.O., VAN MINDEN, J.J.R.,

Psychologie. Theorie en praktijk
Stenfert Kroese, 1999

HUSMAN, M., BAKKER, I.,

Positief omgaan met kinderen. Praktijkboek voor ouders met andere opvoeders
Van Gorcum, Assen, 1997

JANSEN, H.,

Als kinderen niet luisteren. Een werkboek voor ouders
Meppel, Boom, 1994

JANSSEN, H.,

Als praten bij je werk hoort. Gespreksvaardigheden voor hulp- en dienstverleners
Boom, Amsterdam, 1999

JANSSEN, H.,

Kinderen vragen om duidelijkheid
Meppel, Boom, 1989

JANSSEN, H.,

Omgangskunde in het verpleeghuis, Deel 1: Agogiek
Rijswijk, Nijgh & Van Ditmar, 1994

KEIRSE, M.,

Psychosociale aspecten van patiëntenzorg
Leuven, Acco, 1987

KIJNE, M.,

Ik ben waarschijnlijk groot. Werken met kinderen volgens Célestin Freinet
SWP, Amsterdam, 2000

KOHNSTAMM, R.,

Kleine ontwikkelingspsychologie. I. Het jonge kind
Bohn Stafleu Van Loghum, Houten/Diegem, 1987

KOHNSTAMM, R.,
Kleine ontwikkelingspsychologie. II. De schoolleeftijd
Bohn Stafleu Van Loghum, Houten/Diegem, 1992

KOHNSTAMM, R.,
Kleine ontwikkelingspsychologie. III. De adolescentie
Bohn Stafleu Van Loghum, Houten/Diegem, 1997

KOK, J.,
Effectief opvoeden
Garant, Leuven, 2000

MEYKENS, S., CLUCKERS, G.,
Kindertekeningen in ontwikkelingspsychologisch en diagnostisch perspectief
Acco, Leuven, 2000

MIETZEL, G.,
Wegwijs in psychologie. Psychologie voor de praktijk
Thieme, Zutphen, 1987

OOMKENS, F.,
Handboek voor gespreksttraining
Meppel, Boom, 1984

ROEDIGER, e.a.,
Psychologie. Een inleiding
Academia Press, 1996

SCHEPENS, A.,
Leren in kindercentra (verschillende delen):
deel 1: De individuele ontwikkeling van het kind
deel 2: De lichamelijke verzorging
deel 3: Observatie en rapportage
Nijgh & van Ditmar Educatief

SCHOUTEN, J.,
Ik ben d'r ook nog, Handleiding voor assertiviteitstraining
Meppel, Boom/Amsterdam, 1986

SCHUTTER, J.,
Met elkaar. Omgangskunde voor het middelbaar beroepsonderwijs
Thieme, Zutphen, 1987

SCHUTTER, J.,
Omgaan met elkaar
Thieme & Cie BV, Enschede

SMITH, H.,
Observeren en rapporteren
Nelissen, Enschede, 1995

SMITH, M.,
Als ik nee zeg, voel ik mij schuldig
Ambo, Baarn, 2000

SOCIALE KAART,
Kluwer – Van Loghum Slaterus, bijgewerkte editie, 1999 met cd-rom

SOCIALE LANDKAART,
Informatiewijzer. Federale en Vlaamse Voorzieningen
Vanden Broele, Brugge, 2000

SOLTHER, A.,
Baby's weten wat ze willen
De Toorts, 1991

SPIESSCHAERT, F.,
Lettertjes in de soep. Kinderrechten en preventie
Garant, 1997

STEMERDING, A.H.S.,
Vergadertechniek en groepsgesprek
Samson, Alphen a/d Rijn, 1987

TIMMERS-HUIGENS, D.,
Opvoeden praktisch bekeken
Van Loghum Saterus

TRAAS, M.,
Opvoeding in verandering. Een veranderende maatschappij en de opvoeding van jongeren
Intro, Nijkerk, 1986

Traject van Nijgh & Van Ditmar Educatief (serie):

ABRAHAMSE, C.A., *Praktijkboek lichamelijk verzorgende werkzaamheden* 90 236 2742 3

ABRAHAMSE, C.A., VAN DEURSEN, G.J.M., *Lichamelijke verzorging 1-* 90 236 2445 9

ABRAHAMSE, C.A., VAN DEURSEN, G.J.M., *Lichamelijke verzorging 2 –* 90 236 2449 1

BEMELMANS, H.A.M., TALSMA, A., *Communicatieve vaardigheden* 90 236 2599 4

SPOLER, R.H.M., *Sociaal-agogische vaardigheden* 90 236 24556

VAN DEURSEN, G.J.M., *Anatomie en fysiologie* 90 236 2433 5

VAN DEURSEN, G.J.M., *Gezondheidskunde VZ 190* 236 2448 3

VAN DEURSEN, G.J.M., *Gezondheidskunde VZ 290* 236 2555 2

VERHOEF, A.C., m.m.v. VAN DEURSEN, G.J.M., ABRAHAMSE, C.A., *Gezondheidskunde*
SPW 90 236 245 3

VERHOEF, A.C., *Ontwikkeling en opvoeding* 90 236 2456 4

VERHOEF, A.C., VISSER, L., *Omgangskunde 1* 90 236 2440 8

VERHOEF, A.C., VISSER, L., *Omgangskunde 2* 90 236 2441 6

UITTENBOGAARD, B.P., BUITENHUIS, M., e.a.,

Stap voor stap. Een stappenplan om ouders met jonge kinderen te begeleiden bij opvoedingsvragen

SWP, Amsterdam, 2000

VAN BESOUW, L.,
Samen werken, samen leren. Werkboek sociale vaardigheden, theorie en oefeningen
Nelissen, Baarn, 1993

- VAN CRAEN, W.,
Omgaan met anderen, een communicatiekunst
 Acco, Leuven, 1997
- VANDENBROEK, M.,
De blik van yeti. Over het opvoeden van jonge kinderen tot zelfbewustzijn en verbondenheid
 SWP, Amsterdam, 1999
- VANDEREYCKEN, W., e;a.,
Handboek psychopathologie – deel 2
 Bohn Stafleu van Loghum, 1991
- VAN DER HEIJDEN, T., RUTGERS, H.,
Werken met kinderen volgens Alice Miller en Eric Berne
 SWP, Amsterdam, 2000
- VAN DER HILST, K.,
Psychologie voor beroepsopleidingen.
Deel 1: Stromingen en benaderingen
Deel 2: Basisvakken en thema's
Deel 3: Begeleiden en helpen
 PM Reeks Nelissen, 1991
- VAN DER PLOEG, J.,
Had me dat eerder verteld; opvoedkundige antwoorden op veel voorkomende problemen
 SWP, Amsterdam, 1998
- VAN IERSEL, J.,
Veranderen. Leer- en oefenboek omgangskunde
 De Tijdstroom, 1987
- VAN KEULEN, A.,
Poppen zoals wij. Opvoeden zonder vooroordelen
 SWP, Amsterdam, 2001
- VAN LONDON, A.,
Vaardigheden voor ouders
 Swerts & Zeitlinger, 1990
- VAN MEER, K., VAN NEIJENHOF, J.,
Elementaire sociale vaardigheden
 Rijksuniversiteit Limburg, Transferpunt Vaardigheidsonderwijs, 1994
- VAN SPRANG, A.,
Pedagogiek voor het MBO, basisleerboek
 Nelissen, Baarn, 1995
- VAN SPRANG, A.,
Orthopedagogiek. Een eerste oriëntatie
 Nelissen, Baarn, 2000
- VERHOEF, VISSER,
Traject. Omgangskunde –reeks
 Nijgh & Van Ditmar, Rijswijk

VERHOFSTADT-DENEVE, L., e.a.,
Handboek voor Ontwikkelingspsychologie
Bohn Stafleu Van Loghum, 1991

VERHULST, F.C.,
De ontwikkeling van het kind
Koninklijke Van Gorcum, Assen, 1991

VERMEULEN, P.,
Communicatie is de kunst om verkeerd te begrijpen
VDA, Gent, 1999

WALL, P.,
Pijn. Weten en voelen
SWP, Amsterdam, 2001

WEG, F.,
Omgaan met probleemgedrag van verstandelijk gehandicapten
Nelissen, Enschede

Tijdschriften

INTERNATIONAL JOURNAL OF CHILD & FAMILY WELFARE
Tijdschrift voor jongeren

KLASSE, Maandblad voor onderwijs in Vlaanderen
Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap departement onderwijs, Brussel

SPH, Tijdschrift voor Sociaal Pedagogische Hulpverlening

TGV, Tijdschrift Gezondheidsvoorlichting

TRIANGEL, MBO-tijdschrift voor Sociaal Pedagogisch Werk (SPW) en Sociaal Cultureel Werk (SCW)

WELISWAAR, Welzijnsmagazine voor Vlaanderen

Nuttige adressen

Het centrum voor leerlingenbegeleiding: een nieuwe aanpak
Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 1999

www.ond.vlaanderen.be/clb
www.jeugdhulp.vlaanderen.be

Kinder- en jongerentelefoon
vzw Kinder- en jongerentelefoon
www.kindengezin.be/kjt/

Seksueel misbruik. Vertrouwenscentra Kindermishandeling

www.kindengezin.be

of via Ministerie van Justitie

Twee jaar jo-lijn. Een luisterlijn van de B/B.
Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 1999

Vlaamse Vereniging voor Geestelijke Gezondheidszorg
Tenderstraat 14
9000 Gent
vvgg@x54all.be

Brochures:

Onderwijs in Vlaanderen. Een brede kijk op het Vlaamse onderwijslandschap
Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2001

www.ond.vlaanderen.be/publicaties

Vlaams Fonds: werking, takenverdeling, inschrijvingsprocedure

Vlaams Fonds: Een collega met een handicap, ook in uw bedrijf

Beleidsplan VFSIPH 1197-2000

www.vlafo.be

Welzijn Volksgezondheid. Cultuur in Beeld.

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap

www.wvc.Vlaanderen.be

Toegepaste Wetenschappen

Toegepaste biologie

BASTIAANSEN, C.A.,

De mens: bouw en functies van het lichaam

Bohn Stafleu Van Loghum, 1995

COELHO, M.B.,

Zakwoordenboek der geneeskunde

Standaard, Antwerpen, 1997

COKELAERE, M.,

Functionele anatomie van de mens I en II

Aurelia Books, Gent, 1998

DECONINCK, W., VANHAVERBEKE, L.,

De levende materie

Pelckmans, Kapellen, 1989

DE JONG, J.T.E., e.a.,
Interne geneeskunde
Bohn Stafleu Van Loghum, Houten/Antwerpen, 1991

DELBAERE, M., DUBOIS, D.,
Leven in evolutie
Standaard Educatieve Uitgeverij, Antwerpen

DELEU, P.,
Het menselijk lichaam
Standaard, Antwerpen, 1995

DE SCHUTTER, P., e.a.,
Bioskoop, 3, 5, 6
Pelckmans, 1994-1999

GREGOIRE, L.,
Inleiding tot de anatomie/fysiologie van de mens
Spruyt, Van Martgem & De Poes BV, Leiden, 1997

KIRCHMANN, L.-L., e.a.,
Anatomie en fysiologie
De Tijdstroom, Lochem, 2001

ROOSWINKEL-KREUTZER,
Biologie van de mens
Wolters-Noordhoff, Groningen, 1984

SUSANNE, C.,
Menselijke genetica
De Sikkel, Malle, 1987

VERSCHUUREN, G.M.N., e.a.,
Grondslagen van de biologie, deel 1 Cellen, deel 2 Organismen, deel 3 Populaties
Stenfert Kroese, Leiden/Antwerpen, 1990

WIELSON, E.O.,
The Diversity of Life
Penguin Service

Gezien de uiterst snelle evolutie binnen het computergebeuren, zowel wat betreft de hardware als de software, is het weinig zinvol om veel titels op te geven van boeken en handleidingen daar deze binnen een paar maanden reeds achterhaald zijn.

Het is echter wel een feit dat de fabrikanten van hardware en software duidelijke handleidingen bijleveren die didactisch bruikbaar zijn. Bij de meeste programma's zitten leerpakketten die van een beginsituatie uitgaan tot en met handleidingen voor gevorderden.

In de gespecialiseerde boekhandel zijn ook handboeken en leerpakketten te verkrijgen voor specifieke programma's, op cd of op diskette.

Toegepaste chemie

ANDRIES, W., e.a.,

Chemie Actief (reeks)

Pelckmans, Kapellen

DE VROEY, J.C.,

Explosief (reeks)

De Sikkel, Malle

LAMBERS, P., e.a.,

Chemie (reeks)

Pelckmans, Kapellen

PUT, J., e.a.,

Chemie in-zicht

Wolters

BRUGGEMANS, G., DE VROEY, VAN DE WEERDT,

Chemie in contexten 2

De Sikkel

BRUGGEMANS, G., DE VROEY, VAN DE WEERDT,

Toegepaste chemie

De Sikkel

BRUGGEMANS, G., HERZOG, DE BOECK,

Fundamentele begrippen van algemene chemie

BRUGGEMANS, G., HERZOG, DE BOECK,

Organische chemie

BRUGGEMANS, G., HERZOG, DE BOECK,

De chemische reactie

Chemie actief : Thema 4

DNB Pelckmans

Chemie-eenheid

Standaard Educatieve Uitgeverij

Chemiekaarten

Kluwer edit., Zaventem

DEWEGHE, MORTIER,
Eten – Meten – Weten
KVCV – Voeding, Leuven

HANOT,
Periodiek Systeem van de Elementen
De Sikkel

LEENE,
Het chemisch practicum, een laboratoriumhandboek
Nib, 1995

PUT, J.,
Chemie in-zicht: organische chemie
Wolters Plantijn

SMET, F. dr., LAMBERS, P.,
Biochemie
Bohn, 1996

VAN DE WEERDT,
Chemie en voeding
De Sikkel

VAN DE WEERDT,
Tabellenboekje voor Chemie,
De Sikkel

VAN DE WEERDT,
Explosief
De Sikkel

Tijdschriften

CHEMIE MAGAZINE
Koninklijke Vlaamse Chemie Vereniging, Leuven

EOS

JIJ EN CHEMIE
Publ. van de Federatie van de Chemische Nijverheid van België

NATUUR EN TECHNIEK

TESTAANKOOP

VELEWE
Tijdschrift van de vereniging van leraars in de wetenschappen

Toegepaste fysica

BIJKER, W.E., KORTLAND, J., DE WEVER, A.J.,

Exact Natuurkunde 3

Meulenhoff Educatief, Amsterdam, 1989

DE CLIPPELEIR, K., FRANS, K., HOFKENS, R., OPDEWEEGH, J.,

Focus op de fysica. Elektromagnetisme. Elektrische centrales

Wolters, Leuven, 1989

DEPOVER, A., HERREMAN, W., PERSOONE, N., VANDEKERCKHOVE, A.,

Fysica Vandaag

Pelckmans, kapellen, 1992

DE VALCK, L., GANTOIS, J.M., JESPERS, M., PEETERS, F.,

Pulsar 2

Novum, Deurne, 1991

FAST, J.D.,

Energie uit atoomkernen

Uitgave van Natuur en techniek

MACAULAY, D.,

Over de werking van de kurketrekker en andere machines

Vertaling door Van Holkema en Warendorf

PERGOOT, J., THYS, L., VAN DERSTAPPEN, E.,

Natuurkunde 3

De Garve, Brugge, 1985

VEKENS,

Installatiepraktijk voor de elektriciens – deel I en II

Standaard, Antwerpen, 1992

WALKER, J.,

The flying Circus of Physics with Answers

John Wiley en Sons

Encarta Encyclopedie

Gezien de uiterst snelle evolutie binnen het computergebeuren, zowel wat betreft de hardware als de software, is het weinig zinvol om veel titels op te geven van boeken en handleidingen daar deze binnen een paar maanden reeds achterhaald zijn.

Het is echter wel een feit dat de fabrikanten van hardware en software duidelijke handleidingen bijleveren die didactisch bruikbaar zijn. Bij de meeste programma's zitten leerpakketten die van een beginsituatie uitgaan tot en met handleidingen voor gevorderden.

In de gespecialiseerde boekhandel zijn ook handboeken en leerpakketten te verkrijgen voor specifieke programma's, op cd of op diskette.

Tijdschriften

ARCHIMEDES

EOS

Nelelaan 14
2900 Schoten
Tel. 03-680 24 80
Fax. 03-680 25 64

MENS EN WETENSCHAP

Uitgeverij Aarde en Kosmos
Gesloten Stad 28
3823 DP Amersfoort
Tel. 0031-33 4566359
info@mens.wetenschap.demon.nl

NATUUR EN TECHNIEK

Postbus 256
1110 AG Diemen
Tel. 0031-20 5310 980
redactie@natutech.nl

Tel. 02-741 31 11
Fax. 02-734 93 51
e-mail: info@vrt.be
www.vrt.be

TV Verzorging + PV Praktijk Verzorging (stages) Opvoedkunde/Verzorging

AFINK, G., e.a.,
Vaardigheden basiszorg
Bohn – Stafleu, Van Loghum, Diegem, 1997

Algemeen reglement voor de Arbeidsbescherming. Codex over het welzijn op het werk
Commissariaat-generaal voor de bevordering van de arbeid, Brussel, 9de druk

BELGISCHE RODE KRUIS,
Handboek voor helpers, D/1984/0665/12
Vlaamse Gemeenschap, Dienst Leergangen, Vleurgatstesteeuweg 98, 1050 Brussel, 1992

BILLIAU, A.,
Algemene begrippen over bacteriën, sterilisatie, desinfectie en asepsie
Acco, Leuven, 1991

BILLIAU, A.,
Vaccins tegen virusziekten
Acco, Leuven, 1992

BISSCHOP, M., COMPERNOLLE, T.,
Je kind kan het zelf
Elsevier, Amsterdam, 1981

BONTE, M., VOORDOUW, A.C.,
Verantwoorde voedingszorg. Leerboek voor verpleegkundigen
Lemma, Utrecht, 1994

Cahiers Ouderenzorg
Verschillende delen; mogelijkheid om zich te abonneren
Kluwer Editoriaal, Diegem

CASSELMAN, J., e.a.,
Jongeren en drugs, andere dan drugs
Van Loghum Slaterus, 1984

BELGISCHE RODE KRUIS,
Gezondheidsopvoeding voor onderwijzend personeel en ouders
Belgische Rode Kruis, Brussel, 1979

Complete gids voor jonge ouders. Alles over zwangerschap, bevalling, verzorging en opvoeding
Uitgeverij Lannoo, Tielt, 1999

DE CUYPER, C.,
Plichtenleer
Aurelia Paramedica, St. Martens-Latem, 1980

DE JONE, J.,
Gezondheidskunde
Bohn – Staflen, Van Loghum, Diegem, 1997

DESMYTER, J. e.a.,
Menselijke parasitologie en mycologie
Acco, Leuven, 1995

DITO, J.C., STAVAST, T., ZWART, D.,
Basiszorg
Bohn – Staflen, Van Loghum, Diegem, 1997

DOOGHE, G., e.a.,
Verantwoordelijkheid voor eigen gezondheid
Centrum voor bevolkings- en gezinsstudiën, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 1984

DUTS, S., e.a.,
Algemene hygiëne, deel 1
Acco, Leuven, 1996

EYSSEN, H., BILLIAU, A.,
Medische microbiologie
deel 2: Antibiotica
deel 3: Immunologie
Acco, Leuven, 1992

GORDON TH.,
Luisteren naar kinderen
Tirion, Baarn, 1998, 20ste druk

Handigids

Ministerie van Sociale Zaken, Volksgezondheid en Leefmilieu, Dienst Gehandicaptenbeleid

HATTINGA VERSCHUERE, J.C.M.,
Algemene zorgkunde
De Tijdstroom, Poperinge, 1981

HATTINGA VERSCHUERE, J.C.M.,
Het verschijnsel zorg
De Tijdstroom, Poperinge, 1981

HEYES, M.,
'101 succesvolle tips voor gezond leven', *Kosmos*, Z&K Uitgevers, Utrecht/Antwerpen, 1996

Je bent wat je eet, 't is maar dat je het weet
Cd-rom, Transposia, Gent, 2000

JUCHLI, L.,
Leerboek voor Verpleegkunde 1, Basisverpleegkunde
Bohn, Scheltema en Holkema, Utrecht, 1989

KERCKHOFS, M., LAGROU, G., MARESCAUX, J., WIJNANTS, M.,
Hygiënische verzorging, deel 1 – deel 2
Acco, Leuven, 1994

KLAASSEN, E.J.,
Slaapstoornissen: van slapeloosheid naar gezonde slaap
Immerc, BV, Wormer

KREUTZER, P.J.M.,
Gezondheid en ziekte
Wolters-Noordhoff, Groningen, 1982

LAMMERTIJN, F.,
Vrijwilligerwerk in de welzijns- en gezondheidssector
Vlaamse Gemeenschap, Brussel, 1994

LEACH, P.,
Baby en kind. Het volledige en praktische handboek voor de verzorging van kinderen
Kosmos Z & K, Utrecht, 1998

LEMMENS, C.,
Gezondheid en ziekte
Kavanah, 1996

MERTENS, J.,
Welzijnsgids en sociale kaart van Vlaanderen + Cd-rom
Van Loghum Slaterus, Deurne

MORREN, P.,
De rechten van de mens
v.z.w. Vereniging voor de Verenigde Naties
Garant, Leuven, 1999

NATIONALE KRUISVERENIGING/NEDERLANDS ASTMAFONDS?
Als het gaat om CARA
Acco, Leuven, 1990

Provinciaal Veiligheidsinstituut
Welzijn op het Werk
1999

Provincie Oost-Vlaanderen
Oost-Vlaamse voorzieningen voor Personen met een Handicap
2000

RENAER, Prof. dr. M.,
Geneeskundige deontologie
Acco, Leuven, 1978

Sociale Gids
SBB (Sociaal Secretariaat Belgische Boerenbond), Leuven, 1995

Sociale Kaart Gent
Welzijnsraad Gent in samenwerking met de Provinciale Welzijnscommissie Provincie Oost-Vlaanderen, 2001

Sociale kaart van Vlaanderen,
Ministerie van de Vlaamse gemeenschap, 1997

STOCKMAN,
Deontologie voor verpleegkundigen
Aurelia Paramedica, St. Martens-Latem, 1984

TE RIET, N.,
Zorgcategorieën
Bohn – Stafleu, Van Loghum, Diegem, 1998

VAN GIJN, M.,
Wegwijs in de gezondheid
Bohn Stafleu, Van Loghum, 1990

VAN KAATHOVEN, N.,
Voeding en diëten in de verzorging
SMD Educatieve uitgaven, Leiden, 1991

VAN KOEKENBERG, M.,
Het kind
Tweemaandelijks tijdschrift, Kind en gezin

VAN PARYS, L.,
Gezondheidsvoorlichting en –opvoeding voor de gezondheidswerker
Acco, Leuven, 1991

VBJK
Kind aan huis. Een handboek voor medewerkers kinderopvang

Veiligheid en hygiëne in de verzorgingsinstelling
Uitgegeven door Commissariaat-Generaal voor de bevordering van de arbeid, Brussel, 1983

VERHOEF, A.C. m.m.v. VAN DEURSEN, G.J.M. EN ABRAHAMSE, C.-A.,
Gezondheidskunde SPW
Traject van Nijgh & Van Ditmar Educatief

VISSER, A., e.a.,
Seksualiteit en relatievorming – anticonceptie in België
Acco, Leuven, 1991

VIOR,
Map i.v.m. leerlingenstages in het TSO en BSO
2000

VOORDOUW, A.C., BAUTE, M.,
Verantwoorde voedingszorg. Leerboek voor Verpleegkunde
Lemma, Utrecht, 1994

Welzijnsgids Vlaanderen
Welzijnsboekje – organisatie en instellingen, Kluwer 1999
Welzijnsboekje – wetgeving en toelichting, Kluwer 1999-2000

WILLEMSSEN, M., e.a.,
Gezondheidsbevordering in de arbeidsstudie, in: Gezondheidsvoorlichting en gedragverandering
Damoiseaux, V., e.a., Van Gorcum, Assen, 1991, pp.449-468

Tijdschriften

Natuur en techniek (maandelijks)

Cahier Biowetenschappen en maatschappij (driemaandelijks)

Goed gevoel

Fit en gezond

Brochures mutualiteiten

Folders

Werkmap + videoprogramma's

Jongeren en relaties

O.V.S.G. in samenwerking met C.V.P.O.
Aarlenstraat 53, bus 5
1040 Brussel

Thema's rond gezondheidsproblemen zoals tabak, voeding, verslaving, veiligheid (jan. 1992)

PROGES
Eendrachtstraat 56
1050 Brussel

Veiligheid, hygiëne en EHBO

Het ARAB (Algemeen Reglement voor Arbeidsbescherming)/CODEX voor het welzijn op het werk
Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid

Belliardstraat 53
1040 Brussel

ARAB/Codex voor het welzijn op het werk
cd-rom 'Preventie & Wetgeving'
AREI (Algemeen Reglement op Elektrische Installaties)
Uitgeverij UGA n.v., Kortrijk-Heule

Arbeidshygiëne
Vereniging van diensthoofden voor veiligheid en hygiëne van België
Kleine breemstraat 7 bus 4
3500 Hasselt

Belgisch Brandtijdschrift + Technische Dossiers
Nationale Vereniging voor Beveiliging tegen Brand
Louvain-La-Neuve

Diverse publicaties
Nationale Vereniging ter Voorkoming van Arbeidsongevallen
Brussel

Hygiëne-code
Kadercode voor de voedingsverzorging in instellingen in de gezondheidszorg en ouderenzorg
Den Haag, 1996, publicatie 410
Informatie- en voorlichtingsmateriaal
Vereniging voor Alcohol en andere Drugproblemen
Brussel
Vlaams Instituut voor Gezondheidspromotie, Brussel

Inspiratiehandboek voor een veilige, gezonde, toegankelijke en aantrekkelijk school
Vlaamse Onderwijsraad Afdeling TSO-BSO
Brussel, 1995

Praktijkboek eerste hulp
Het Belgisch Rode Kruis
Brussel

Provinciaal Veiligheidsinstituut
Welzijn op het werk 1999

Zakboekje voor de preventieadviseur
Veiligheidszakboekje
cd-rom 'Codex Arbeidsveiligheid'
cd-rom 'Milieucodex
cd-rom 'AREI CD (Algemeen Reglement op Elektrische Installaties)
Kluwer, Antwerpen

Veilig voedsel
Onderzoeks- en informatiecentrum van de VerbruikersOrganisaties (OIVO)
Brussel

Warenwetgeving
Die Keure, Brugge

Welzijn op het werk
D 1999/180/1 – uitgave 1999
Tijdschrift 'Doe het veilig'
Veiligheidscontrolelijsten
Provinciaal Veiligheidsinstituut, Antwerpen

Multi-media:

Gezien de uiterst snelle evolutie binnen het computergebeuren, zowel wat betreft de hardware als de software, is het weinig zinvol om veel titels op te geven van boeken en handleidingen daar deze binnen een paar maanden reeds achterhaald zijn.

Het is echter wel een feit dat de fabrikanten van hardware en software duidelijke handleidingen bijleveren die didactisch bruikbaar zijn. Bij de meeste programma's zitten leerpakketten die van een beginsituatie uitgaan tot en met handleidingen voor gevorderden.

In de gespecialiseerde boekhandel zijn ook handboeken en leerpakketten te verkrijgen voor specifieke programma's, op cd of op diskette.

Eerstehulplop. Een product van het Jeugd Rode Kruis (Tel. 02-344 19 18)
Vleurgatsesteenweg 98
1050 Brussel
In samenwerking met de Jongerenbeweging van de Socialistische Mutualiteiten

13 Bijkomende informatie

13.1 Algemeen

Pedagogische begeleidingsdienst OVSG
Ravensteingalerij 3 bus 7
1000 Brussel
tel.: 02 506 41 50
fax: 02 502 12 64
<http://www.ovsg.be>
e-mail: info@ovsg.be

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap
Departement Onderwijs
www.ond.vlaanderen.be

VLOR
Vlaamse Onderwijsraad
Leuvenseplein 4
1000 Brussel
tel.: 02 219 42 99
fax: 02 219 81 18
e-mail: vlaamse.onderwijsraad@vlor.be
<http://www.vlor.be>

Vlaamse Openbare bibliotheken
www.bib.vlaanderen.be

De Vlaamse Centrale Catalogus (VLACC) is een project van de Vlaamse Gemeenschap, met als voornaamste doelstelling de uitbouw van een geautomatiseerde centrale catalogus. Het is een bestand waarin dagelijks door de Centrale Openbare Bibliotheken van Antwerpen, Brugge, Brussel, Gent, Hasselt en Leuven evenals door het Vlaams Bibliografisch Centrum (VLABIN) de titels van nieuwe boeken, tijdschriften, en artikels worden ingevoerd. Ook informatieve video's, speelfilms, cd-i's en cd-rom's worden opgenomen. De titelbeschrijvingen worden op uniforme wijze, volgens duidelijk omschreven regels ingebracht, voorzien van trefwoorden en classificatienummers. Dit maakt het mogelijk via de VLACC zeer snel boeken of tijdschriften, in gedrukte vorm, in braille of op cassette, terug te vinden, ook als bijvoorbeeld de auteur niet gekend is, of enkel een stuk van de titel of het onderwerp. Bovendien kan worden opgezocht in welke Centrale Openbare Bibliotheek een werk zich bevindt, hoeveel pagina's het telt, of het illustraties bevat en hoeveel het bij benadering kost.

13.2 Nuttige adressen

Het Belgische Rode Kruis – Vlaamse Gemeenschap
Dienst Leergangen
Vleurgatsesteenweg 98
1050 Brussel
Tel.: 02/645 44 80
Fax.: 02/646 04 41

Instituut voor Praktische Bibliografie (I.P.B.)
Tommeltlaan 65
2640 Mortsel
Tel. 03 232 88 55
Fax. 03 231 71 33

Kluwer-Veiligheid & Milieu
Santvoortbeeklaan 21-25
2100 Antwerpen
Tel. 0800-945 71
Fax. 0800-175 29
www.kluwer.be
OF :
Korteveld 2
1831 Diegem

Nationale Vereniging ter Voorkoming van Arbeidsongevallen (N.V.V.A.) – Bijzonder uitgebreid documentatiecentrum (internationale gegevens)
Gachardstraat 88 bus 44
1050 Brussel
Tel. 02-648 03 37
Fax. 02-648 68 67

Nationale Vereniging voor Beveiliging tegen Brand (N.V.V.B.) – Documentatiecentrum
Parc Scientifique
1348 Louvain-la-Neuve
Tel. 010-47 52 11
Fax. 010-47 52 70

Onderzoeks- en informatiecentrum van de verbruikersorganisatie (OIVO)
Ridderstraat 18
1050 Brussel
Tel. 02-547 06 11
Fax. 02-547 06 01
e-mail: crioc.oivo@oivo.crioc.org
www.oivo-crioc.org

Provinciaal Veiligheidsinstituut te Antwerpen (PVI) – Dienst Publicaties
Jezusstraat 28-30
2000 Antwerpen
Tel. 03-203 42 00
Fax. 03-203 42 30
www.provant.be/pvi

Vlaams Instituut voor Gezondheidspromotie vzw (V.I.G.)
Schildknechtstraat 9
1020 Brussel
Tel. 02-420 33 33
Fax. 02-422 49 59
www.vig.be

Het ARAB (Algemeen Reglement voor Arbeidsbescherming)

Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid
Belliardstraat 53
1040 Brussel
Tel. 02-233 44 98

Arbeidsbescherming (7 delen)
CED – SAMSOM
Louizalaan 485
1050 Brussel
Tel. 02-720 71 80

Algemeen Reglement voor de Arbeidsbescherming
UGA
Stijn Streuvelsstraat 73
8710 Kortrijk-Heule
Tel. 056-36 32 11

Brochures van het Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid
Belliardstraat 53
1040 Brussel
Tel. 02-233 42 11

Test Aankoop
Hollandstraat 13
1000 Brussel

VELEWE Tijdschrift met nuttige informatie
Vereniging van leraars in de wetenschappen
Jan Vaernewijck
Boswegel 8
9070 Heusden
tel. 09 230 68 25

BIN (Belgisch Instituut voor Normalisatie) Info i.v.m. grootheden, eenheden, ...
Brabançonnellaan 29
1000 Brussel
tel. 02 738 01 11
e-mail: info@bin.be
website: www.bin.be

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap
Departement Onderwijs
Centrum voor Onderwijsmedia
Koning Albert II-laan 15
1210 Brussel
tel. 02 553 86 11

website: www.ond.vlaanderen.be
Natuur en Techniek
Postbus 256
1110 AG Diemen
tel. 0031 20 5310 980
e-mail: redactie@natutech.nl
website: www.natutech.nl

Tijdschrift

EOS
Uitgeverij Cascade N.V.
Kleindokkaai 3-5 (bus 3)
9000 Gent
tel. 09 268 22 83
fax 09 268 22 71
e-mail: redactie@eosweb.be
website: www.eos.be of www.eosweb.com

Tijdschrift

Mens en Wetenschap
(Aarde en Kosmos)
Gesloten Stad 28
3823 DP Amersfoort
tel. 0031 33 4566 359

IBM Belgium/Luxemburg
Bourgetlaan 42
1130 Brussel
tel. 02 225 21 11
fax 02 225 34 78
website: www.ibm.be

Uitgave educatieve software

UIA
Departement Didactiek en Kritiek
Universiteitsplein 1
2610 Wilrijk
tel. 03 820 20 20
fax 03 820 22 49
e-mail: aviaene@uia.ui.ac.be
website: www.ua.ac.be/uia

Limburgs Universitair Centrum
Universitaire Campus (gebouw D)
3590 Diepenbeek
tel. 011 26 81 11
fax 011 26 81 99
website: www.luc.ac.be

Stichting Lodewijk de Raet
Liedtstraat 27-29
1030 Brussel
tel. 02 240 95 00
fax 02 242 26 10
e-mail: info@stichtingderaet.be
website: www.stichtingderaet.be

Bijscholingen i.v.m. onderwijs

Van In
Nijverheidsstraat 92/5
2160 Wommelgem
tel. 03 480 55 11
fax 03 480 76 44
e-mail: uitgeverij@vanin.be
website: www.vanin.be

DNB Pelckmans
Kapelsestraat 222
2080 Kapellen
tel. 03 660 27 00
fax 03 660 27 01
e-mail: uitgeverij@pelckmans.be
website: www.pelckmans.be

Uitgeverij De Boeck
Lamorinièrestraat 31-37
2018 Antwerpen
tel. 03 200 45 00
fax 03 200 45 99
e-mail: uitgeverij@uitgeverijdeboeck.be
website: www.uitgeverijdeboeck.be

Bestellingen:
Nijverheidsstraat 8
2390 Oostmalle
tel. 03 312 86 30
fax 03 311 77 39
e-mail: informatie@deboeck.be

Wolters Plantyn
Motstraat 32
2800 Mechelen
tel. 015 36 36 36
fax 015 36 36 37
e-mail: klantendienst@woltersplantyn.be
website: www.wpeu.be

ThiemeMeulenhoff
(Beroepsonderwijs) + (Voortgezet Onderwijs)
Postbus 19240
3501 Utrecht (NL)
tel. 0031 30 239 2 239
fax 0031 30 239 2 270
e-mail: info.bve@meulenhoff.nl
website: www.thiememeulenhoff.nl

Postbus 7

7200 AA Zutphen (NL)
tel. 0031 575 594 911
fax 0031 575 519 970
e-mail: info.avo@thiememeulenhoff.nl

14 Bijlagen

14.1 Instructiekaart beoordelingscriteria voor tekstmateriaal

INSTRUCTIEKAART	
Criteria om een tekst kritisch te beoordelen	
Wie is de auteur?	<ul style="list-style-type: none">- een persoon- een organisatie- een commercieel bedrijf- onbekend
In welke mate is de auteur geloofwaardig t.a.v. het onderwerp?	<ul style="list-style-type: none">- waarom wel?- waarom niet?
Wat is het doel van de auteur?	<ul style="list-style-type: none">- informatie geven- overtuigen- verkopen- ontspannen- niet duidelijk
Vind ik een andere bron waarin de gevonden informatie bevestigd wordt?	<ul style="list-style-type: none">- indien ja: ook bij deze bronnen de eerste drie vragen beantwoorden- indien nee: verder zoeken ! (denk ook aan andere bronnen: encyclopedieën, boeken, schoolhandboeken, internet, kranten, ...)

14.2 Instructiekaart leesvaardigheid

INSTRUCTIEKAART LEZEN
deel 1: vóór het lezen
<p><u>Oriënteren</u></p> <p>Algemeen</p> <ul style="list-style-type: none">- Wat is het doel van de auteur van de tekst: informeren, overtuigen, gevoelens beïnvloeden, aansporen, ontspannen, beoordelen?- Voor welk publiek is de tekst bestemd?- Wie is de auteur? <p>Terugkijken</p> <ul style="list-style-type: none">- Heb ik eerder zo'n tekst gelezen?- Welke moeilijkheden heb ik ondervonden?- Welke fouten heb ik toen gemaakt? <p>Vooruitzien</p> <ul style="list-style-type: none">- Waarom moet ik deze tekst lezen? <p><u>Voorbereiden: verkennend lezen (skimmen)</u></p> <p>Om de inhoud van de tekst te verkennen</p> <ul style="list-style-type: none">- Lees de titels en tussenkopjes- Bekijk de illustraties en onderschriften- Bij langere teksten: lees de flaptekst en bekijk de inhoudstafel <p>Beantwoord daarna de volgende vragen</p> <ul style="list-style-type: none">- Waarover gaat deze tekst?- Wat weet en vind ik zelf al over dit onderwerp? Wat zou ik er meer over willen weten?- Wat verwacht ik van de tekst?

INSTRUCTIEKAART LEZEN
deel 2: tijdens het lezen
<p><u>Uitvoeren</u></p> <p>Genietend lezen Je leest een tekst op eigen tempo en voor je eigen plezier. Achteraf word je alleen gevraagd of je het boeiend of leuk vond, ...</p> <p>Zoekend lezen of selecterend lezen (scannen) Je leest nauwkeurig dat tekstgedeelte dat een antwoord op de vraag bevat.</p> <p>Intensief lezen</p> <ul style="list-style-type: none">- Op het niveau van de hele tekst: je zoekt de inleiding, het slot.- Op het niveau van de alinea: in de alinea duid je de kernzin aan.- Op het niveau van de zin: je zoekt 'verbindingswoorden' en 'verwijswoorden' om het geheel beter te begrijpen.

INSTRUCTIEKAART LEZEN

deel 3: na het lezen

Reflecteren

Terugkijken

- Heb ik de boodschap begrepen?
- Zijn de vragen die ik had, beantwoord?
- Heb ik nog vragen over de tekst, zijn er nog dingen die ik niet begrijp?
- Begrijp ik het doel van dit soort teksten?
- Begrijp ik de bedoeling van de schrijver?

Vooruitzien

- Op welke punten is mijn aanpak succesvol gebleken?
- Op welke punten moet ik mijn aanpak verbeteren?

14.3 Instructiekaart luistervaardigheid

INSTRUCTIEKAART LUISTEREN	
deel 1: vóór het luisteren	
<p><u>Oriënteren</u></p> <p>Algemeen</p> <ul style="list-style-type: none">- Wat is het doel van de spreker: informeren, overtuigen, gevoelens beïnvloeden, aansporen, ontspannen, beoordelen?- Voor welk publiek is de tekst gericht?- Wie is de spreker? (Welk taalgebruik kun je verwachten: formeel, informeel, ...) <p>Terugkijken</p> <ul style="list-style-type: none">- Heb ik eerder zo'n luisteroefening gehad?- Welke moeilijkheden heb ik ondervonden?- Welke fouten heb ik toen gemaakt? <p>Voorzien</p> <ul style="list-style-type: none">- Wat moet ik met deze luistertekst doen? <p><u>Vorbereiden</u></p> <ul style="list-style-type: none">- Wat weet ik al over het onderwerp?- Wat zou ik willen weten over het onderwerp?	

INSTRUCTIEKAART LUISTEREN	
deel 2: tijdens het luisteren	
<p><u>Uitvoeren</u></p> <p>Genietend luisteren</p> <p>Je luistert naar een verhaal, een liedje, een gedicht, ... Achteraf word je alleen gevraagd of je het boeiend of leuk vond, of je het mooi of lelijk vond, ...</p> <p>Selecterend luisteren</p> <p>Je noteert alle informatie waarnaar je op zoek bent bv.: antwoorden op vooraf gestelde vragen Op basis van die informatie noteer je de hoofdgedachte, onderscheid je hoofdpunten en details.</p>	

INSTRUCTIEKAART LUISTEREN

deel 3: na het luisteren

Reflecteren

Terugkijken

- Heb ik de boodschap begrepen?
- Zijn de vragen die ik had, beantwoord?
- Heb ik nog vragen over de tekst, zijn er nog dingen die ik niet begrijp?
- Begrijp ik het doel van de uiteenzetting?
- Begrijp ik de bedoeling van de spreker?
- Heb ik problemen ervaren?

Vooruitzien

- Op welke punten is mijn aanpak succesvol gebleken?
- Op welke punten moet ik mijn aanpak verbeteren?

Colofon

Dit leerplan werd ontwikkeld door de leerplancommissie 'Gezondheids- en welzijnswetenschappen' derde graad TSO van OVSG met medewerking van vertegenwoordigers van de inrichtende machten Aarschot, Gent en Antwerpen

**Dit leerplan werd gedeponneerd als
D/2004/7634/082**